

Львівський державний університет внутрішніх справ

ДІЗНАННЯ

Навчальний посібник

Львів
2021

УДК 343.13(447)(075.8)

Д44

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 30 червня 2021 р. № 14)

Рецензенти:

Б. В. Щур, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України;
А. В. Баб'як, кандидат юридичних наук, доцент

Дізнання: навчальний посібник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів,
Д44 Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри. Львів: Львівський
державний університет внутрішніх справ, 2021. 340 с.

ISBN 978-617-511-347-9

Відображено сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняного кримінального процесу з урахуванням практики його застосування, зокрема Європейського суду з прав людини. Видання укладено відповідно до програми навчальної дисципліни «Дізнання», яку освоюють у вищих навчальних закладах.

Для курсантів, студентів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів і викладачів вишів і факультетів юридичної спрямованості усіх форм навчання, а також працівників судових і правоохоронних органів (*станом законодавства на 01 червня 2021 року*).

The current state and prospects of development of the domestic criminal process are reflected, taking into account the practice of its application, in particular, the European Court of Human Rights. The publication is compiled in accordance with the curriculum of the discipline «Knowledge», which is studied in higher educational institutions.

For cadets, students, trainees, graduate students, associate professors and teachers of universities and faculties of law of all forms of education, as well as employees of judicial and law enforcement agencies (*as of June 1, 2021*).

УДК 343.13(447)(075.8)

© Благута Р. І., Гарасимів О. І., Гуцуляк Ю. В.
та ін., 2021

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2021

ISBN 978-617-511-347-9

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
Тема 1. ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА ТА ЗАВДАННЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	9
1.1. Поняття, завдання та значення дізнання.....	9
1.2. Система загальних положень провадження дізнання.....	14
1.3. Початок провадження дізнання.....	16
1.4. Підслідність і місце провадження дізнання.....	22
1.5. Об'єднання та виділення матеріалів дізнання.....	24
1.6. Розгляд клопотань під час провадження дізнання.....	25
1.7. Строки провадження дізнання.....	26
1.8. Взаємодія дізнавача з оперативними підрозділами.....	30
1.9. Участь у провадженні дізнання спеціаліста, перекладача та понятних.....	31
1.10. Документування ходу провадження дізнання.....	39
1.11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування у формі дізнання.....	41
Тема 2. ПОЧАТОК ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....	45
2.1. Засади ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).....	45
2.2. Прийняття та реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні проступки та інші події.....	47
2.3. Порядок і строки внесення відомостей до ЄРДР. Надання відомостей з ЄРДР.....	50
2.4. Облік кримінальних проступків і кримінальних проваджень. Контроль за додержанням порядку ведення Єдиного обліку та ЄРДР.....	54
2.5. Організація реагування органів Національної поліції на кримінальні проступки та інші події.....	57
2.6. Права й обов'язки працівників поліції щодо реагування на кримінальні проступки та інші події.....	59
Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	63
3.1. Структура, завдання та функції підрозділів дізнання Національної поліції.....	63

3.2.	Процесуальний статус керівника підрозділу дідання органу Національної поліції.....	67
3.3.	Права й обов'язки дізнавачів.....	74
3.4.	Організація діяльності працівників підрозділів дідання органів Національної поліції, які виконують організаційно-методичні функції.....	77
Тема 4. ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД І СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ НА СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....		85
4.1.	Прокурор як суб'єкт кримінального провадження. Його функціональне призначення та повноваження під час провадження дідання як форми досудового розслідування.....	85
4.2.	Порядок призначення та зміна прокурора, який здійснюватиме повноваження у конкретному кримінальному провадженні щодо вчинення кримінального проступку.....	88
4.3.	Прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням підрозділів дідання Національної поліції у формі процесуального керівництва.....	91
4.4.	Повноваження слідчого судді під час здійснення ним функції судового контролю у провадженні дідання.....	93
Тема 5. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....		99
5.1.	Поняття, значення та ознаки доказів. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими.....	99
5.2.	Класифікація доказів та їх процесуальні джерела.....	104
5.3.	Елементи доказування: збирання, перевірка, оцінка доказів.....	107
5.4.	Обставини, що підлягають доказуванню під час провадження дідання.....	111
5.5.	Показання суб'єктів кримінального провадження. Особливості їх перевірки та оцінки.....	117
5.6.	Висновок експерта.....	127
5.7.	Речові докази в процесі провадження дідання. Процесуальний порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні.....	133
5.8.	Документи як джерела доказів. Процесуальний порядок зберігання документів.....	137

Тема 6. ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....	143
6.1. Поняття та загальні процесуальні вимоги до проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій.....	143
6.2. Поняття, види, порядок і процесуальне оформлення допиту.....	150
6.3. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення пред'явлення для впізнання.....	154
6.4. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення обшуку.....	161
6.5. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення огляду.....	169
6.6. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення освідчування.....	173
6.7. Слідчий експеримент: поняття, порядок проведення та процесуальне оформлення.....	177
6.8. Експертиза під час провадження дізнання: підстави проведення та порядок залучення експерта. Отримання зразків для експертизи.....	181
6.9. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час провадження дізнання. Фіксація їх результатів і використання під час провадження дізнання.....	187

Тема 7. ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....	205
7.1. Поняття і значення повідомлення про підозру.....	205
7.2. Порядок повідомлення про підозру під час провадження дізнання.....	208
7.3. Випадки (підстави) повідомлення про підозру.....	209

Тема 8. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЗНАННЯ.....	214
8.1. Поняття, мета та система заходів забезпечення кримінального провадження під час дізнання.....	215
8.2. Порядок і підстави застосування заходів забезпечення під час провадження дізнання.....	216
8.3. Характеристика заходів забезпечення під час провадження дізнання.....	218
8.3.1. Виклик дізнавачем у кримінальному провадженні.....	218
8.3.2. Привід у кримінальному провадженні.....	223

8.3.3. Накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні.....	225
8.3.4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом у кримінальному провадженні.....	228
8.3.5. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні.....	233
8.3.6. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні.....	237
8.3.7. Арешт майна у кримінальному провадженні.....	242
8.4. Запобіжні заходи під час провадження дізнання.....	250
8.5. Особисте зобов'язання у кримінальному провадженні.....	260
8.6. Особиста порука у кримінальному провадженні.....	261
8.7. Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок.....	264
Тема 9. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗУПИНЕННЯ ДІЗНАННЯ.....	277
9.1. Поняття, підстави та умови зупинення дізнання.....	277
9.2. Розшук підозрюваного.....	284
9.3. Відновлення дізнання.....	288
Тема 10. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ.....	294
10.1. Підстави, умови та порядок закінчення досудового розслідування у формі дізнання.....	294
10.2. Суб'єкти закінчення дізнання.....	297
10.3. Відкриття матеріалів дізнання іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення.....	299
10.4. Закінчення досудового розслідування у формі дізнання. Підстави закриття кримінального провадження.....	300
10.5. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.....	303
Тема 11. ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ.....	311
11.1. Рішення, дії чи бездіяльність дізнавача чи прокурора, які можуть бути оскаржені під час провадження дізнання.....	311
11.2. Порядок, строки та наслідки оскарження рішень, дій чи бездіяльності дізнавача чи прокурора.....	315
11.3. Оскарження ухвал слідчого судді під час провадження дізнання.....	321
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	328

ВСТУП

У виданні висвітлено особливості провадження досудового розслідування у формі дізнання: початок здійснення дізнання, проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, доказування, зупинення та закінчення розслідування кримінальних проступків, а також інших основних інститутів дізнання.

Дізнання – навчальна дисципліна, яку опановують здобувачі вищої освіти у навчальних закладах юридичного спрямування. Основним завданням освоєння цієї дисципліни є набуття особами, що навчаються, необхідних знань і навичок для правильного застосування норм кримінального процесуального права в юридичній діяльності надалі.

Посібник укладено на підставі кримінального процесуального законодавства з урахуванням останніх змін і сформованої практики провадження дізнання органами Національної поліції.

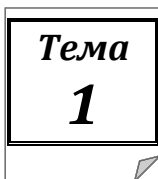
Авторський колектив намагався відобразити та розкрити положення чинного вітчизняного законодавства у взаємозв'язку з практикою його застосування в контексті неухильного забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів осіб під час здійснення дізнання.

У посібнику послідовно розкрито весь обсяг тем навчальної дисципліни «Дізнання». На момент видання посібника до чинного законодавства можуть бути внесені зміни та доповнення, тому автори намагалися викласти матеріал у формі, яка дасть змогу сформувати у здобувачів вищої освіти комплекс теоретичних знань і навичок, які допоможуть самостійно опанувати зміни у нормативно-правовій регламентації кримінальних процесуальних правовідносин, які виникають під час здійснення дізнання.

Матеріал подано у логічній послідовності. Обрана структура дає змогу висвітлити й проаналізувати основні інститути кримі-

нального процесуального права. Матеріал систематизовано за основними темами відповідно до потреб побудови освітнього процесу вищих навчальних закладів юридичного профілю. Посібник буде корисний і здобувачам вищої освіти, і викладачам вищих юридичних навчальних закладів, і практичним працівникам.

Автори будуть щиро вдячні за конструктивну критику і пропозиції щодо поліпшення цього видання. Можете надсилати їх на нашу електронну скриньку kkpk@lvduvs.edu.ua

ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА ТА ЗАВДАННЯ ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

- 1.1. Поняття, завдання та значення дізнання*
- 1.2. Система загальних положень провадження дізнання*
- 1.3. Початок провадження дізнання*
- 1.4. Підслідність і місце провадження дізнання*
- 1.5. Об'єднання та виділення матеріалів дізнання*
- 1.6. Розгляд клопотань під час провадження дізнання*
- 1.7. Строки провадження дізнання*
- 1.8. Взаємодія дізнавача з оперативними підрозділами*
- 1.9. Участь у провадженні дізнання спеціаліста, перекладача та понятих*
- 1.10. Документування ходу провадження дізнання*
- 1.11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування у формі дізнання*

1.1. Поняття, завдання та значення дізнання

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII [1], в Україні з 1 липня 2020 року запроваджено інститут кримінальних проступків.

Необхідність спрощеної процедури досудового розслідування обґрунтована великою кількістю нетяжких правопорушень, що призводило до перевантаження органів досудового розслідування, затягування у розслідуванні тяжких і особливо тяжких злочинів.

Цей закон спрямований на удосконалення правового регулювання кримінального процесу з метою ефективного досудового розслідування кримінальних проступків і введення в дію спрощеного порядку розслідування.

Основними завданнями поділу кримінального правопорушення на злочини та проступки є, зокрема, посилення правових гарантій додержання прав, свобод та інтересів людини і громадянина, оптимізація діяльності органів кримінальної юстиції в кримінальному провадженні та відокремлення кримінального проступку від суміжних категорій правопорушень (злочину чи адміністративного правопорушення).

Інститут кримінальних проступків вже давно діє в правових системах деяких країн ЄС, де застосовується спрощена процедура досудового розслідування та судового розгляду. Аналогічний поділ правопорушень на злочини і кримінальні проступки існує, зокрема, у Естонії, Латвії, Швейцарії, Угорщині, Туреччині.

У ст. 12 КК України визначено, що ***кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини.***

Кримінальний проступок – це один із видів кримінального правопорушення, діяння (дія чи бездіяльність), передбачене КК України, за вчинення якого призначають основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Тобто особливість кримінальних проступків у тому, що вони мають значно нижчий рівень суспільної небезпеки, ніж злочин. За їх вчинення не передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Ураховуючи ступінь небезпеки проступку і, відповідно, особи, яка підозрюється у ньому, інструменти для розслідування також мають набагато менше обмежувати його права і свободи.

Отже, єдиним критерієм розмежування нетяжких злочинів і кримінальних проступків є розмір покарання за певні дії.

До кримінальних проступків належать некваліфіковані крадіжки, шахрайства, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство й інші правопорушення, які становлять майже половину всіх зареєстрованих фактів.

Розглянемо сутність поняття «дізнання».

Термін «дізнання» відомий давно і походить від слів «дізнати, дізнатися про що-небудь».

Під **дізнанням** розуміється заснована на законі правозастосовна діяльність, спрямована на виявлення, попередження, запобігання та розслідування кримінальних проступків і забезпечення вирішення завдань кримінального провадження.

Так, з метою ефективного функціонування інституту дізнання, до ст. 3 КПК України були внесені доповнення:

- у п. 4 ст. 3 КПК зазначено, що дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків;

- у ст. 215 КПК вказано, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання.

Окрім цього, КПК містить окрему главу 25, яка регламентує особливості розслідування кримінальних проступків.

Оскільки дізнання – це форма досудового розслідування – першої стадії кримінального провадження, відповідно **завдання дізнання** обумовлені завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК).

Виконання завдання захисту особи, суспільства та держави у провадженні дізнання реалізується через функціональне призначення державних органів і посадових осіб, які застосовують норми кримінального процесуального права, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Органи дізнання на стадії досудового розслідування зобов'язані встановити обставини кримінального проступку, довести причетність особи до учиненого кримінального проступку.

Прокурор здійснює нагляд за дотриманням законів у формі процесуального керівництва під час провадження дізнання.

Слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів учасників провадження дізнання.

Завдання охорони прав, свобод і законних інтересів учасників провадження дізнання виконується відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Державні органи та посадові особи, які здійснюють дізнання, зобов'язані забезпечити реалізацію законних прав та інтересів осіб, які залучаються до провадження дізнання. У нормах кримінального процесуального законодавства передбачений чіткий порядок таких дій, наприклад, роз'яснення прав та обов'язків учасників провадження та вручення їм пам'ятки, забезпечення реалізації права на захист під час провадження дізнання.

Завдання швидкого провадження дізнання полягає в обов'язку органів, які здійснюють дізнання у строки, передбачені законом, установити всі обставини події кримінального проступку і виявити всіх осіб, які його вчинили, щоб максимально наблизити призначення винуватому покарання від моменту вчинення кримінального проступку. Швидкість розслідування дає змогу органам дізнання своєчасно виявити, закріпити і дослідити докази у кримінальному провадженні.

Завдання повного провадження дізнання забезпечується установленням у кримінальному провадженні всіх обставин, що входять до предмету доказування розслідуваного кримінального проступку (ст.ст. 91, 485, 505 КПК).

Завдання неупередженого провадження дізнання реалізується відповідно до положень ч. 2 ст. 9 КПК, за якою прокурор, керівник органу досудового розслідування, дізнавач (при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, ст. 40-1 КПК) зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини провадження дізнання, виявити і ті обставини, що викривають, і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Швидкість, повнота та неупередженість дослідження обставин провадження дізнання мають забезпечити викриття винуватих у вчиненні кримінального правопорушення і не допустити притягнення до кримінальної відповідальності невинуватих.

Завдання застосування щодо кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

Положення Конституції про застосування належної правової процедури у кримінальному провадженні гарантує право особи,

якій кримінальним проступком заподіяно шкоду, на звернення до компетентного державного органу відповідної компетенції для захисту свого права на життя, свободу та власність, а також для захисту будь-кого іншого права, гарантованого законодавством. Воно також забезпечує право на подання доказів наявності юридичних фактів, які стосуються зазначеного права особи.

Окрім того, реалізуючи засаду публічності у провадженні дізнання, прокурор, дізнавач зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати дізнання в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального проступку (за винятком випадків, коли провадження дізнання може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального проступку, а також ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального проступку та особи, яка його вчинила.

Особа, яка притягується до кримінальної відповідальності, використовує надану сукупність процесуальних прав і гарантій у кримінальному провадженні для свого захисту від висунутих підозр та обвинувачень.

Завдання забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним проступком шкоди вимагає від дізнавача, прокурора своєчасно вжити передбачених законом заходів щодо виявлення майна потерпілого та повернення його законному власнику, а також – забезпечити можливість відшкодування особі фізичної та моральної шкоди, завданої кримінальним проступком.

Отже, ***дізнання*** – діяльність правоохоронних органів, яка регламентована кримінальним процесуальним законом, здійснюється під наглядом прокурора та контролем суду щодо виявлення, збирання, фіксації і попереднього дослідження доказів, швидкого, повного й неупередженого встановлення обставин провадження кримінальних проступків, викриття винуватих осіб і вирішення інших завдань провадження.

Кримінальне процесуальне значення дізнання:

- тільки після закінчення дізнання можливий ефективний розгляд матеріалів кримінального провадження в суді;
- під час дізнання визначаються межі судового розгляду (проводиться лише в межах обвинувачення, сформульованого в

обвинувальному акті щодо особи, крім випадків, передбачених ст. 337 КПК).

Проаналізувавши норми розділу III КПК України, можна зробити висновок про те, що *дізнання складається з трьох етапів*:

- *початкового* (з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або, як виняток, – отримання уповноваженими органами інформації про вчинене кримінальне правопорушення (під час огляду місця події кримінального правопорушення) – характеризується невідкладними процесуальними діями і рішеннями для встановлення особи, яка вчинила кримінальний проступок, виявлення і закріплення слідів останнього;

- *з моменту повідомлення особі про підозру* починається наступний (подальший) етап дізнання, який завершується згрупуванням такої сукупності доказів, яка вказує на можливість прийняття одного із підсумкових рішень дізнання;

- *завершального* – розпочинається з надання доступу до матеріалів дізнання, відкриття матеріалів сторонами провадження дізнання і закінчується прийняттям підсумкового рішення органом дізнання.

1.2. Система загальних положень провадження дізнання

Система (з давньогр. означає «сполучення», «ціле» «з'єднання») – сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету.

Досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка має дві форми – дізнання і досудове слідство, і здійснюється за регламентованими законом правилами – загальними положеннями цієї стадії.

Аналіз КПК дає підстави зробити висновок, що глава 19 КПК (ст.ст. 214–222 КПК) не містить визначення поняття загальних положень досудового розслідування (загальних положень досудового слідства чи дізнання), а лише викладає їх зміст. Наведемо декілька теоретичних визначень цих понять.

Передбачені кримінальним процесуальним законом **загальні положення досудового розслідування** – це певна система взаємопов’язаних і взаємозумовлених правил, обов’язкових як для досудового слідства, так і для дізнання.

Загальні положення дізнання – це встановлені процесуальним законом і обумовлені засадами кримінального провадження правила, що визначають процесуальний порядок провадження дізнання та найбільш істотні вимоги до порядку провадження процесуальних дій і прийняття рішень, відображають характерні особливості дізнання як форми досудового розслідування.

У них містяться правові вимоги, що забезпечують досягнення цілей і виконання завдань провадження дізнання.

Система загальних положень дізнання містить норми КПК, які регулюють:

- початок дізнання (ст. 214 КПК, ст. 298 КПК);
- підслідність (ст. 216 КПК);
- об’єднання і виділення матеріалів провадження дізнання (ст. 217 КПК);
- місце проведення дізнання (ст. 218 КПК);
- строки дізнання (ст. 219 КПК, ст. 294 КПК, ст. 298-5 КПК);
- розгляд клопотань під час дізнання (ст. 220 КПК);
- ознайомлення з матеріалами дізнання до його завершення (ст. 221 КПК);
- недопустимість розголошення відомостей дізнання (ст. 222 КПК).

Загальні положення дізнання можна класифікувати на такі групи:

- загальні положення, які визначають процесуальну діяльність учасників кримінального провадження на початку провадження дізнання (початок дізнання, досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків);
- організаційно-правові загальні положення дізнання (строки дізнання; підслідність і місце проведення дізнання; об’єднання та виділення проваджень дізнання);
- загальні положення дізнання щодо забезпечення таємниці досудового розслідування та окремих процесуальних прав учасни-

ків кримінального провадження (подання та вирішення клопотань під час дізнання; ознайомлення з матеріалами провадження дізнання до його завершення; нерозголошення відомостей провадження дізнання).

1.3. Початок провадження дізнання

Початок дізнання обумовлюється такою засадою, як публічність (ст. 25 КПК), котра встановлює обов'язок для органів дізнання, розпочати досудове розслідування у кожному випадку виявлення ознак кримінального проступку.

Засада публічності конкретизується у ст. 214 КПК, у якій зазначено, що дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинений кримінальний проступок або після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення затверджується Офісом Генерального прокурора за погодженням із Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, Державним бюро розслідувань, органом, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Якщо *відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР внесені прокурором*, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу дізнання та доручити проведення дізнання.

Дізнавач, який здійснюватиме дізнання, визначається керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування.

Керівник органу дізнання, залежно від завантаженості дізнавачів, їх спеціалізації, кваліфікації тощо, визначає дізнавача, який і розпочне дізнання. Для цього готується відповідне доручення.

Згідно з ч. 3 ст. 214 КПК, у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події. Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути:

- відібрано пояснення;
- проведено медичне освідчування;
- отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Розглянемо особливості зазначених процесуальних дій.

Відбирати **пояснення** можуть усі суб'єкти, перелічені у п. 19 ст. 3 КПК, зокрема захисник та оперативні підрозділи. Відбирати пояснення можна від осіб, перелічених у п. 25 ст. 3 КПК, як учасників кримінального провадження.

Аналіз змісту ч. 1 ст. 63 Конституції України та п. 8 ст. 95 КПК України вказує на те, що пояснення можна отримати тільки за згодою особи. Так, у Конституції України зазначено, що особа може відмовитись від давання пояснень щодо себе, членів сім'ї, близьких родичів, але нічого не прописано про обов'язок.

Частина 2 ст. 66 КПК України не зобов'язує свідка давати пояснення та встановлює відповідальність (ст. 67 КПК, 385 КК) за відмову давання показань, а не пояснень, п. 9 ч. 1 ст. 56 КПК надає потерпілому право давати пояснення.

Отже, в правозастосовній практиці можуть виникнути проблеми з приводу давання пояснень свідками у випадку, коли вони не надали згоди на їх отримання. Фактично вони за ці дії не відповідають перед законом. Кількість таких осіб може бути значна. Але перед опитуванням таких осіб їм обов'язково потрібно роз'яснити вимоги ст. 63 Конституції України.

Інше питання виникає щодо процесуальної форми фіксації отриманих пояснень, оскільки законодавцем вона не визначена. У практичних працівників мають бути дієві засоби фіксування пояснень, оскільки без відповідної процесуальної форми відомості

про факти, які є у поясненнях, не можуть бути визнані достовірними доказами. Одержана інформація може бути відображена в письмовому поясненні від першої особи, у рапорті або зафіксована в протоколі процесуальної дії. Вважається можливим застосування статей 103, 104 КПК України за аналогією. А саме: результати проведення процесуальної дії – опитування – повинні фіксуватися у протоколі відповідної дії, або структура пояснення має відповідати структурі протоколу, допиту.

У такому протоколі необхідно зазначати, що пояснення надаються за згодою особи, і що це її право, а не обов'язок. Це особа повинна засвідчити своїм підписом у протоколі.

У протоколі пояснення варто також зазначити такі відомості:

- відомості про особу, яка відібрала пояснення: дізнавача, оперативного працівника, адвоката, потерпілого тощо;
- правові підстави проведення опитування;
- дані про реєстрацію заяви;
- місце і дату опитування: час початку та закінчення опитування;
- прізвище, ім'я, по батькові опитуваної особи, рік її народження, адресу проживання, телефон, реквізити документу, що засвідчує особу;
- заяви та зауваження опитуваної особи.

Усі запитання, які ставляться особі, обов'язково відображаються в протоколі, факт відмови відповідати на запитання обов'язково зазначається у протоколі.

Протокол повинен підписуватися особою, яка провела опитування, та опитуваною особою. Крім того, за аналогією з протоколом допиту свідка, з метою достовірності наданих даних та уникнення у подальшому ситуації заміни сторінок і вказуванням на це опитуваною особою, варто, щоби кожна сторінка була нею підписана. Також за аналогією можна керуватись ст. 105 КПК, коли необхідно застосувати технічні засоби фіксування пояснень.

Висновок спеціаліста має відповідати вимогам до висновку експерта. У **ст. 101 КПК** передбачено, що *висновок експерта* – це докладний опис проведених досліджень і зроблені за їхніми результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта.

Відповідно до ст. 71 КПК, спеціаліст у кримінальному провадженні – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки з питань, які потребують відповідних спеціальних знань і навичок, надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час розслідування кримінальних проступків, зокрема у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК. Відповідно до ст. 72 КПК, за завідомо неправдивий висновок спеціаліст несе відповідальність, установлену законом.

Відповідно до Наказу МВС України та МОЗ України № 1452/735 від 09 листопада 2015 року «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв ТЗ ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», незважаючи на те, чи проходила особа огляд на стан сп'яніння спеціальними технічними засобами, а також на його результат, у разі наявності підстав вважати, що вона перебуває в стані наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, згідно з ознаками, окресленими вище, уповноважена службова особа в обов'язковому порядку направляє цю особу до найближчого закладу охорони здоров'я для проходження *медичного освідчення*.

Особі пропонують у супроводі працівника поліції прослідувати до закладу охорони здоров'я для проходження медичного освідчення. З метою забезпечення достовірності результатів огляду водіїв транспортних засобів, які має бути оглянуто в закладах охорони здоров'я, уповноважена службова особа (дізнавач або за його дорученням інший працівник поліції) забезпечує доставку цих осіб до найближчого закладу охорони здоров'я не пізніше ніж упродовж двох годин з моменту виявлення підстав для його проведення.

Зміст висновку щодо результатів медичного освідчення особи на стан сп'яніння повідомляють оглянутій особі в присутності уповноваженої особи, яка її доставила, про що роблять запис у зазначеному висновку.

Висновок щодо результатів медичного освідчення особи на стан сп'яніння складають в усіх випадках безпосередньо після огляду особи в трьох примірниках: перший примірник видають

під підпис уповноваженій особі, яка доставила цю особу на огляд, другий видають оглянутій особі, а третій залишається в закладі охорони здоров'я.

Зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі прилади та засоби можуть використовувати особи (зокрема правопорушник), щоби працювати в автоматичному режимі (приміром, для нагляду за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, відеоспостереження в громадських місцях тощо).

У ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Поліція для забезпечення публічної безпеки й порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману з автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

- попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

- забезпечення дотримання Правил дорожнього руху.

Вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, проводиться відповідно до ст. 298-3 КПК.

Законодавець також зазначив, що до моменту внесення відомостей до ЄРДР, у разі виявлення ознак кримінального проступку на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості.

Дізнавач, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні проступки, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи

повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальний проступок не допускається.

Відповідно до Наказу МВС України № 100 від 08 лютого 2019 р. «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» та «Положення про ЄРДР, порядок його формування та ведення», **приводами до початку кримінального провадження у формі дізнання є:**

- заяви про вчинений кримінальний проступок, які можуть бути усними або письмовими (заяви можуть надійти від фізичних чи юридичних осіб);

- повідомлення про вчинений кримінальний проступок, якими можуть бути: а) повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб; б) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК; в) повідомлення в засобах масової інформації;

- самостійне виявлення слідчим, дізнавачем із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, зокрема під час досудового розслідування;

- самостійне виявлення прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку;

- самостійно виявлені посадовою особою правоохоронних і контролюючих державних органів факти вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних проступків.

На початку досудового розслідування у формі дізнання до ЄРДР мають бути внесені відомості про: час і дату надходження заяви, повідомлення про кримінальний проступок або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередню правову кваліфікацію кримінального проступку із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримі-

нальну відповідальність; передачу матеріалів і відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст.ст. 216, 218 КПК); прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування у формі дізнання; дату затримання особи.

Дізнавач невідкладно в письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок дізнання, підставу початку дізнання та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК.

У ЄРДР автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

1.4. Підслідність і місце провадження дізнання

***Підслідність** – це сукупність правових ознак кримінального провадження, передбачених законом, за допомогою котрих встановлюється, який підрозділ здійснюватиме провадження дізнання.*

Наука кримінального процесу вирізняє п'ять видів підслідності в кримінальних провадженнях: предметну, альтернативну, персональну, територіальну та за зв'язком справ. У провадженні дізнання застосовується предметна та територіальна підслідність.

Відповідно до ч. 11 ст. 216 КПК, під час визначення органу, що здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, застосовуються правила підслідності, передбачені статтею 216 КПК.

У положенні про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України визначено, що підрозділи дізнання здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України, у порядку, передбаченому КПК.

***Предметна (родова) підслідність** визначається кваліфікацією вчиненого кримінального правопорушення.*

Дізнавачі підрозділів Національної поліції здійснюють досудове розслідування у формі дізнання кримінальних правопорушень,

передбачених законом України про кримінальну відповідальність, окрім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.

Отже, ст. 216 КПК визначає предметну підслідність кожного органу досудового розслідування залежно від виду вчиненого кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що розмежування повноважень органів досудового розслідування за предметною ознакою не є незмінним. Залежно від економічних і соціально-політичних змін у суспільстві й обумовлених ними модифікацій в організації досудового розслідування змінюється й предметна підслідність.

Територіальна підслідність означає, що досудове розслідування у формі дізнання здійснюється дізнавачем того підрозділу дізнання, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального проступку.

Якщо дізнавачу зі заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не належить до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність.

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення невідоме або його вчинено за межами України, місце провадження досудового розслідування у формі дізнання визначає відповідний прокурор із урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

На початку провадження дізнання дізнавач перевіряє наявність розпочатих проваджень щодо того самого кримінального проступку.

Якщо буде встановлено, що іншим підрозділом дізнання розпочато кримінальне провадження щодо того самого кримінального проступку, дізнавач передає дізнавачу, який здійснює досудове розслідування у формі дізнання, наявні в нього матеріали та відомості, повідомляє про це прокурора, потерпілого або заявника та вносить відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Дізнавач, прокурор має право провадити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого підрозділу дізнання, або своєю постановою доручити їх проведення такому підрозділу дізнання, який зобов'язаний її виконати.

1.5. Об'єднання та виділення матеріалів дізнання

Норми цього інституту мають забезпечити повноту й неупередженість, а також швидкість проведення досудового розслідування у формі дізнання, допомагають установити роль і ступінь участі кожного зі співучасників кримінального проступку.

За необхідності в одному провадженні можуть бути **об'єднані** матеріали досудових розслідувань у формі дізнання щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального проступку, або щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних проступків, а також матеріали досудових розслідувань у формі дізнання, у яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні проступки, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені од нією особою (особами).

Випадки виділення матеріалів кримінального провадження:

- щодо одного або кількох кримінальних правопорушень, якщо одна особа підозрюється у вчиненні кількох кримінальних правопорушень або двоє чи більше осіб підозрюються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 217 КПК);
- щодо інших кримінальних правопорушень, учинених особою, щодо якої ведеться досудове розслідування у формі дізнання, або іншої особи, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться досудове розслідування, і які не підслідні тому органу, який здійснює у кримінальному провадженні досудове розслідування (ч. 9 ст. 216 КПК);
- стосовно окремих підозрюваних, якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх (ч. 3 ст. 280 КПК);

– щодо особи (осіб), з якою досягнуто згоди на укладення угоди у кримінальному провадженні, що здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень (ч. 8 ст. 469 КПК);

– стосовно неповнолітнього, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім (ч. 1 ст. 494 КПК);

– кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру в кримінальному провадженні, яке здійснюється у загальному порядку (ч. 1 ст. 510 КПК).

Не можуть бути об'єднані в одне провадження матеріали досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину.

Матеріали досудового розслідування у формі дізнання ***не можуть бути виділені*** в окреме провадження, якщо це може негативно вплинути на повноту досудового розслідування у формі дізнання та судового розгляду.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування у формі дізнання приймається прокурором.

Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування у формі дізнання ***не може бути оскаржене***.

Днем початку дізнання у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали, а в провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань у формі дізнання, – день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше.

1.6. Розгляд клопотань під час провадження дізнання

Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів із моменту подання та задовольнити їх за наявності відповідних підстав.

Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй.

1.7. Строки провадження дізнання

Процесуальні строки – це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Процесуальні строки виступають дієвим засобом, що сприяє забезпеченню швидкого розслідування і судового розгляду. Крім того, вони слугують гарантією захисту конституційних прав і свобод учасників кримінального провадження.

Процесуальні строки обчислюються годинами, днями, місяцями. Строки можуть визначатися вказівкою на подію. Порядок обчислення строків зазначений у ст. 115 КПК України.

Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень (ст. 28 КПК).

Проведення дізнання у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (щодо строків розгляду питань, які входять до його компетенції).

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження у формі дізнання є:

- складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних і кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;
- поведінка учасників кримінального провадження;

– спосіб здійснення дізнавачем, прокурором і слідчим суддею своїх повноважень.

Строк дізнання обчислюється з дня повідомлення особі про підозру до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Відповідно до ч. 3 ст. 219 КПК, **з дня повідомлення особі про підозру дізнання повинно бути закінчене:**

– упродовж **72 годин** – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК;

– протягом **20 діб** – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

– упродовж **1 місяця** – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК (заявлення підозрюваним клопотання про проведення експертизи у разі його незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста).

Строк дізнання може бути продовжений у порядку, передбаченому § 4 глави 24 КПК України (ст. 294 КПК). Водночас загальний строк дізнання не може перевищувати 1 місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 3 ст. 219 КПК.

Так, відповідно до **ч. 2 ст. 294 КПК**, якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у п.п. 1 і 2 ч. 3 ст. 219 КПК, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого п. 1 ч. 4 ст. 219 КПК, тобто 1 місяця.

Строк дізнання, що закінчився, поновленню не підлягає. Строк із дня винесення постанови про зупинення дізнання до винесення постанови про відновлення дізнання не включається у строки дізнання, передбачені ст. 219 КПК.

Строк із дня винесення постанови про зупинення дізнання до дня її скасування слідчим суддею включається у строки дізнання, передбачені ст. 219 КПК.

Загальний строк дізнання під час об'єднання кримінальних проваджень у порядку, передбаченому ст. 217 КПК, визначається у провадженнях, які розслідувалися в один проміжок часу, шляхом поглинання меншого строку більшим.

Обрахований відповідно до ч. 4 ст. 219 КПК, загальний строк дізнання в об'єднаному кримінальному провадженні визначається прокурором, уповноваженим розглянути питання продовження строку дізнання, відповідно до ч. 4 ст. 295 КПК, про що ним виноситься відповідна постанова. У разі необхідності одночасно з обрахуванням загального строку в об'єднаному кримінальному провадженні може бути вирішено питання щодо його продовження.

Відповідно до ч. 5 ст. 294 КПК, клопотання про продовження строку досудового розслідування подається не пізніше 5 днів до спливу строку досудового розслідування, встановленого ст. 219 КПК. Тобто щодо продовження строку дізнання подання клопотання про продовження його строку у визначений термін можливе лише за продовження строку дізнання, зазначеного у п. 2 ч. 3 ст. 219 КПК (20 діб).

Відповідно до ч. 4 ст. 295 КПК, прокурор зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку не пізніше 3 днів з дня його надходження, але обов'язково до закінчення строку дізнання.

У клопотанні про продовження строку дізнання зазначаються:

- прізвище, ім'я, по батькові підозрюваного;
- найменування (номер) кримінального провадження;
- суть повідомленої підозри і правова кваліфікація кримінального проступку із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, у вчиненні якого підозрюється особа;
- посилення на докази, якими обґрунтовується підозра;
- процесуальні дії, проведення або завершення яких потребує додаткового часу;
- значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду;

- строк, необхідний для проведення або завершення процесуальних дій;

- обставини, що перешкоджали здійснити ці процесуальні дії раніше.

Копія клопотання вручається дізнавачем або прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього дізнання, підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять днів до дня подання клопотання прокурору, уповноваженому на розгляд питання про продовження строку дізнання.

Підозрюваний, його захисник мають право до подання клопотання про продовження строку дізнання подати дізнавачу або прокурору, який ініціює це питання, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд.

Прокурор, уповноважений розглядати питання продовження строку досудового розслідування, зобов'язаний розглянути клопотання не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку дізнання.

Рішення прокурора про продовження строку дізнання або про відмову у такому продовженні приймається у формі постанови.

Прокурор задовольняє клопотання та продовжує строк дізнання, якщо переконається, що додатковий строк необхідний для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи, за умови, що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин.

Якщо прокурор задовольняє клопотання дізнавача, прокурора, він визначає новий строк дізнання. Прокурор зобов'язаний визначити найкоротший строк, достатній для потреб дізнання.

Прокурор відмовляє у задоволенні клопотання та продовженні строку дізнання у разі, якщо дізнавач, прокурор, який звернувся з клопотанням, не доведе наявність підстав, передбачених ч. 6 ст. 295 КПК, а також якщо досліджені під час вирішення цього питання обставини свідчать про відсутність достатніх підстав вважати, що сталася подія кримінального проступку, яка дала підстави для повідомлення про підозру, та/або підозрюваний причетний до цієї події кримінального проступку.

1.8. Взаємодія дізнавача з оперативними підрозділами

Під взаємодією між дізнавачем і працівниками оперативних підрозділів слід розуміти спільну діяльність в узгодженому визначенні та здійсненні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів під керівництвом дізнавача з метою ефективного вирішення завдань кримінального провадження.

Дізнавачам, як і слідчим, оскільки вони провадять розслідування кримінальних проваджень, надається і ширше коло повноважень щодо розслідування кримінальних правопорушень, зокрема такі, як давати доручення оперативним підрозділам.

Ця взаємодія може бути епізодичною або тривалою. *Епізодична взаємодія* передбачає виконання працівником оперативного підрозділу доручень про проведення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. Коли щодо кримінального провадження виникає необхідність спільно вирішити низку питань, взаємодія здійснюється упродовж *тривалого часу* і переважно організовується з початку досудового розслідування у формі дізнання.

Під час виконання доручень дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями дізнавача. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за своєю ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 1, 2 ст. 41 КПК). Доручення дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у формі дізнання є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41 КПК).

Взаємодія дізнавача зі співробітником оперативного підрозділу здійснюється в процесуальних (правових) і непроцесуальних (організаційних) формах.

До процесуальних форм взаємодії належать: виконання співробітниками оперативного підрозділу доручень дізнавача щодо

проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, сприяння співробітниками оперативного підрозділу дідзнавачу в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, використання дідзнавачем відомостей, одержаних співробітниками оперативних підрозділів унаслідок негласних слідчих (розшукових) дій, для прийняття певних процесуальних рішень під час здійснення досудового розслідування у формі дідзнання щодо проведення слідчих (розшукових) дій, обрання запобіжних заходів, розшуку підозрюваних і осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

До непроцесуальних форм взаємодії дідзнавача зі співробітниками оперативних підрозділів належать: спільний аналіз та оцінка оперативної обстановки й результатів роботи, узгоджене планування слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, спільне використання науково-технічних засобів, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків.

Взаємодія дідзнавача та оперативного підрозділу під час досудового розслідування у формі дідзнання має встановлені законодавцем межі: може здійснюватися на будь-якому етапі досудового розслідування у формі дідзнання, але обов'язково повинна закінчитись із закриттям кримінального провадження або з направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

1.9. Участь у провадженні дідзнання спеціаліста, перекладача та понятих

Відповідно до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК, спеціаліста, перекладача та понятих включено до переліку учасників кримінального провадження. Законодавець визначає випадки, коли їхня участь у проведенні процесуальної дії є обов'язковою, а коли дідзнавач на власний розсуд вирішує питання про доцільність їх залучення.

Практика доводить, що нерідко дідзнавач постає перед необхідністю використання спеціальних знань, носієм яких є спеціаліст.

Сьогодні КПК надає йому окремий процесуальний статус, що вбачається з аналізу ст. 71 КПК. У ній, зокрема, зазначається, що *спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.*

До слова, у вітчизняному процесуальному законодавстві немає визначення спеціальних знань. Під ними доцільно розуміти *наукові, технічні й практичні знання, набуті в результаті професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст або експерт з метою сприяння слідчому (дізнавачу) або суду в з'ясуванні обставин події або дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібно їх застосування.*

Спеціаліста мають право залучати під час досудового розслідування та використовувати його пояснення і допомогу сторони кримінального провадження. Законодавець наділяє спеціаліста повноваженнями, а саме:

- ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;
- звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;
- користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;
- викладати у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;
- надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, зокрема у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК.

Спеціаліст зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, дізнавача, прокурора, суду і мати із собою необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади;
- виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань;
- не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків;
- заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК.

Спеціаліст може бути залучений дізнавачем у двох випадках: для надання безпосередньої технічної допомоги; для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань. Його безпосередня технічна допомога може полягати у фотографуванні, відеозаписі, складанні схем, планів, креслень під час проведення процесуальних дій, відібранні зразків для проведення експертизи.

На практиці дізнавач може залучити спеціаліста до проведення будь-якої процесуальної дії. Типовим (найпоширенішим) є використання його допомоги у вигляді фотозйомки, звуко- та відеозапису під час проведення допиту, одночасного допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, огляду речей і документів. Окрім того, під час проведення огляду місця події та обшуку спеціаліст може використовувати й інші технічні засоби, прилади та спеціальне обладнання. Приміром, під час обшуку, де необхідно шукати та вилучати (копіювати) інформацію з електронних інформаційних систем, комп'ютера, ноутбука чи мобільних терміналів, залучають спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій.

Більш детальну інформацію про функціональні обов'язки спеціаліста під час проведення огляду місця події можна знайти у Наказі МВС України від 07 липня 2017 р. № 575. У ньому вказується, що як спеціаліста у склад слідчо-оперативної групи включають інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста), а також (за необхідності) кінолога зі службовим собакою. Вони підпорядковуються слідчому (дізнавачу) і:

– надають йому консультації з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;

– з використанням спеціальних знань і навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводять вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складають плани і схеми, виготовляють графічні зображення оглянутого місця події чи окремих речей;

– виявляють, фіксують, здійснюють вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які містять слідову інформацію вчиненого кримінального правопорушення;

– відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображення про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього тощо.

Зважаючи на специфіку процесу досудового розслідування, можна сказати, що взаємодія дізнавача з спеціалістами виявляється як у процесуальній (передбаченій КПК), так і непроцесуальній формах. Залучення певного спеціаліста залежить від типу знань, які необхідні дізнавачу для з'ясування конкретних питань, що виникають під час дізнання (спеціаліст-криміналіст, спеціаліст-технік, кінолог, спеціаліст-медик, спеціаліст-економіст, спеціаліст-інженер, спеціаліст-будівельник тощо).

Необхідність залучення перекладача під час досудового розслідування очевидна з положень ч.ч. 1 і 3 ст. 29 КПК, де зазначено таке. По-перше, кримінальне провадження здійснюється державною мовою і процесуальні документи складаються нею. По-друге, слідчий суддя, прокурор, слідчий (дізнавач) забезпечують учасникам кримінального провадження, котрі не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуватися у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК.

Процесуальний статус перекладача визначається ст. 68 КПК, в якій йдеться, що у разі необхідності у кримінальному провадженні для перекладу пояснень, показань або документів залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача).

Перекладач – це спеціаліст, який вільно володіє українською і мовою учасника кримінального провадження та професійно

займається інтерпретацією текстів чи промов з однієї мови іншою. Сурдоперекладач – це спеціаліст, який володіє мовою жестів і виконує переклад мовою жестів із будь-якої мови і навпаки.

Права перекладача:

- ставити питання з метою уточнень для правильного перекладу;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

Перекладач зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого (дізнавача), прокурора, слідчого судді чи суду;
- заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених КПК;
- здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом;
- не розголошувати без дозволу слідчого (дізнавача), прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювались) у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Законодавець передбачає, що залучати перекладача може будь-яка сторона кримінального провадження. На практиці цей обов'язок у більшості випадків покладається на дізнавача на підставі винесеної ним постанови. Алгоритм дій дізнавача у таких випадках під час проведення процесуальної дії:

- перевірити особу перекладача та його компетентність;
- з'ясувати його стосунки з підозрюваним, потерпілим, свідком;
- роз'яснити перекладачеві його права та обов'язки;
- попередити про кримінальну відповідальність (за завідомо неправдивий переклад – ст. 384 КК України; за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладача – ст. 385 КК України; за розголошення даних досу-

дового розслідування або дізнання – ст. 387 КК України). Також може настати адміністративна відповідальність, приміром, за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування чи дізнання.

Підставою оплати послуг перекладача є копія відповідної постанови дізнавача та довідка про участь перекладача у кримінальному провадженні.

Як бачимо, єдина вимога, яку прописує законодавець перед перекладачем, – це його компетентність. Теорією та практикою напрацьовано низку рекомендацій, яких доцільно дотримуватися під час залучення перекладача: по-перше, як перекладача (сурдоперекладача) у кримінальне провадження слід залучати особу, яка сертифікована МЮ України як судовий перекладач із конкретної мови та внесена до реєстру судових перекладачів (це і є підтвердженням його компетентності); по-друге, перекладач не повинен бути зацікавленим у результатах кримінального провадження; по-третє, перекладачем є особа, яка досягла повноліття; по-четверте, під час проведення процесуальної дії, де залучається перекладач, рекомендується застосовувати технічні засоби фіксації (аудіо- чи відеозапис).

Дотримання останньої рекомендації дасть змогу уникнути проблеми, коли особа, показання якої перекладаються, заявляє, що вона не те мала на увазі, що її слова не так переклали. Судова практика доводить, що в окремих випадках компетентність перекладача встановлюється дипломом про відповідну освіту (його копію долучають до протоколу процесуальної дії).

Слід пам'ятати, що не завжди особа, яка потребує допомоги перекладача, має можливість оплатити його послуги. Оскільки в Україні рішення ЄСПЛ офіційно визнаються джерелами права, варто знати, що у підпункті «е» п. 3 с. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод указано, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право одержувати безоплатну допомогу перекладача, якщо не розуміє мови, яка застосовується в суді, або не розмовляє нею. Відповідно до Постанови КМ України від 04 березня 2013 р. № 130 (зі змінами), діє бюджетна програма «Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги».

У ній передбачено, що виконавцем цієї програми є Координаційний центр та його територіальні відділення (Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги). На підставі цього нормативно-правового акта (а саме п. 4 ст. 3 Порядку) бюджетні кошти спрямовуються на оплату послуг перекладачів (сурдоперекладачів), які залучаються центрами для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на таку допомогу відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (ст. 14), у разі, коли зазначені суб'єкти не володіють державною мовою та/або є глухими, німими або глухоніми.

Участь понятих під час провадження дізнання.

Законотворці дещо односторонньо врегулювали питання щодо залучення понятих під час досудового розслідування. Ця односторонність полягає у тому, що у КПК визначено: випадки, коли слідчий (дознавач) зобов'язані залучити до проведення процесуальної дії понятих та хто не може бути залучений як понятий. Конкретних норм, де б визначалися їхні права та обов'язки, немає.

У ч. 7 ст. 223 КПК зазначено, що *поняті у кількості не менше 2-х незайнтересованих осіб обов'язково залучаються до проведення:*

- пред'явлення для впізнання (особи, речі, трупа);
- огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією;
- слідчого експерименту;
- освідчення особи;
- обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи.

Якщо під час проведення цих слідчих (розшукових) дій застосовується безперервний відеозапис, то їхня участь не обов'язкова (за винятком обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи).

Законодавець не обмежує дізнавача щодо залучення понятих до проведення інших процесуальних дій. Якщо він (дознавач) вважає за потрібне – може їх залучити і під час проведення інших процесуальних дій (наприклад, якщо є підстави вважати, що особа відмовиться підписувати протокол). Слід урахувати, що особи, залучені як поняті, можуть бути допитані як свідки під час судового розгляду.

Законодавець не забороняє їх допитувати у такому статусі і під час досудового розслідування, коли цього вимагають обставини (така практика особливо поширена під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів).

Понятими не можуть бути:

- потерпілий;
- родичі підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого;
- працівники правоохоронних органів;
- особи, які заінтересовані в результатах кримінального

провадження.

У КПК можна знайти чітку вказівку на те, що понятий не має права на вимогу слідчого (дознавача), прокурора розголошувати відомості щодо процесуальної дії (ч. 3 ст. 66 КПК).

На практиці понятим у разі залучення до участі в процесуальній дії роз'яснюють права та обов'язки свідка, оскільки їх у подальшому у цьому статусі можуть їх допитати.

Серед практичних напрацювань стосовно залучення понятих і роз'яснення їхніх функцій варто навести такі поради:

- понятим слід роз'яснити вид, зміст і ціль процесуальної дії, до якої вони залучені;
- понятим обов'язково потрібно повідомити про застосування під час проведення процесуальної дії технічних засобів фіксації;
- поняті беруть участь у проведенні процесуальної дії від початку до кінця;
 - не заважають дізнавачу проводити процесуальну дію;
 - поняті мають право бути присутні та спостерігати під час процесуальної дії за всіма діями (вчинками, вказівками, реакцією) дізнавача;
 - поняті особисто ознайомлюються зі змістом протоколу процесуальної дії (або його зачитує дізнавач);
 - поняті мають право робити заяви, уточнення, зауваження під час проведення процесуальної дії, також під час оформлення протоколу;
 - своїм підписом понятий засвідчує, що у протоколі ідентично відображено хід та результати процесуальної дії.

1.10. Документування ходу провадження дізнання

Діяльність підрозділів дізнання в кримінальному провадженні триває в певній процесуальній формі, яка зобов'язує проводити процесуальні дії в необхідному порядку, з дотриманням установлених умов і послідовності. Процесуальна форма зумовлює письмовий характер кримінального провадження, разом і досудового розслідування у формі дізнання. Складання передбачених законом процесуальних документів – необхідна умова успішного провадження дізнання.

У з'ясуванні сутності й значення процесуальних документів у кримінальному процесі необхідно враховувати вимогу закону про те, що у сфері кримінального провадження весь хід і результати проведення кожної процесуальної дії або ухваленого рішення щодо кримінального провадження письмово закріплюються (відображаються, фіксуються) у певних актах – процесуальних документах. До процесуальних дій входять усі слідчі, судові й інші дії, передбачені законодавством України.

Кримінальним процесуальним документом можна вважати письмовий документ, складений на підставі кримінального процесуального закону уповноваженим на те суб'єктом у зв'язку з виконанням процесуальних дій або прийняттям рішень, у якому зафіксована інформація про хід і результати діяльності учасників кримінального процесу, зміст і форма рішення, прийнятого в кримінальному провадженні.

Процесуальний документ виконує домінуючу роль у розвитку кримінального провадження, у здійсненні правосуддя, слугує способом реалізації учасниками процесу своїх прав і законних інтересів, є однією з гарантій їхнього захисту в кримінальному провадженні.

Незалежно від повноти регламентації в кримінальному процесуальному законі всі процесуальні документи повинні відповідати певним вимогам.

Законність складання. Будь-який процесуальний документ повинен відповідати вимогам закону й за найменуванням та формою, й за змістом: він повинен складатися уповноваженою на

те особою за наявності передбачених законом підстав і відповідно до встановлених правил. Якщо в законі закріплені обов'язкові реквізити документа, вони повинні бути повністю дотримані з посиланням на процесуальні норми, що передбачають складання такого документа.

Обґрунтованість як властивість процесуального документа означає, що висновки і рішення у ньому мають ґрунтуватися на сукупності фактів, на достатніх доказах, які б обов'язково охоплювали всі суттєві обставини кримінального провадження і відображали реальну дійсність.

У низці випадків закон вимагає, щоб прийняті акти були також вмотивованими.

Вмотивованість процесуального документа – це наявність у ньому не тільки опису діяння, події, обставин, а й посилання на докази, аналіз, відповідні пояснення.

Вмотивованість прийнятого рішення має сприяти законності та обґрунтованості процесуального акта, допомагати виявляти помилки в судженнях осіб, які приймають рішення, давати можливість підозрюваному, обвинуваченому й іншим особам зрозуміти доводи, які є в основі прийнятого рішення, і належно захищати свої інтереси. Вмотивованість начебто окреслює, робить більш яскравими обґрунтованість і законність рішень, надає документам внутрішньої і зовнішньої переконаності, виключає сумніви, суб'єктивізм.

Об'єктивність і вірогідність. Процесуальний документ повинен відповідати за змістом фактичним обставинам, установленим у кримінальному провадженні, ґрунтуватися на достовірних даних, що стосуються кримінального провадження, а сформульовані в ньому висновки відповідати зібраним доказам і не суперечити один одному.

Логічність документа. Судження, що викладають у процесуальних документах, висновки, твердження повинні відповідати основним законам формальної логіки. Всі судження повинні бути доведеними, а висновки – вмотивованими й логічно збагаченими.

Юридична бездоганність і чіткість. Процесуальний документ повинен бути виконаний юридично грамотно й бездоганно, кожен висновок або судження – відповідати чинному закону й ґрунтуватися на сучасному рівні правових знань.

1.11. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування у формі дізнання

Згідно зі ст. 222 КПК, відомості, отримані під час досудового розслідування, загалом не можуть бути розголошені. Ці дані можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого, дізнавача або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнаються можливим.

Дізнавач, прокурор попереджають осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування у формі дізнання, з огляду на участь у ньому, про їхній обов'язок не розголошувати такі відомості без дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування у формі дізнання тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Така заборона зумовлена тим, що передчасне розголошення даних дізнання може перешкодити встановленню обставин кримінального провадження, зокрема призвести до знищення доказів співучасниками кримінального правопорушення або іншими зацікавленими в результатах кримінального провадження особами, створить умови для ухилення осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення тощо. Окрім того, передчасне і неконтрольоване розголошення даних досудового розслідування у формі дізнання може завдати шкоди не тільки повному й всебічному дослідженню обставин кримінального провадження, але й законним інтересам потерпілого, свідка, інших учасників кримінального провадження.

Тому для того, щоб не допустити небажану втрату відомостей про обставини у кримінальному провадженні, прокурор, дізнавач у необхідних випадках попереджають будь-кого з учасників судочинства, незалежно від джерела чи способу отримання ними даних і ступеня поінформованості, про обов'язок не розголошувати без їх дозволу даних досудового розслідування у формі дізнання, які їм стали відомі. Винні в цьому можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ст. 387 КК України.

Попередження про недопустимість розголошення і дозвіл на розголошення (якщо такий був) доцільно фіксувати в протоколі

певної дії, результати якої дізнавач забороняє розголошувати, або в окремому протоколі.

Дані досудового розслідування у формі дізнання можуть бути оголошені лише з дозволу дізнавача або прокурора і в тому обсягу, в якому вони визнають це можливим, якщо розголошення не суперечить інтересам досудового розслідування у формі дізнання і не пов'язане з порушенням прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства.

Розголошення даних про приватне життя учасників кримінального судочинства без їхньої згоди не допускається. Згода учасника кримінального судочинства на розголошення даних про його приватне життя повинна бути виражена в письмовій формі та міститися в матеріалах кримінального провадження.

Контрольні запитання

1. *Що таке кримінальний проступок?*
2. *Які є форми досудового розслідування?*
3. *Що таке дізнання?*
4. *Назвіть завдання дізнання.*
5. *Перелічіть функції дізнання.*
6. *Яке кримінальне процесуальне значення дізнання?*
7. *Що таке система загальних положень дізнання?*
8. *Назвіть загальні положення дізнання.*
9. *Хто має право почати дізнання?*
10. *Сформулюйте особливості початку дізнання.*
11. *Окресліть приводи до початку дізнання.*
12. *Назвіть строки дізнання.*
13. *Вкажіть порядок продовження строків дізнання.*
14. *Які є підстави об'єднання матеріалів дізнання?*
15. *Перелічіть підстави виділення матеріалів дізнання.*
16. *Охарактеризуйте особливості підслідності кримінальних проступків?*

Рекомендована література

1. Бойко О. П. Процесуальні форми взаємодії слідчих з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 7 червня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС. 2019. С. 9–12.
2. Бойко О., Литвинов В. Окремі питання здійснення дізнання в кримінальному процесі України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. С. 100–104.
3. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. Київ, 2020. С. 298–301.
4. Глобенко Г. І. Зарубіжний досвід та положення законодавства України щодо дізнання: порівняльно-правовий аналіз. *Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні: міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Маріуполь, 22 трав. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 294–296.
5. Кузик Т. М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 341–346.
6. Кашпур А. С. Кримінальні проступки: поняття та правові засади кримінального провадження. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 19 листопада 2020 року). Київ, 2020. С. 205–207.
7. Климчук М. П., Корольчук В. В. Початок досудового розслідування у формі дізнання. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. Київ. 2019. С. 70–74.
8. Кузубова Т. О. Теоретичні та прикладні питання унормування строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків, 2020. № 3 (90). С. 224–234.
9. Кунтій А. І., Хитра А. Я., Кіцул Ю. С. Аспекти строку провадження дізнання в кримінальних провадженнях проти статевій свободи та статевій недоторканості дітей. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевій свободи та статевій недоторканості дітей, шляхи їх вирішення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 19 червня 2020 року). Київ, 2020. С. 136–138.
10. Литвинов В. В. Суб'єкти дізнання у кримінальному процесі України. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 7 червня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 106–109.
11. Лазебний А. М. Залучення спеціаліста для проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник НУ ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 187–193.
12. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Правовая природа и соотношение понятий «специальные знания» и «специалист». *Проблемы правоведения: республ. межвед. науч. сборн.* К.: Вища шк., 1983. Вып. 44. С. 130–135.

13. Лебедева А. Особливості процесуального статусу понятого у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 275–279.

14. Палюх В. А. Поняття та система загальних положень досудового розслідування. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 7 червня 2019 р.). Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 144–148.

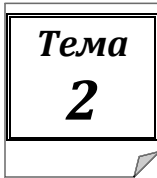
15. Переверза О. Я., Кулава М. К. Окремі аспекти використання пояснень осіб у якості джерел доказів при розслідування кримінальних проступків. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 20 (33). С. 108–113.

16. Савицький Д. О. Запровадження інституту кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. Київ, 2019. С. 115–117.

17. Саковський А. А. Особливості початку досудового розслідування у формі дізнання. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків*. Київ, 2019. С. 121–125.

18. Соловей О. М. Законодавство про кримінальні поступки: порівняльний аналіз. *Юридичний бюлетень: наук. журн.* / редкол.: О. Г. Предместніков та ін. Одеса: ОДУВС. 2020. Вип. 13. С. 216–220.

19. Чорний Д. М. Співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика. 2020. Т. 1. С. 394–397.

ПОЧАТОК ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

2.1. Засади ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР)

2.2. Прийняття та реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні проступки та інші події

2.3. Порядок і строки внесення відомостей до ЄРДР. Надання відомостей з ЄРДР

2.4. Облік кримінальних проступків і кримінальних проваджень. Контроль за дотриманням порядку ведення Єдиного обліку та ЄРДР

2.5. Організація реагування органів Національної поліції на кримінальні проступки та інші події

2.6. Права й обов'язки працівників поліції щодо реагування на кримінальні проступки та інші події

2.1. Засади ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР)

Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) утворено на виконання вимог п. 22 перехідних положень КПК. Утримувачем і розпорядником ЄРДР є Офіс Генерального прокурора України.

Реєстр становить електронну базу даних, що створена за допомогою автоматизованої системи, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності. Також, за необхідності, є можливість надання інформації про відомості, внесені

до Реєстру, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким урегульовано питання захисту персональних даних і доступу до інформації з обмеженим доступом.

ЄРДР був створений та ведеться на виконання таких цілей:

- реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження;
- оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування;
- аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, учинених у державі;
- інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

Як і будь-яка база даних на основі автоматизованої системи, Реєстр також потребує адміністрування. Виконання функцій адміністратора Реєстру покладається на регіональні прокуратури (за винятком військових), якими забезпечуються адміністрування та моніторинг використання системи, надання (обмеження) реєстраторам доступу до Реєстру у визначених Положенням випадках, перевірка дотримання дисципліни та системи безпеки, проведення навчання щодо наповнення та користування Реєстром, а також виконання інших функцій, передбачених Положенням.

Усіх осіб, які мають доступ до Реєстру у зв'язку із виконанням своїх службових обов'язків, можна поділити на дві групи, а саме: реєстратори Реєстру (далі – Реєстратори) та користувачі Реєстру (далі – Користувачі).

До реєстраторів належать:

- прокурори, зокрема керівники прокуратур;
- керівники органів досудового розслідування;
- керівники органів дізнання;
- слідчі органів прокуратури, поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства та органів Державного бюро розслідувань; детективи підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – Національне бюро), уповнова-

жені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень;

– дізнавачі підрозділів дізнання органів поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та органів Державного бюро розслідувань, а також уповноважені особи інших підрозділів зазначених органів, уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Відповідно, Користувачами є ці самі особи, що і Реєстратори, а також інші уповноважені особи органів прокуратури та досудового розслідування, які виконують функції з інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів та ведення спеціальних обліків (оперативних, оперативно-облікових, дактилоскопічних тощо) відповідно до чинного законодавства.

Відомості про Реєстратора та Користувача заносяться до відника організаційної структури Реєстру окремо щодо кожного органу досудового розслідування та прокуратури.

Начальник підрозділу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування, не пізніше наступного робочого дня після підписання наказу про уповноваження працівника іншого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків або про припинення ним таких повноважень забезпечує направлення його засвідченої копії чи витягу з наказу особам, відповідальним за ведення довідників Реєстру, для внесення до них змін про Реєстратора та Користувача.

2.2. Прийняття та реєстрація заяв і повідомлень про вчинені кримінальні проступки та інші події

Однією із галузевих засад кримінального провадження є засада публічності, згідно з якою прокурор, дізнавач зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати кримінальне провадження в кожному випадку виявлення ознак кримінального проступку

(за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого), а також ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Отже, органи дізнання забезпечують цілодобове, безперервне та невідкладне прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні проступки та інші події, що відбувається незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних та особи заявника.

Прийняття та реєстрація заяв і повідомлень означає отримання заяв і повідомлень про кримінальні проступки та інші події та присвоєння їм порядкового номера уповноваженими службовими особами органів дізнання.

Джерелами надходження такої інформації можуть бути заяви чи повідомлення осіб, які надходять до органу, підрозділу поліції або самостійно виявлені дізнавачем, уповноваженою на здійснення дізнання особою або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального проступку. Окрім цього, це можуть бути повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального проступку чи безпосередньо після вчинення кримінального проступку, чи під час безперервного переслідування особи після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи та інших джерел, наприклад, публікації у засобах масової інформації.

Заяви та повідомлення можуть бути як усні, так і письмові. Усні заяви та повідомлення від осіб уповноважена службова особа органу, підрозділу поліції або інший поліцейський, до повноважень якого це належить, вносить до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію.

Під час особистого звернення заявника до органу, підрозділу поліції із письмовою заявою (повідомленням) уповноважена службова особа органу дізнання її (його) приймає і реєструє. Зазначені особи обов'язково попереджають особу, яка заявляє або повідомляє про кримінальне правопорушення, про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

На лицьовому боці письмових заяв (повідомлень), протоколів прийняття заяв про кримінальні проступки, рапортів поліцейських уповноважена службова особа проставляє штамп реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

Якщо заява чи повідомлення надійшли до органу, підрозділу поліції під час особистого звернення заявника, уповноважена службова особа оформлює та видає заявникові талон-повідомлення ЄО про прийняття і реєстрацію заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення та іншу подію.

Якщо дізнавач самостійного виявив із будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про кримінальний проступок, він зобов'язаний рапортом невідкладно, але не пізніше 24 годин, доповісти про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки.

Датою подання заяви (повідомлення) до органу дізнання вважається дата реєстрації такої заяви (повідомлення) в ІТС ПНП (журналі ЄО).

У випадках надходження інформації до органу (підрозділу) поліції про кримінальний проступок, що вчинений на території обслуговування іншого органу (підрозділу) поліції, уповноважена службова особа зобов'язана невідкладно зареєструвати таку інформацію в ІТС ПНП (журналі ЄО) та невідкладно поінформувати про це той орган (підрозділ) поліції, на території обслуговування якого сталася така подія.

Передавати з одного територіального підрозділу поліції до іншого територіального підрозділу поліції матеріали з відомостями, що вказують на кримінальний проступок, незалежно від місця його вчинення, без їх реєстрації в ІТС ПНП (журналі ЄО) та внесення цих відомостей до ЄРДР заборонено.

У разі встановлення, що в матеріалах заяви або повідомлення про іншу подію містяться відомостей, які вказують на вчинення кримінального проступку, дізнавач невідкладно рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки.

2.3. Порядок і строки внесення відомостей до ЄРДР. Надання відомостей з ЄРДР

Унесення відомостей здійснюється на підставі матеріалів кримінального провадження шляхом фіксації Реєстратором інформації в Реєстрі, що здійснюється з дотриманням чітко визначених строків.

До роботи в ЄРДР посадові особи повинні отримати ключі для накладення та перевірки електронного цифрового підпису (ЕЦП). Для накладення ЕЦП генерується особистий ключ. Використання особистого ключа для накладення ЕЦП на електронний документ є аналогом особистого підпису на відповідному паперовому документі.

Особистий ключ після генерації зберігається в файловому контейнері (файл з розширенням .nctx). Для збереження ключа посадовець, для якого здійснюється генерація, отримує особистий службовий носій ключової інформації. Для доступу до особистого ключа його власник під час генерації задає пароль.

Формування Реєстру розпочинається з моменту внесення до нього Реєстратором відповідних відомостей про кримінальний проступок, зазначених у заяві чи повідомленні про його вчинення або виявлених ним самостійно з будь-якого джерела.

До Реєстру вносяться відомості про:

- час і дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дізнання або за місцем проведення досудового розслідування;

- прізвище, ім'я, по батькові керівника органу прокуратури, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, детектива, керівника органу дізнання, дізнавача (уповноваженої особи інших підрозділів), який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

- дату та час затримання особи (звільнення);

- обрання, зміну та скасування запобіжного заходу;

- час та дату повідомлення про підозру, зміну, скасування повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) КК України;

- час і дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) КК України у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин;

- юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру;

- дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування;

- зупинення та відновлення досудового розслідування;

- оголошення розшуку підозрюваного;

- об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань;

- продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування;

- встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна;

- закінчення досудового розслідування;

- інші відомості, передбачені в електронних картках.

До Реєстру включаються відомості про кримінальні правопорушення, вчинені в громадських місцях. До громадських місць належать місця, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб (вулиці, площі, вокзали, аеропорти, магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби, пляжі в період їх роботи, а також громадський транспорт під час перебування в ньому громадян, ділянки лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань), приміщення вокзалів, пасажирські (приміські) потяги, літаки, катери, пароплави, перони, платформи, пристані та інші місця під час очікування посадки та висадки пасажирів.

Не вважаються громадськими місцями території, які не пов'язані з обслуговуванням пасажирів та які мають обмежений доступ.

Слід звернути увагу на те, що із загальної кількості кримінальних правопорушень, учинених у громадських місцях, виділяються вуличні. Вулицею вважається відкрита частина території міста чи населеного пункту (крім приміщень та будівель), на якій перебувають громадяни, рухається транспорт і до якої є вільний доступ у будь-яку пору року та час доби. Також вулицею вважається набережні, мости, шляхопроводи, естакади, проїзди, зупинки громадського транспорту, парки, сквери, провулки, завулки, двори, за винятком приватних домоволодінь, уключаючи зелені насадження та елементи благоустрою.

Кримінальними проступками, вчиненими у стані алкогольного, наркотичного, психотропного або токсичного сп'яніння, можна uważати лише ті, за які особу, яка вчинила кримінальний проступок, затримано безпосередньо на місці його вчинення або неподалік одразу після вчинення проступку та у встановлений строк піддано медичному огляду, що підтверджується висновком закладу охорони здоров'я чи матеріалами розслідування кримінального провадження.

Строки внесення відомостей до Реєстру можна поділити на невідкладні або впродовж 24 годин з певного моменту (прийняття процесуального рішення, вчинення процесуальної дії, набрання чинності рішенням слідчого судді тощо).

Невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинений кримінальний проступок або після самостійного виявлення дізнавачем з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, про це вносяться відомості до Реєстру.

Невідкладно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених певними статтями КК України, вносяться відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру.

Невідкладно, але не пізніше 24 годин після набрання рішенням слідчого судді, вносяться відомості про дату скасування повідомлення про підозру.

Невідкладно вносяться відомості про: призначення дізнавача (уповноваженої особи іншого підрозділу), процесуального керівника, прийняття до провадження (за фактичного отримання матеріалів кримінального провадження);

дату складання повідомлення про підозру, дату і час вручення повідомлення про підозру, зміну раніше повідомленої підозри.

Відомості про передачу матеріалів і відомостей, зупинення та відновлення досудового розслідування, об'єднання, виділення матеріалів досудового розслідування, закінчення досудового розслідування вносяться протягом 24 годин з моменту прийняття відповідних процесуальних рішень.

Відомості про продовження строків досудового розслідування прокурором слід вносити впродовж 24 годин з моменту задоволення клопотання з цих питань (винесення постанови) прокурором.

Відомості про продовження строків досудового розслідування слідчим суддею – протягом 24 годин з моменту постановлення ухвали про задоволення слідчим суддею клопотання з цих питань.

Інформацію щодо оголошення особи у розшук слід вносити впродовж 24 годин з моменту винесення прокурором або слідчим відповідної постанови.

Відомості про вжиті заходи забезпечення кримінального провадження, відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні, а також направлення матеріалів дізнання прокурору необ-

хідно вносити протягом 24 годин з моменту вчинення процесуальної дії.

Якщо суд повернув кримінальне провадження, обвинувальний акт, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, відомості про це необхідно внести упродовж 24 годин з моменту до прокурора надходження із суду матеріалів.

Надання відомостей, що містяться у Реєстрі, здійснюється на всіх стадіях кримінального провадження. Копіювання такої інформації у конкретному кримінальному провадженні до закінчення досудового розслідування здійснюється реєстраторами, уповноваженими на здійснення досудового розслідування та нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва у ньому.

Відомості з Реєстру надаються у вигляді витягу. Витяг із Реєстру – згенерований програмними засобами ведення Реєстру документ, який засвідчує факт реєстрації в Реєстрі відомостей про кримінальне правопорушення, які є актуальними на момент його формування.

Реєстратори самостійно формують (отримують) витяг з Реєстру в межах унесеної інформації та посвідчують його своїм підписом.

2.4. Облік кримінальних проступків і кримінальних проваджень. Контроль за додержанням порядку ведення Єдиного обліку та ЄРДР

Облік кримінальних проступків за заявами, повідомленнями, які надійшли прокурору або органам дізнання, або виявлені з інших джерел обставини, що свідчать про вчинення кримінального проступку, здійснюється Реєстратором за дорученням керівника прокуратури або керівника органу дізнання шляхом унесення до Реєстру відомостей, що регламентовано ч. 5 ст. 214 КПК України.

Номер кримінального провадження складається із 17 цифр, які містять такі реквізити: код відомства, орган якого розпочав досудове розслідування; рік реєстрації; код території регіону та ідентифікатор органу прокуратури чи досудового розслідування у межах регіону, де він розташований; номер кримінального провадження. Реквізити номера кримінального провадження зберігаються на всіх стадіях досудового розслідування.

Відомості про декілька вчинених кримінальних проступків, зазначених в одній заяві, повідомленні або виявлених безпосередньо прокурором, дізнавачем чи працівником іншого підрозділу, незалежно від часу їх учинення, наявності осіб, які вчинили кримінальні проступки, вносяться до Реєстру за кожним кримінальним проступком окремо.

За встановлення факту здійснення досудового розслідування стосовно аналогічних кримінальних проступків (дублікатів), заяви і повідомлення про які надійшли з різних джерел, прокурор, керівник органу прокуратури об'єднує такі матеріали в одне провадження. У такому випадку Реєстратор (дізнавач, керівник органу дізнання, прокурор, керівник органу прокуратури) за допомогою функції присвоює одному з них статус «дублікат».

Якщо невідомі дата та час учинення кримінального проступку, зазначається дата реєстрації заяви, повідомлення про кримінальний проступок.

Не підлягають обліку серед попереджених кримінальних правопорушень діяння, що не містять ознак готування до кримінального проступку чи замаху на його вчинення.

Під час фактичного отримання матеріалів кримінального провадження керівником органу дізнання інформація про призначення дізнавача, дізнавачем – про прийняття до провадження вноситься невідкладно. У такі самі строки обліковуються керівником органу прокуратури відомості про призначення процесуального керівника.

Реєстратори у межах повноважень, визначених КПК України, вносять до Реєстру відомості про наслідки досудового розслідування кримінальних проступків, об'єднаних у кримінальному провадженні.

При визначенні та внесенні відомостей до Реєстру про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством,

необхідно керуватися Кримінальним, Сімейним кодексами України, Житловим кодексом Української РСР та Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Відомості про заподіяні збитки, їх відшкодування та вилучення предметів кримінально протиправної діяльності вносяться до Реєстру одночасно з інформацією про наслідки досудового розслідування. Суми збитків, встановлених під час досудового розслідування, їх відшкодування, суми коштів і майна (у грошовому виразі), на які судом накладено арешт, вносяться до Реєстру в закінчених кримінальних провадженнях (крім замахів) у тисячах гривень. Якщо зазначені суми виражені в будь-якій іноземній валюті, їх відображають у перерахунку на гривні за офіційним курсом Національного банку України на день вчинення кримінального правопорушення.

Облік осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, здійснюється Реєстратором шляхом внесення відомостей до Реєстру після складання повідомлення про підозру, а також вручення (дата та час) повідомлення про підозру.

З метою дотримання своєчасності, повноти та достовірності внесенням інформації до Реєстру прокурори, керівники органів дізнання усіх рівнів забезпечують у відомствах контроль за веденням ЄРДР.

Прокурори, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, перед внесенням до Реєстру даних про результати досудового розслідування особисто перевіряють правильність і повноту відомостей про кримінальне правопорушення, осіб, які їх учинили, та рух кримінальних проваджень.

Керівники підрозділів організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Офісу Генерального прокурора України, підрозділів ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи прокуратур регіонального рівня забезпечують проведення систематичних перевірок об'єктивного внесення Реєстраторами до Реєстру відомостей про кримінальні проступки та результати їх розслідування.

У разі встановлення фактів невідповідності внесеної до Реєстру інформації матеріалам кримінального провадження або її неповноти вживаються заходи щодо усунення виявлених порушень.

2.5. Організація реагування органів Національної поліції на кримінальні проступки та інші події

Прийняття заяв і повідомлень про кримінальні проступки та інші події здійснюється посадовими особами, уповноваженими на виконання прийому, опрацювання та реєстрації заяв і повідомлень про правопорушення або події. Це працівники підрозділу «102», старші зміни працівників підрозділів «102», диспетчери, оперативні чергові Головних управлінь національної поліції та територіальних відділів поліції, їхні помічники.

Отримана від заявника чи з інших джерел інформація оцінюється з урахуванням виду, ступеня тяжкості, стадії та наслідків правопорушення або події, їх завершеності (закінченості), часу, який минув після вчинення правопорушення або виникнення події, місця перебування правопорушника та його суспільної небезпеки. Відповідно до цього заяви (повідомлення) поділяються на такі, що мають високий ступінь загрози особам і поліцейським (повідомлення категорії «Альфа»); потребують негайного оперативного реагування (повідомлення категорії «Бета»); відпрацьовуються в звичайному режимі (повідомлення категорії «Гамма»); не потребують оперативного реагування (повідомлення категорії «Дельта»).

Для підтримання постійної готовності сил і засобів поліції до реагування на повідомлення про правопорушення або події в органах (підрозділах) поліції призначаються відповідальні по органу (підрозділу) поліції та формуються наряди поліції в кількості, необхідній для своєчасного їх прибуття на місце події, з урахуванням наявної штатної чисельності.

Слідчо-оперативні групи (далі – СОГ) створюються при чергових частинах органів і підрозділів поліції. Склад цих груп формується з працівників поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу, підрозділу поліції та погодженого з керівником органу дізнання. До складу СОГ включаються: слідчий (дознавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою. Слідчий є старшим СОГ, а в разі включення

до складу СОГ замість слідчого дізнавача старшим СОГ є дізнавач. Наряди поліції забезпечуються планшетними пристроями з програмним забезпеченням, за допомогою якого здійснюється інформаційна взаємодія з інформаційними ресурсами системи ПНП.

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили. З цією метою після надходження до органу, підрозділу поліції інформації про вчинення кримінального проступку та внесення інформації до ЄРДР здійснюється комплекс першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, зокрема за дорученням дізнавача, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальний проступок, і з'ясування всіх обставин події.

До першочергових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій належать:

- проведення огляду місця події;
- переслідування і затримання правопорушників за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, зокрема в місцях можливого перебування або появи правопорушників;
- проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення правопорушень (зокрема збуту викраденого майна);
- виявлення свідків та очевидців події, опитування з цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події;
- установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення;
- проведення квартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про подію, обстеження місцевості в районі

вчинення кримінального правопорушення, виявлення загублених, викинутих правопорушником знярядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;

- використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації тощо.

2.6. Права й обов'язки працівників поліції щодо реагування на кримінальні проступки та інші події

Дізнавач, який залучений до системи оперативного реагування у складі СОГ, у разі отримання від оперативного чергового завдання про здійснення реагування на правопорушення або подію, зобов'язаний:

- за наявності планшетного пристрою проставити в системі ПНП відповідні позначки про прийняття виклику, прибуття на місце події, закінчення виконання завдання, обставини правопорушення та результати реагування;

- негайно виїхати на місце події. Рекомендований час збору до виїзду для основних і додаткових СОГ при чергуванні за місцем розташування підрозділу – до 5 хвилин; за перебування за місцем проживання – до 20 хвилин;

- після прибуття на місце події дізнавач або уповноважена старшим СОГ особа негайно інформує оперативного чергового (диспетчера) про час фактичного прибуття, обставини та попередню кваліфікацію вчиненого кримінального проступку;

- після з'ясування обставин події дізнавач або уповноважена старшим СОГ особа (за необхідності) додатково інформує оперативного чергового (диспетчера) щодо уточнення кваліфікації кримінального правопорушення. Після закінчення роботи на місці події старший СОГ доповідає про це оперативному черговому (диспетчеру) та діє за його вказівками;

– після закінчення обслуговування виклику слідчий дізнавач або уповноважена старшим СОГ особа за допомогою планшетного пристрою вносить до системи ІПП детальну інформацію про результати виїзду на місце події та вжиті заходи.

Одна із головних першочергових слідчих (розшукових) дій – огляд місця події, з якої зазвичай починається відреагування на заяви (повідомленні) про кримінальні проступки. Від проведення огляду значною мірою залежить хід і подальші результати досудового розслідування, зокрема у формі дізнання.

Відповідно дізнавач, який за відсутності слідчого є головним на місці події, керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення огляду місця події.

Дізнавач у розслідуванні кримінального проступку має право: відбирати пояснення; організовувати проведення медичного освідування; залучати спеціалістів та отримувати висновок спеціаліста, знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, зокрема матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, забезпечує в установленому порядку їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення судової експертизи.

Під час огляду місця події має право заборонити будь-якій особі перебувати на місці огляду або залишати його до закінчення огляду та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню огляду.

У разі наявності підстав інформує уповноваженого працівника чергової частини про залучення додаткових сил і засобів для фіксування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення. Після початку кримінального провадження допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження. Має право надавати письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій та деяких видів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Контрольні запитання

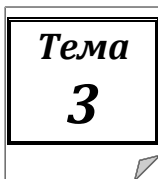
1. Які джерела інформації про вчинення кримінального правопорушення визначені згідно з додатком 7 до Положення про порядок ведення ЄРДР?
2. Розкрийте порядок прийняття заяви (повідомлення) про кримінальний проступок.
3. Чим відрізняються заявник і потерпілий як суб'єкти кримінального процесу?
4. Сформулюйте вимоги до оформлення протоколу прийняття заяви при вчиненні кримінального правопорушення.
5. Які дані повинні міститись у заяві про кримінальне правопорушення?
6. Які дії належать до першочергових і невідкладних на місці події?
7. Розкрийте діяльність дізнавача до внесення відомостей у ЄРДР (у разі вчинення кримінального проступку).
8. Окресліть процесуальні та організаційні повноваження дізнавача на місці події.

Рекомендована література

1. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС від 27 квітня 2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>
2. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>
3. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядку його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 червня 2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>
4. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ МВС від 20 травня 2020 р. № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>

5. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України»: Наказ МВС від 03 серпня 2017 р. № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#n13>

6. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС від 07 липня 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#n14>

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

3.1. Структура, завдання та функції підрозділів дізнання Національної поліції

3.2. Процесуальний статус керівника підрозділу дізнання органів Національної поліції

3.3. Права й обов'язки дізнавачів

3.4. Організація діяльності працівників підрозділів дізнання органів Національної поліції, які виконують організаційно-методичні функції

3.1. Структура, завдання та функції підрозділів дізнання Національної поліції

Відповідно до ст. 38 КПК, дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

- органів Національної поліції;
- органів безпеки;
- органів Бюро економічної безпеки України;
- органів Державного бюро розслідувань;
- Національного антикорупційного бюро України.

У сучасних умовах реформування діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, зокрема підрозділів дізнання, особливої уваги заслуговують питання щодо реалізації їх завдань та виконання функцій, спрямованих на забезпечення прав

та основоположних свобод людини й громадянина, протидію злочинності та забезпечення публічного порядку в державі.

Підрозділи дізнання органів Національної поліції України (далі – підрозділи дізнання) здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України, у порядку, передбаченому КПК.

Дізнання здійснюють також працівники поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Особливістю підрозділів дізнання є те, що вони є структурними підрозділами центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві (далі – ГУНП), територіальних (відокремлених) підрозділів ГУНП (далі – територіальні підрозділи поліції).

Розглядаючи підрозділи дізнання як систему управління, слід зазначити, що вона складається з декількох рівнів, між якими існують ієрархічні зв'язки, які функціонують за принципом підпорядкування нижчих вищим, передбачено чіткий розподіл функцій, повноважень і відповідальності. Кожен підрозділ дізнання є процесуально незалежним, але під час функціонування зазнає зовнішніх впливів як із боку системи більш високого рівня, частиною якого є, так і з боку інших систем, з якими взаємодіє.

До структури органів дізнання Національної поліції належать:

- Управління дізнання Національної поліції України (далі – Управління дізнання);
- відділи (сектори) дізнання ГУНП;
- відділи (сектори) дізнання територіальних (відокремлених) підрозділів поліції (далі – відділи (сектори) дізнання територіальних підрозділів поліції).

Працівники поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, підпорядковуються з питань здійснення дізнання начальникові підрозділу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівникові органу досудового

розслідування в межах юрисдикції територіального підрозділу поліції.

Перевірку стану та результатів діяльності підрозділів дізнання здійснюють в установленому порядку працівники підрозділів дізнання вищого рівня.

Правову основу діяльності підрозділів дізнання становлять: Конституція України, КК України, КПК України, Закон України «Про Національну поліцію», а також видані відповідно до них акти Міністерства внутрішніх справ України, інші нормативно-правові акти з питань організації досудового розслідування.

Діяльність підрозділів дізнання здійснюється відповідно до засад кримінального провадження.

Отже, підрозділи дізнання органів Національної поліції, з одного боку, здійснюють досудове розслідування щодо кримінальних проваджень на загальних засадах, у зв'язку з чим наділені, згідно із КПК, відповідними повноваженнями, процесуально підпорядковані органу, який здійснює досудове розслідування, і за діяльністю яких здійснюється нагляд прокурором у формі процесуального керівництва та судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. З іншого боку, підрозділи дізнання органів Національної поліції організаційно підпорядковані центральному органу – Національній поліції, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, у зв'язку з чим на них поширюються правові та соціальні гарантії, передбачені Законом України «Про Національну поліцію».

Відповідно до Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 р., на підрозділи дізнання покладаються такі **завдання**:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних проступків;
- охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України;
- забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними проступками;

- виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, і вжиття заходів щодо їх усунення.

Дізнавачі підрозділів дізнання зобов'язані вживати всіх передбачених законодавством заходів для забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних проступків.

На підрозділи дізнання можуть бути покладені й інші завдання, визначені законодавством України.

У професійній діяльності дізнавача можна виокремити такі різновиди: соціальну, пошукову (пізнавальну), реконструктивну, комунікативну, організаційну і посвідчувальну діяльність. Водночас зазначені види діяльності не існують окремо, а навпаки, вони взаємопов'язані, переплітаються в єдиній цілеспрямованій діяльності конкретної посадової особи. Тому діяльність дізнавача необхідно розглядати як сукупність її видів.

Відповідно до покладених на підрозділи дізнання завдань, вони здійснюють:

- всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального проступку, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують їх покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень;

- аналіз практики досудового розслідування кримінальних проступків, організації і результатів діяльності дізнавачів, унесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності підрозділів дізнання;

- вжиття заходів із підвищення якості дізнання і дотримання його строків;

- вивчення, узагальнення позитивного досвіду дізнання, упровадження його в практику підрозділів дізнання, розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних проступків;

- організація взаємодії підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-пошукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за

додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

- вивчення практики застосування дізнавачами норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України;

- забезпечення підбору, розстановки і виховання кадрів для підрозділів дізнання, підвищення їх кваліфікації та професійної майстерності;

- організація, відповідно до законодавства України розгляду і вирішення звернень громадян, які надходять у зв'язку з проведенням дізнання.

На підрозділи дізнання можуть бути покладені й інші функції, передбачені законодавством України.

3.2. Процесуальний статус керівника підрозділу дізнання органу Національної поліції

Поняття «*керівник*» тлумачиться як службова особа, яка наділена адміністративною владою щодо очолюваного нею колективу і здійснює внутрішньоорганізаційне управління ним.

Керівник – це службова особа, призначена на посаду в порядку, передбаченому законодавством України, та наділена організаційними й іншими повноваженнями, визначеними чинним законодавством, підзаконними чи відомчими нормативно-правовими актами або відповідною службовою інструкцією.

Керівник органу дізнання – це посадова особа, яка організовує дізнання.

Відповідно до п. 7¹ ч. 1 ст. 3 КПК, **керівник органу дізнання** – начальник підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування.

Згідно з ч. 1 ст. 9 КПК України, під час кримінального провадження керівник органу досудового розслідування, інші службові

особи органів державної влади, зокрема керівник органу дізнання, зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, кримінального процесуального законодавства і міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та вимог інших актів законодавства.

Зміст п. 19 ч. 1 ст. 3 та ч. 2 ст. 39¹ КПК вказує на те, що керівника органу дізнання віднесено до сторони обвинувачення та наділено процесуальними повноваженнями, які дозволяють йому як організатору дізнання впливати на процес розслідування.

Головним елементом правового статусу керівника органу дізнання, що визначає його місце та призначення в системі правоохоронних органів, є права і обов'язки (повноваження), які визначають межі можливої поведінки. Умовно ці повноваження можна поділити на організаційні, що регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами, та процесуальні, визначені кримінальним процесуальним законодавством України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 39¹ КПК, керівник органу дізнання організовує дізнання.

Згідно з ч. 2 ст. 39¹ КПК, ***керівник органу дізнання уповноважений:***

- визначати дізнавача, який здійснюватиме дізнання;
- відсторонювати дізнавача від проведення дізнання за ініціативою прокурора або з власної ініціативи та призначати іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу (самовідводу) або неефективного дізнання;
- ознайомлюватися з матеріалами дізнання, давати дізнавачу письмові вказівки, що не суперечать рішенням і вказівкам прокурора;
- вживати заходів для усунення порушень вимог законодавства у разі їх допущення дізнавачем;
- здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Процесуальні повноваження, визначені у ч. 2 ст. 39¹ КПК, є складовою правового статусу будь-якого керівника органу дізнання, незалежно від його приналежності до того чи іншого правоохоронного органу чи займаної посади. Наказ МВС України № 405

від 20 травня 2020 року надає керівникам Управління дізнання Національної поліції, керівникам відділів (секторів) дізнання ГУНП, керівникам відділів (секторів) територіальних (відокремлених) підрозділів Національної поліції відомчі кримінально-процесуальні повноваження.

З огляду на сутність 4 розділу Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 р., керівники підрозділів дізнання наділені такими повноваженнями:

1. Начальник Управління дізнання, начальники відділів (секторів) дізнання ГУНП, відділів (секторів) дізнання територіальних підрозділів поліції виконують повноваження керівника органу дізнання, визначеного кримінальним процесуальним законодавством, є відповідальними за організацію роботи в підрозділі дізнання, стан досудового розслідування кримінальних проступків, виконання інших завдань підпорядкованих підрозділів дізнання.

2. Начальник Управління дізнання:

- здійснює організаційне і методичне забезпечення діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України з розкриття та розслідування кримінальних проступків;

- організовує заслуховування керівників відділів (секторів) дізнання ГУНП з питань службової діяльності підрозділів дізнання відділів (секторів) ГУНП та територіальних підрозділів поліції, у тому числі стану взаємодії між дізнавачами та оперативними підрозділами в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні; за наявності підстав ініціює в установленому порядку питання про проведення службового розслідування, уживає інших заходів щодо усунення порушень вимог законодавства;

- ознайомлюється з матеріалами дізнання, дає в них дізнавачам письмові вказівки, що не суперечать рішенням і вказівкам прокурора;

- організовує вивчення стану досудового розслідування кримінальних проступків;

- організовує розгляд та вирішення в установленому законодавством порядку запитів і звернень, що надійшли до Управління дізнання, у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування.

3. Начальник відділу (сектору) дізнання ГУНП:

- організовує здійснення підрозділом дізнання ГУНП розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України;
- надає практичну і методичну допомогу підрозділам дізнання територіальних підрозділів поліції в організації їх діяльності, здійснює перевірку їх роботи; розробляє та вживає заходів із підвищення ефективності роботи дізнавачів, усуває наявні недоліки;
- організовує заслуховування керівників підрозділів дізнання територіальних підрозділів поліції з питань службової діяльності підрозділів дізнання, у тому числі стану взаємодії між дізнавачами та оперативними підрозділами ГУНП у запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні; за наявності підстав ініціює питання щодо проведення службового розслідування; уживає інших заходів щодо усунення порушень дізнавачами вимог законодавства;
- викликає до відділу (сектору) дізнання ГУНП для заслуховування стану досудового розслідування кримінальних проступків працівників дізнання територіальних підрозділів поліції;
- ознайомлюється з матеріалами дізнання, дає в кримінальних провадженнях письмові вказівки дізнавачам, що не суперечать рішенням і вказівкам прокурора;
- відсторонює дізнавача від проведення дізнання, призначає іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК, або порушує клопотання перед органами прокуратури відповідного рівня про передачу кримінального провадження до іншого підрозділу дізнання;
- організовує та забезпечує взаємодію дізнавачів підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням;
- аналізує діяльність підрозділів дізнання ГУНП і територіальних підрозділів поліції, здійснює розроблення та вжиття заходів,

спрямованих на вдосконалення організації досудового розслідування кримінальних проступків, підвищення якості дізнання та скорочення його строків, забезпечення законності під час здійснення дізнання, відшкодування збитків, завданих кримінальними проступками;

- забезпечує достовірність звітності та облік даних про характер, обсяг і результати роботи підрозділів дізнання ГУНП і територіальних підрозділів поліції та працівників поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків у межах територіальної юрисдикції ГУНП;

- організовує розгляд та вирішення в установленому законодавством порядку запитів і звернень, що надійшли до відділу (сектору) дізнання ГУНП, у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування кримінальних проступків.

4. Начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції:

- керує діяльністю відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та є відповідальним за виконання покладених на нього завдань, додержання дізнавачами вимог законодавства України;

- організовує та забезпечує постійний моніторинг стану оперативної обстановки на території обслуговування й реагування на її зміни;

- забезпечує в межах компетенції взаємодію відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та підрозділів оперативно-технічних заходів ГУНП щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК, оперативними підрозділами ГУНП та міжрегіональними територіальними органами поліції; забезпечує ефективне використання дізнавачами оперативної інформації під час досудового розслідування кримінальних проступків, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду;

- організовує та забезпечує взаємодію дізнавачів з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-

розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

- заслуховує на оперативних нарадах звіти з питань розслідування кримінальних проступків працівників відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та інших працівників поліції, уповноважених на здійснення дізнання, уживає заходів щодо усунення недоліків дізнання;

- встановлює спеціалізацію дізнавачів у розслідуванні кримінальних проступків окремих категорій;

- у разі встановлення в розпочатому дізнавачем кримінальному провадженні ознак злочину, негайно повідомляє про це керівника органу досудового розслідування відповідного територіального підрозділу поліції з метою вирішення питання про визначення підслідності злочину, а в разі встановлення, що кримінальний проступок учинив неповнолітній, визначає дізнавача, спеціально уповноваженого на здійснення дізнання щодо неповнолітніх;

- розглядає заяви і повідомлення про кримінальні проступки, що надходять до територіального підрозділу поліції, а також інші матеріали про кримінальні проступки, виявлені працівниками поліції, і забезпечує невідкладне, але не пізніше 24 годин після надходження, внесення дізнавачами відповідних відомостей про кримінальні проступки ЄРДР та повідомлення прокурора про початок досудового розслідування;

- забезпечує чергування дізнавачів у складі слідчо-оперативних груп для їх виїзду на місце події за заявами і повідомленнями про кримінальні проступки;

- вивчає кримінальні провадження і надає дізнавачам письмові вказівки, що не суперечать рішенням і вказівкам прокурора, контролює їх виконання;

- здійснює контроль за своєчасністю та повнотою внесення дізнавачами відомостей до ЄРДР, відповідністю даних про попередню правову кваліфікацію кримінальних проступків матеріалам кримінального провадження; достовірністю даних про результати розслідування у кримінальних провадженнях та про їх рух, об'єктивністю відображення відомостей в ЄРДР і звітах про

результати роботи органів досудового розслідування; своєчасністю здачі до архіву підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення закритих кримінальних проваджень;

- заслуховує дізнавачів, інших працівників поліції, уповноважених на проведення дізнання, з питань досудового розслідування кримінальних проступків;

- запобігає фактам втручання в процесуальну діяльність дізнавачів осіб, що не мають на те законних повноважень, уживає заходів щодо припинення втручання в процесуальну діяльність дізнавачів;

- забезпечує контроль за своєчасним повідомленням районним (міським) військовим комісаріатам про призовників і військовослужбовців, яким повідомлено про підозру в учиненні кримінального проступку, у порядку і строки, визначені п. 61 Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 року № 921;

- щокварталу організовує перевірки стану та умов зберігання вилучених у кримінальному провадженні речових доказів і документів та забезпечує контроль за правильністю ведення документів щодо їх прийому, обліку, передачі;

- забезпечує достовірність звітності та обліку даних про характер, обсяг і результати роботи відділу (сектора) дізнання територіального підрозділу поліції та працівників поліції інших підрозділів органів Національної поліції України, які уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, у межах юрисдикції територіального підрозділу поліції, у складі якого діє підрозділ дізнання;

- розглядає документи, які надійшли від органів прокуратури та суду, з питань здійснення дізнання;

- організовує розгляд і вирішення в установленому законодавством порядку запитів та звернень, що надійшли у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування кримінальних проступків.

Отже, до змісту діяльності керівника органу дізнання можна віднести широкий спектр функцій, до яких обов'язково входять аналіз, планування, організація, облік і контроль.

Організаційні повноваження керівника органу дізнання визначаються відомчими нормативно-правовими актами, а контрольно-процесуальні – КПК.

3.3. Права й обов'язки дізнавачів

Відповідно до п. 4¹ ст. 3 КПК, *дізнавач* – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки, органу Державного бюро розслідувань у випадках, установлених КПК, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Згідно з Наказом МВС України № 405 від 20 травня 2020 р., *дізнавач* – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції України або уповноважена особа іншого підрозділу поліції, яка уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Отже, можна визначити двох суб'єктів, які мають право здійснювати дізнання. Це:

- службова особа підрозділу дізнання визначеного правоохоронного органу, безпосереднім службовим обов'язком якої є здійснення досудового розслідування у формі дізнання;
- уповноважена особа іншого підрозділу визначеного правоохоронного органу, серед функцій котрої здійснення дізнання не є безпосереднім.

Про уповноваження працівника поліції іншого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків Головою Національної поліції України, начальниками ГУНП, начальниками відповідних територіальних підрозділів поліції, або особами, які виконують їх обов'язки, видається наказ.

Засвідчена копія наказу про уповноваження працівника поліції здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків надсилається до органу прокуратури відповідного рівня для внесення адміністраторами ЄРДР відповідних відомостей про реєстра-

тора до довідника організаційної структури ЄРДР і надання працівнику поліції, уповноваженому здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, доступу до ЄРДР.

*Згідно зі ст. 40¹ КПК, **дознавач під час здійснення дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дознавач несе відповідальність за законність і своєчасність здійснення дізнання.***

Дознавач уповноважений:

- починати дізнання за наявності підстав, передбачених КПК України;

- проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України;

- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК України, відповідним оперативним підрозділам;

- звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

- повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

- за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

- приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України;

- здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

Дознавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі.

Дознавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядуван-

ня, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Під час досудового розслідування кримінальних проступків дізнавач самостійно приймає процесуальні рішення, крім випадків, коли закон передбачає прийняття (ухвалення) рішення слідчого судді, суду чи згоду прокурора, і є відповідальним за законне та своєчасне виконання цих рішень.

Окрім обов'язків, покладених на дізнавача кримінальним процесуальним законодавством, відповідно до Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 р., під час виконання своїх службових обов'язків **дізнавач зобов'язаний:**

- дотримуватися вимог Конституції України, КПК та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів із питань досудового розслідування;
- забезпечувати повне, всебічне та неупереджене розслідування кримінальних проступків у межах строків, установлених КПК;
- забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження;
- не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті під час розслідування кримінальних проступків;
- не вчиняти жодних дій, які можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості;
- у разі наявності підстав, передбачених ст. 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному ст. 80 КПК України.

Окрім зазначених, Наказ МВС України № 575 від 07 липня 2017 р. містить перелік повноважень дізнавача щодо організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

Службові особи органів і підрозділів поліції, крім безпосередніх керівників підрозділів дізнання, а в разі відсутності підрозділу

дівання – керівників органів досудового розслідування, які діють у межах повноважень, визначених КПК, не можуть мати доступу до матеріалів кримінальних проваджень, витребувати їх у дівача для перевірки стану розслідування кримінального проступку, вивчення і надання вказівок, визначення кваліфікації кримінального проступку чи будь-яким іншим способом утручатися в процесуальну діяльність дівача.

Втручання в процесуальну діяльність дівача осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється.

Рішення слідчого судді, суду, письмові доручення і вказівки прокурора, письмові вказівки керівника підрозділу дівання, а в разі відсутності підрозділу дівання – керівника органу досудового розслідування, що не суперечать рішенням і вказівкам прокурора, надані в межах їх компетенції і в установленій законодавством формі, є обов'язковими для виконання дівачем.

Дівача має право в порядку, передбаченому КПК, доручати відповідним оперативним підрозділам поліції проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК. Доручення дівача щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання.

3.4. Організація діяльності працівників підрозділів дівання органів Національної поліції, які виконують організаційно-методичні функції

Діяльність підрозділів дівання здійснюється на основі планування (передбачено ведення планів поточної діяльності підрозділів дівання, індивідуальних планів роботи дівачів), поєднання єдиноначальності (згідно зі ст. 39¹ КПК, керівник органу дівання організовує дівання) у вирішенні питань службової діяльності та колегіальності під час їх обговорення, персональної відповідальності кожного працівника за стан справ на дорученій ділянці роботи.

Сутність планування полягає у визначенні завдань розслідування, оптимальних і найбільш ефективних шляхів їх вирішення.

Дізнавач планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, в яких він проводить дізнання. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні.

Методична робота підрозділу дізнання заснована на досягненнях сучасної науки та практичного досвіду аналітичної, організаційної, науково-практичної, інформаційної діяльності щодо вирішення основних завдань дізнання, покращення його якості, забезпечення законності, удосконалення професійної компетентності дізнавачів та підвищення ефективності їх діяльності.

Організація діяльності роботи дізнавача вимагає дотримання певних правил:

- розпочинаючи кримінальне провадження або приймаючи його до свого провадження, в якому особі повідомлено про підозру, необхідно відразу скерувати запити до відповідних установ з метою з'ясування характеристики особи – наркологічний та психіатричний диспансер (невчасно направлений запит спричинить у скрутне становище дізнавача, адже отримання інформації про перебування підозрюваного на психіатричному обліку потягне необхідність призначення амбулаторної або стаціонарної психіатричної експертизи та виникне необхідність продовження строків дізнання), витребувати відомості про судимість, потім витребувати копії вироків та інформацію про погашення або зняття судимості.

- визначити першочергові слідчі (розшукові) та процесуальні дії. Зволікання з проведенням слідчих (розшукових) дій може призвести до втрати слідів кримінального проступку, і, відповідно доказової інформації.

- вжити заходів, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним проступком (надати запити до органів реєстрації рухомого та нерухомого майна, після отримання відповідей звернутися з клопотанням до слідчого судді про накладення арешту);

- обов'язково мати робочий письмовий план розслідування конкретного кримінального провадження (зазначений план постійно коригується, відмічаються виконані дії, додаються нові);

- планувати проведення найбільш складних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 року, на працівників Управління дізнання, відділів (секторів) дізнання ГУНП покладаються організаційно-методичні функції з надання практичної і методичної допомоги в організації роботи підрозділів дізнання територіальних органів поліції.

До повноважень працівників підрозділів дізнання, які виконують організаційно-методичні функції, належать:

- розроблення проєктів організаційно-розпорядчих документів із питань, що стосуються сфери діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України;

- здійснення моніторингу організації роботи підрозділів дізнання, підготовка письмових рекомендацій щодо вдосконалення форм і методів їх діяльності;

- надання допомоги і перевірка роботи підрозділів дізнання, здійснення заходів щодо недопущення порушення законності під час досудового розслідування кримінальних проступків, контроль за їх виконанням;

- вивчення передового досвіду розслідування кримінальних проступків, унесення пропозицій щодо потреби їх узагальнення, розповсюдження, упровадження;

- вивчення результатів роботи підрозділів дізнання, внесення керівництву підрозділів дізнання пропозицій щодо вдосконалення організації діяльності підрозділів дізнання, підвищення ролі дізнавачів у виявленні та розслідуванні кримінальних проступків.

Працівник відділу (сектору) дізнання ГУНП, який виконує організаційно-методичні функції:

- надає практичну і методичну допомогу в організації роботи підрозділів дізнання, які за ним закріплені відповідно до зонально-лінійного принципу;

- уносить начальнику відділу (сектора) дізнання ГУНП пропозиції щодо заслуховування на нарадах звітів керівників

підрозділів дізнання територіальних підрозділів поліції про стан розслідування кримінальних проступків та організацію роботи підрозділів, які вони очолюють;

- здійснює аналіз обґрунтованості прийняття дізнавачами рішень про закриття кримінальних проваджень;

- здійснює аналіз дотримання строків дізнання, виявляє причини недотримання строків дізнання, уносить начальнику відділу (сектору) дізнання ГУНП, начальникам дізнання територіальних підрозділів поліції пропозиції щодо вжиття заходів з їх усунення;

- аналізує практику затримання осіб, які вчинили кримінальні проступки, у порядку, передбаченому ст. 298² КПК;

- вживає заходів щодо підвищення якості досудового розслідування кримінальних проступків; із цією метою з'ясовує причини допущення дізнавачами недоліків і порушень законодавства, ініціює перед начальником відділу (сектору) дізнання ГУНП питання про вжиття заходів щодо усунення таких порушень;

- веде обліки кримінальних проваджень, у яких прокурори скасували постанову дізнавача про закриття кримінального провадження, слідчий суддя постановив ухвалу, яка скасовує рішення дізнавача або яка зобов'язує його припинити чи вчинити певну дію, суд під час судового провадження постановив ухвалу про закриття кримінального провадження за відсутності в діянні складу кримінального правопорушення, суд ухвалив виправдувальний вирок; щомісяця доповідає начальнику відділу (сектору) дізнання ГУНП, у складі якого діє організаційно-методичний підрозділ, про стан цієї роботи в підрозділах дізнання, уносить пропозиції щодо її покращення;

- вивчає правильність і повноту внесення дізнавачами до ЄРДР відомостей про рух кримінальних проваджень та своєчасність унесення таких відомостей за прийнятими дізнавачами рішеннями; забезпечує достовірність звітності, яка надходить із підрозділів дізнання;

- перевіряє планування роботи у відділах (секторах) дізнання територіальних (відокремлених) підрозділів поліції, стан виконання планових заходів, їх відповідність планам відділу (сектору) дізнання ГУНП, ГУНП та Національної поліції України,

наявність індивідуальних планів роботи дізнавачів, планів розслідування в кримінальних провадженнях і стан виконання цих планів; у разі виявлення недоліків у складанні планів роботи надає практичну і методичну допомогу щодо їх усунення; з урахуванням зміни оперативної обстановки вживає заходів щодо внесення корективів у плани роботи;

- організовує, а за необхідності, за вказівкою начальника відділу (сектору) дізнання ГУНП, бере участь у проведенні щорічних чи позапланових інвентаризацій кримінальних проваджень; забезпечує надходження до відділу (сектору) дізнання ГУНП та підрозділу інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП об'єктивної інформації про рух кримінальних проваджень; у разі виявлення фактів втрати матеріалів кримінальних проваджень негайно організовує проведення службових розслідувань, результати розслідувань з пропозиціями про заходи щодо відновлення втрачених матеріалів кримінальних проваджень доповідає начальнику відділу (сектору) дізнання ГУНП;

- контролює стан організації в підрозділах дізнання роботи з підбору, розстановки, навчання і виховання кадрів; щомісяця доповідає начальникові відділу (сектора) дізнання ГУНП про стан цієї роботи, наявність вакантних посад у підрозділах дізнання, уносить пропозиції щодо заміщення вакантних посад;

- у встановленому порядку проводить службові розслідування за фактами порушення дізнавачами норм кримінального процесуального законодавства, зокрема з виїздом до підрозділів дізнання, та вносить пропозиції щодо притягнення винних службових осіб до відповідальності;

- за вказівкою начальника відділу (сектору) дізнання ГУНП здійснює розгляд запитів і звернень, документів прокурорського реагування та рішень судів, що надійшли до відділу (сектора) дізнання ГУНП у зв'язку з проведенням дізнавачами досудового розслідування кримінальних проступків, проводить за ними перевірки, готує мотивовані висновки в разі встановлення фактів порушення норм законодавства; уносить пропозиції начальникові відділу (сектора) дізнання ГУНП щодо притягнення винних службових осіб до відповідальності, уживає заходів щодо усунення

недоліків; за необхідності здійснює перевірки з виїздом до підрозділів дізнання;

– особисто приймає щомісячні звіти від керівників підрозділів дізнання ГУНП, підрозділів дізнання територіальних (відокремлених) органів поліції разом із списками кримінальних проваджень:

а) у яких після повідомлення про підозру в учиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою ст. 298² КПК України, впродовж сімдесяти двох годин не закінчено дізнання;

б) у яких у разі повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину, або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім, упродовж двадцяти діб не закінчено дізнання;

в) у яких у разі повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального проступку, якщо особа заявила клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК, не закінчено дізнання протягом одного місяця;

г) у яких досудове розслідування у формі дізнання зупинено у звітному періоді у зв'язку з оголошенням у розшук підозрюваного (із зазначенням номерів розшукових справ), захворюванням підозрюваного на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі в кримінальному провадженні (за наявності відповідного медичного висновку, що підтверджує цей факт), необхідністю виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (із зазначенням стану виконання запиту про міжнародну правову допомогу).

Контрольні запитання

1. Назвіть підрозділи дізнання Національної поліції України.
2. Перелічіть завдання та функції підрозділів дізнання Національної поліції України.
3. Які ви знаєте повноваження керівника органу дізнання відповідно до кримінального процесуального законодавства?

4. Охарактеризуйте повноваження керівника органу дізнання відповідно до Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 року.

5. Які ви знаєте повноваження дізнавача відповідно до кримінального процесуального законодавства?

6. Які ви знаєте повноваження дізнавача відповідно до Наказу МВС України № 405 від 20 травня 2020 року?

7. Розкрийте поняття процесуальної незалежності дізнавача.

8. У чому сутність планування, методичної та організаційної роботи підрозділів дізнання органів Національної поліції?

9. У чому сутність діяльності працівників підрозділів дізнання органів Національної поліції, які виконують організаційно-методичні функції?

Рекомендована література

1. Бойко О. П. Процесуальні форми взаємодії слідчих з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 7 червня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС. 2019. С. 9–12.

2. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. Київ, 2020. С. 298–301.

3. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні: монографія / О. П. Бойко, В. В. Рогальська. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 180 с.

4. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. 414 с. URL: <http://iful.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/Zbirnyk-symposiumu-18.11.2016-1.pdf>

5. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 21 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. В. Федосєєв (голов. ред.), М. В. Членов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2016. Вип. 8. 222 с. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11668/1/Dosudove_rozslid_V8_2016.pdf

6. Комісарчук Ю. А., Занько М. Я. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: проблемні питання застосування

кримінального процесуального законодавства. *Збірник IX Міжнародної науково-практичної конференції «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS»*. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/WORLD-SCIENCE-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-19-21.05.21.pdf> 2021. С. 354–360.

7. Литвинов В.В. Суб'єкти дізнання у кримінальному процесі України. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 7 червня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 106–109.

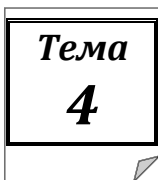
8. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін.; Держ. наук.-досл. ін-т. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 352 с.

9. Соловей О. М. Законодавство про кримінальні поступки: порівняльний аналіз. *Юридичний бюлетень: наук. журн.* / редкол.: О. Г. Предместніков та ін. Одеса: ОДУВС. 2020. Вип. 13. С. 216–220.

10. Чорний Д. М. Співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика. 2020. Т. 1. С. 394–397.

11. Швидкова О. В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування. *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки*. 2013. Т. 26 (65). № 2-1. Ч. 2. С. 377–383. URL: <http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/053shvid.pdf>

12. Яковенко М. О. Актуальні питання організації роботи підрозділів дізнання національної поліції України. 2019. С. 155–158 URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15495>

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД І СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ НА СТАДІЇ ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

4.1. Прокурор як суб'єкт кримінального провадження. Його функціональне призначення та повноваження під час провадження дізнання як форми досудового розслідування

4.2. Порядок призначення та зміна прокурора, який здійснюватиме повноваження у конкретному кримінальному провадженні щодо вчинення кримінального проступку

4.3. Прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням підрозділів дізнання Національної поліції у формі процесуального керівництва

4.4. Повноваження слідчого судді під час здійснення ним функції судового контролю у провадженні дізнання

4.1. Прокурор як суб'єкт кримінального провадження. Його функціональне призначення та повноваження під час провадження дізнання як форми досудового розслідування

Ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» визначає однією з функцій прокурора – нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Прокурором у кримінальному провадженні визначається особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 15 Закону України «Про

прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень, передбачених КПК України (п. 15 ст. 3 КПК).

Прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі.

Визначаючи функціональне призначення прокурора під час досудового розслідування, можна зробити висновок, що на цій стадії прокурор здійснює функцію нагляду за додержанням законів під час провадження дізнання кримінальних проступків. А, згідно з ч. 2 ст. 36 КПК, прокурор здійснює цей нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Отже, основним функціональним призначенням прокурора є забезпечити дотримання законності всіма суб'єктами та учасниками провадження у формі дізнання залежно від їх процесуального статусу, відтак забезпечити досягнення завдань кримінального провадження, передбачених у ст. 2 КПК. Такий нагляд здійснюється шляхом процесуального керівництва. Закон не визначає зміст цього процесуального інституту, його поняття та зміст є збірними, тобто ґрунтуються на окремих нормах кримінального процесуального законодавства.

Прокурор є стороною обвинувачення (п. 19 ст. 3 КПК), що послідовно відображає його функцію підтримання державного обвинувачення в суді.

Під час кримінального провадження прокурор зобов'язаний неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Прокурор зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч.ч. 1, 2 ст. 9 КПК).

Прокурор зобов'язаний роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника (ч. 1 ст. 20 КПК).

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором (ч. 4 ст. 22 КПК).

Прокурор зобов'язаний в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (ч. 1 ст. 25 КПК).

Прокурор забезпечує проведення досудового розслідування у розумні строки (ч. 2 ст. 28 КПК).

Прокурор забезпечує учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись за необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК (ч. 3 ст. 29 КПК).

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час провадження дізнання у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:

- починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;
- мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування;
- доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування;
- доручати дізнавачу проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК;
- доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

- скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови дізнавача;
- ініціювати перед керівником органу дізнання питання про відсторонення дізнавача від проведення досудового розслідування та призначення іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування;
- приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, зокрема щодо закриття кримінального провадження;
- погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань дізнавача до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання;
- повідомляти особі про підозру;
- пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК та законом;
- затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, самостійно складати обвинувальний акт;
- звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- здійснювати інші повноваження, передбачені КПК.

4.2. Порядок призначення та зміна прокурора, який здійснюватиме повноваження у конкретному кримінальному провадженні щодо вчинення кримінального проступку

Прокурором у конкретному кримінальному провадженні є: службова особа органу прокуратури, яка наділена статусом прокурора та набула повноважень прокурора щодо здійснення нагляду за дотриманням законів на стадії досудового розслідування.

Прокурор, який набуватиме процесуального статусу у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування (ч. 1 ст. 37 КПК). Призначення прокурора можливе лише після внесення відповідних відомостей до РДР, що є початком досудового розслідування (ч. 2 ст. 214 КПК). Призначення прокурора є процесуальною дією в кримінальному провадженні, тому таке рішення може бути прийнято лише після початку розслідування.

Оскільки внесенням відомостей до ЄРДР наділені дізнавач, керівник органу дізнання і прокурор, то призначити прокурора в кримінальному провадженні можна після внесення відомостей з одночасним призначенням прокурора керівником органу прокуратури, а також призначення прокурора можливе після внесення відомостей до ЄРДР та повідомлення прокурора з боку органу дізнання.

Визначаючи процесуальну форму рішення про призначення прокурора в кримінальному провадженні, слід звернутись до ч. 3 ст. 110 КПК: рішення, прокурора приймається у формі постанови, постанова виноситься у випадках, коли це прямо передбачено КПК, а також і в інших випадках, коли прокурор визнає це за необхідне. Ст. 37 КПК не зобов'язує керівника органу прокуратури виносити постанови під час прийняття рішення про призначення прокурора, але, зважаючи на необхідність наявності в матеріалах кримінального провадження юридичного джерела походження процесуального рішення керівника органу прокуратури, така постанова виноситься. Підтвердженням призначення прокурора в кримінальному провадженні є також відомості про це, внесені до ЄРДР.

Керівник органу прокуратури повинен прийняти рішення про призначення прокурора в кримінальному провадженні невідкладно.

За необхідності керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів.

Отже, керівник органу прокуратури після початку досудового розслідування визначає конкретного прокурора (групу прокурорів), на якого (яких) покладається із цього моменту (винесення

постанови) обов'язок здійснювати нагляд за додержанням законів під час провадження дізнання у формі процесуального керівництва.

Прокурор здійснює свої повноваження у кримінальному провадженні з його початку до завершення – ч. 2 ст. 37 КПК. Цим КПК закріплює принцип «одного прокурора» або «незмінності прокурора», що здійснює повноваження у конкретному кримінальному провадженні на всіх його стадіях.

Здійснення повноважень прокурора в цьому самому кримінальному провадженні у формі дізнання іншим прокурором можливе лише у випадках, коли скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності прокурор вищого рівня має право здійснити заміну одного прокурора на іншого зі службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні.

Ч. 3 ст. 37 КПК визначає випадки зміни прокурора в кримінальному провадженні, якими є:

- задоволення заяви про його відвід;
- тяжка хвороба;
- звільнення з органу прокуратури;
- інша поважна причина, що унеможливило його участь

у кримінальному провадженні.

Зміна прокурора здійснюється керівником органу прокуратури. Закон не визначає обов'язкової вимоги щодо процесуального оформлення вказаного процесуального рішення. Переважно в такому випадку виноситься постанова і відповідні відомості вносяться до ЄРДР.

У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (ч. 3 ст. 37 КПК).

А також заміна прокурора можлива у випадку, коли службова особа органу прокуратури вищого рівня за результатами розгляду скарги дізнавача на рішення, дію чи бездіяльність прокурора у разі скасування рішення або визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності підпорядкованих прокурорів має право здійснити заміну одного прокурора на іншого із службових осіб органів

прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, у якому було прийняте або вчинене незаконне рішення, дія чи бездіяльність, чи ініціювати таку заміну перед керівником органу прокуратури відповідного рівня (ч. 3 ст. 313 КПК України).

4.3. Прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням підрозділів дізнання Національної поліції у формі процесуального керівництва

Розглядаючи функції, покладені на органи прокуратури, зокрема під час провадження у формі дізнання, можна констатувати, що на цій стадії кримінального провадження прокурором виконується функція нагляду за дотриманням законів і здійснюється визначеною законом формою – процесуальним керівництвом.

Зміст процесуального керівництва полягає в тому, що прокурор безпосередньо бере участь у розслідуванні, несе відповідальність за результати розслідування, тобто фактично є керівником провадження, основним зацікавленим суб'єктом у досягненні завдань кримінального провадження. І повноваження, котрі він виконує під час виконання процесуального керівництва, мають владно-розпорядчий характер. Такий характер розпоряджень означає можливість дачі відповідних розпоряджень, вказівок і обов'язковість їх виконання суб'єктами, яким ті були спрямовані до виконання, тобто дізнавачами.

Мета процесуального керівництва – забезпечення всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, що включає виявлення як обставин, що викривають особу у вчиненні кримінального правопорушення, так і тих, що спростовують її вину, а також обставин, котрі пом'якшують покарання чи, навпаки, обтяжують його, або є підставами для звільнення особи від відповідальності. Процесуальне керівництво також має на меті надати діянню належну правову оцінку та забезпечити прийняття законного процесуального рішення на стадії досудового розслідування, а у випадку недотримання виконання таких завдань –

забезпечити скасування незаконних та необґрунтованих рішень дізнавача, ініціювати перед керівником органу дізнання питання про відсторонення дізнавача, призначити іншого у випадку неефективності здійснення розслідування останнім.

Коротко характеризуючи зміст інституту нагляду прокурора у формі процесуального керівництва, слід зауважити, що це використання прокурором своїх повноважень з метою дотримання передбаченої процесуальної форми здійснення дізнання.

Повноваження прокурора щодо нагляду за законністю провадження дізнання охоплюють наявність у прокурора владно-розпорядних повноважень. Останні полягають у тому, що акти реалізації наглядових повноважень мають обов'язкову силу як для дізнавачів і керівників органу дізнання, так і для учасників кримінального провадження.

Прокурор має право скасовувати незаконні й необґрунтовані постанови дізнавача та давати їм обов'язкові для виконання вказівки щодо проведення слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій (п.п. 7, 4 ч. 2 ст. 36 КПК). Прокурор перевіряє кримінальні провадження, у зв'язку з чим має право мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей (п. 2 ч. 2 ст. 36 КПК), погоджує або відмовляє у погодженні клопотань дізнавача до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових дій), інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК, чи самостійно подає слідчому судді такі клопотання тощо.

Особливістю процесуального статусу прокурора під час досудового розслідування є й те, що прокурорський нагляд містить право вирішувати всі процесуальні питання, які виникають на цій стадії процесу, за винятком тих питань, рішення яких належить до виняткової компетенції слідчого судді.

Процесуальні рішення прокурора на стадії досудового розслідування під час здійснення функції нагляду у формі процесуального керівництва мають такий процесуальний вияв:

- постанова прокурора;
- обвинувальний акт;
- клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру;

- клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

- письмові вказівки;

- письмове доручення.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК, прокурор може бути присутнім під час проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій, а також брати безпосередню активну участь у їх проведенні. В обох випадках прокурор наглядає за тим, щоби дізнавач дотримувався всіх вимог закону під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Прокурор дає згоду або подає до суду клопотання про обрання запобіжного заходу, про його зміну (ст.ст. 176, 179, 180 КПК).

Згідно з ч. 1 ст. 291 КПК, обвинувальний акт складається дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, якщо він повністю або частково не погодився з формою чи змістом обвинувального акта, що був складений дізнавачем, або в інших випадках (п. 13 ч. 2 ст. 36 КПК).

Прокурор, згідно з п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК, уповноважений ініціювати перед керівником органу дізнання питання щодо відсторонення дізнавача від проведення досудового розслідування та призначення іншого дізнавача за наявності підстав, передбачених КПК, для його відводу або у випадку неефективного провадження дізнання.

4.4. Повноваження слідчого судді під час здійснення ним функцій судового контролю у провадженні дізнання

Слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та у випадку розгляду клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 247 КПК) – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі

судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК).

Аналізуючи зміст КПК, можемо зробити висновок, що на слідчого суддю покладається функція здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, і виявляється вона у такому, як:

- прийняття рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- прийняття рішення про проведення окремих слідчих (розшукових) дій;
- прийняття рішення про проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій;
- розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача або прокурора під час провадження у формі дізнання;
- прийняття рішення щодо інших процесуальних питань, які потребують неупередженого розгляду.

Тобто слідчий суддя під час провадження у формі дізнання за клопотанням вирішує питання про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження, як:

- привід (ст. 140 КПК);
- накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження за невиконання ними процесуальних обов'язків, зокрема за неявку на виклик без поважних причин (ч. 2 ст. 145 КПК);
- тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні правом на керування транспортним засобом або судном, правом полювання чи правом на здійснення підприємницької діяльності (ч. 2 ст. 148 КПК);
- тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 159 КПК);
- тимчасове вилучення майна, яке полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт цього майна або його повернення цій особі (глава 16 КПК);
- арешт майна (ст. 170 КПК).

Окремо слідчим суддею приймається рішення про застосування таких особливих заходів забезпечення кримінального провадження, як запобіжні заходи:

- особисте зобов'язання (ст.ст. 179, 194 КПК);
- особиста порука (ст. 180 КПК);

Слідчий суддя щодо виконання слідчих (розшукових) дій також уповноважений надавати дозвіл на:

- обшук житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 234–236 КПК);

- проведення слідчого експерименту у житлі або іншому володінні особи, якщо добровільна згода цієї особи на проведення такого експерименту відсутня (ч. 5 ст. 240 КПК).

Щодо негласних слідчих (розшукових) дій, то слідчим суддею, уповноваженим приймати рішення про їх проведення, є слідчий суддя Апеляційного суду АР Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться (zareєстрований) орган дізнання, і такими є:

- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 2 ст. 268 КПК);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК).

Згідно з ч. 2 ст. 81 КПК, під час досудового розслідування винятково слідчий суддя уповноважений вирішувати питання про відвід прокурора, дізнавача, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання.

Контрольні запитання

1. Які ви знаєте права прокурора у кримінальному провадженні у формі дізнання?
2. Який порядок призначення прокурора під час дізнання?
3. В яких випадках змінюється прокурор під час дізнання?
4. Яким способом здійснюється прокурорський нагляд під час досудового розслідування?
5. До якої сторони кримінального провадження належить прокурор?
6. У яких випадках прокурор має право розпочати досудове розслідування самостійно?
7. Хто приймає рішення про зміну прокурора та який документ про це складається?
8. У чому полягає зміст процесуального керівництва?

9. *Хто такий слідчий суддя?*

10. *Які повноваження слідчого судді під час дізнання?*

Рекомендована література

1. Бабічев Д. О. Прокурорський нагляд за законністю рішень в оперативно-розшуковій діяльності: запрошення до дискусії. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2015. № 1. С. 230–241.

2. Бабкова В. М. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 71–73

3. Гловюк І. В. Деякі проблеми тлумачення категорії «обвинувачений» (нормативний аспект). *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 17–22.

4. Євдокіменко С. А. Вплив особливостей правового статусу військових прокуратур на реалізацію ними повноважень під час здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів у сфері оборонно-промислового комплексу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Право*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 1. С. 46–50.

5. Європіна І., Європіна Л. Роздуми над новаціями закону України «Про прокуратуру» щодо реформування системи, структури та функцій прокуратури. *Вісник Академії адвокатури України: наук. журн. / Акад. адвокатури України*. К.: Вид-во Акад. адвокатури України, 2015. Вип. 3 (34). С. 160–169.

6. Завтур В. А. Прокурор як суб'єкт доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2016. № 3. С. 140–147.

7. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: збірник лекцій. К.: Національна академія прокуратури, 2013. 111 с

8. Звіт Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи. Частина II: Служба обвинувачення: ухвалено на 85 пленарному засіданні (Венеція, 17–18 грудня 2010 р.). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2010\)116-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2010)116-e)

9. Каркач П. М., Синчук В. Л. Координаційна функція прокуратури України: навч.-метод. посіб. Х.: Право, 2005. С. 96.

10. Козьяков І. М. Координація протидії злочинності та корупції в системі функціональної діяльності прокуратури. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). 42 с.

11. Комарницька О. Б. Теоретичні аспекти процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2014. № 3. С. 88–96.

12. Коник М. Ю. Роль прокурора у забезпеченні законності використання оперативними підрозділами засобів, необхідних для проведення спе-

ціального слідчого експерименту щодо одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2016. № 3. С. 153–159.

13. Липівський В. В. Поняття та правова природа прокурорського нагляду. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2016. № 3. С. 165–170.

14. Луцик В. В. Стандарти діяльності прокурора у кримінальному процесі США. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2016. № 3. С. 46–54.

15. Майстренко О. В. Проблеми здійснення нагляду прокурором за законністю повідомлення особи про підозру. *Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал*. 2016. № 4. С. 160–167.

16. Малюга В. Засади діяльності прокуратури: система та класифікація. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки / Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. Вип. 1 (102). С. 42–44.

17. Малюга В. Прокуратура в системі державних органів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки; Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Вип. 2 (103). Київ, 2016. С. 41–45.

18. Маслов И. В. Оптимизация процедуры досудебного производства требует системных изменений соотношения процессуальных функций прокурорского надзора и ведомственного контроля. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 392–405.

19. Назарук О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури у кримінальному процесі. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 168–173.

20. Нор В. Т. Прокурорський нагляд в Україні. Львів, 2002. 265 с.

21. Підтримання прокурором державного обвинувачення: підручн. для студентів вищих юридичних навчальних закладів / Є. Блажівський, М. Якимчук, І. Козьяков, М. Туркот та ін. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 512 с.

22. Погорецький М. Прокурор у кримінальному процесі: щодо визначення функцій. *Право України*. Київ, 2015. № 6. С. 86–95.

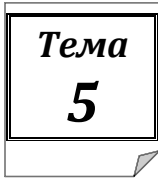
23. Погорецький М. А., Гривнюк В. О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60–68.

24. Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції: Рекомендація REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам від 6 жовтня 2000 р. URL: http://www.pravo.org.ua/files/zarub_zakon/rek_2000.pdf

25. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідування як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 31. С. 160–168.

26. Руденко М., Півненко В. Сутність прокурорського процесуально-го керівництва досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 34–37.

27. Руденко М. В., Півненко В. П. Сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 34–38.
28. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf>
29. Слободзян А. П. Міжнародне співробітництво органів прокуратури під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 231–235.
30. Толочко О. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні: структурно-функціональний аспект. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 49–55.
31. Толочко О. Процесуальна функція прокурора у кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. № 6. С. 77–85.
32. Толочко О. М. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2012. № 2. С. 60–64.
33. Толочко О. М. Процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні: структурно-функціональний аспект. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 49–55.
34. Черноусько М. В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням: теорія та практика: монографія; за заг. ред. д. ю. н., проф. О. П. Кучинської. К.: Алерта, 2017. 294 с.
35. Шандула О. Деякі проблеми якості та ефективності функціонування військових прокуратур на сучасному етапі. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 201–211.
36. Шевчук В. І. Визначення передумов та підстав представництва прокурором інтересів громадян або держави у суді. *Вісник академії праці і соціальних відносин: наук. збірник; Федерація профспілок України. Серія: право та державне управління*. 2015. № 3–4 (16). С. 126–132.
37. Шумило М. Є. Поліційна і кримінально-процесуальна діяльність: на стику минулого та сучасного. *Вісник Академії адвокатури України: наук. журн. / Акад. адвокатури України*. К.: Вид-во Акад. адвокатури України, 2015. Вип. 2 (33). С. 223–235.
38. Юрчишин В. Процесуальні повноваження прокурора щодо доказування вини на досудовому розслідуванні. *Право України*. 2015. № 5. С. 171–178.
39. Юрчишин В. М. Генезис кримінальних процесуальних функцій прокурора на досудовій стадії процесу. *Вісник прокуратури*. 2014. № 3. С. 144–152.
40. Яцинин М. І. Правові основи міжнародного співробітництва органів прокуратури України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. № 2. С. 192–198.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

- 5.1. Поняття, значення та ознаки доказів. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими*
- 5.2. Класифікація доказів та їх процесуальні джерела*
- 5.3. Елементи доказування: збирання, перевірка, оцінка доказів*
- 5.4. Обставини, що підлягають доказуванню під час провадження дізнання*
- 5.5. Показання суб'єктів кримінального провадження. Особливості їх перевірки та оцінки*
- 5.6. Висновки експерта*
- 5.7. Речові докази в процесі провадження дізнання. Процесуальний порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні*
- 5.8. Документи як джерела доказів. Процесуальний порядок зберігання документів*

5.1. Поняття, значення та ознаки доказів. Підстави та процесуальний порядок визнання доказів недопустимими

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, дізнавачі, прокурор, слідчий суддя і суд установлюють наявність або відсутність фактів й обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК).

Відповідно до вимог КПК, джерело інформації може стати джерелом доказу лише в тому випадку, коли його залучено до кримінального процесу згідно із визначеною кримінальним процесуальним законом для кожного джерела доказів формою. Так, наприклад, показання свідка як джерело доказів може виникнути в кримінальному процесі лише за умови, якщо особа, якій відомі певні обставини кримінального правопорушення, допитана як свідок з дотриманням вимог відповідних статей КПК.

Розслідування кримінального правопорушення може вважатися всебічним, повним й неупередженим лише в разі залучення всіх отриманих доказів, що дають змогу встановити обставини, які входять до предмета доказування (ст. 91 КПК). Проте не всі отримані докази можуть використовуватися у кримінальному судочинстві, а лише ті, що мають такі внутрішні властивості, як належність, допустимість, достовірність і достатність.

Належними доказами є такі, які прямо або непрямо підтверджують наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність або недостовірність, можливість або неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК).

Достовірність – властивість доказів, яка означає, що їх істинність не викликає сумнівів. Якщо сумніви в достовірності є наслідком прямого порушення закону, доказ недопустимий. Коли ж такі сумніви виникають з інших причин (приміром, неякісно проведене експертне дослідження), доказ буде недостовірним. Окрім того, достовірність порівняно з іншими властивостями має ще одну істотну особливість. Якщо неналежність чи недопустимість переважно є очевидними відразу і такий доказ виключається з процесу доказування, то його недостовірність може бути констатована лише на підставі зібраної сукупності доказів.

Достатність доказів означає, що на основі певної сукупності може бути зроблений певний висновок (ймовірний чи достовірний) та прийнято відповідне процесуальне рішення в кримінальному провадженні (проміжне або кінцеве). Достатність доказів визначається на підставі внутрішнього переконання того чи іншого суб'єкта доказування. Одна й та ж сукупність доказів може бути

визнана як достатньою (наприклад, судом першої інстанції), так і недостатньою (приміром, судом апеляційної інстанції).

Так, згідно з ч. 1 ст. 86 КПК, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК.

Як властивість доказу, допустимість містить чотири критерії (елементи, аспекти):

- належний суб'єкт, правомочний проводити процесуальні дії, спрямовані на одержання доказів;
- належне джерело фактичних даних (відомостей, інформації), що становлять зміст доказу;
- належна процесуальна дія, застосована для одержання доказів;
- належний порядок проведення процесуальної дії (судової або слідчої), яка використовується як засіб одержання доказів.

З огляду на те, що будь-яка діяльність людини містить суб'єкт діяльності, процес діяльності та його результат, то, природно, і стосовно кримінального судочинства основними об'єктами перевірки у викладених нижче правилах визначено: ознаки належного суб'єкта, ознаки належної процесуальної діяльності; ознаки належного закріплення результатів процесуальної діяльності.

У ст. 87 КПК сформульовано визначення поняття недопустимості доказів саме через те, що вони отримані внаслідок суттєвого порушення прав і свобод людини. Так, згідно з ч. 1 ст. 87 КПК, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. В законі визначені наслідки визнання доказу недопустимим. Так, у ч. 2 ст. 86 КПК вказано, що недопустимий доказ не може бути використаний у прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд під час ухвалення судового рішення.

Важливим є питання про визнання діянь і стотного порушення прав іосновоположних свобод людини. Так, відповідно до ч. 2 ст. 87 КПК, суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

– здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

– отримання доказів унаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

– порушення права особи на захист;

– отримання показань від особи, яка не була повідомлена про своє право не давати показання;

– порушення права на перехресний допит;

– отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 3 ст. 87 КПК, докази, передбачені цією нормою, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, окрім розгляду, коли вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Слід зважити на ще один аспект, пов'язаний з визнанням доказів недопустимими. Йдеться про недопустимість доказів, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого. Так, у ч. 1 ст. 88 КПК вказано, що докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого, є недопустимими для підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Питання допустимості доказів вирішує суд під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час постановлення судового рішення (ч. 1 ст. 89 КПК).

Суд вирішує питання і про визнання доказу недопустимим у випадку встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду. Так, відповідно до ч. 2 ст. 89 КПК, у випадку встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою

неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате. Водночас слід звернути увагу і на право сторін кримінального провадження, а також потерпілого під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими. Таке право їм надано відповідно до ч. 3 ст. 89 КПК.

Урегульовуючи питання допустимості доказів, законодавець звертає увагу на значення рішень інших судів у цих питаннях. Так, відповідно до ст. 90 КПК, рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Україною, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

Доказового значення не має інформація, походження якої та зв'язок із досліджуваною обставиною неможливо встановити; недопустимість доказів може бути спричинена умовами сприйняття доказової інформації. Так, не можуть бути визнані допустимими докази, отримані способами, не передбаченими законом; недопустимість доказів зумовлює неправильний вибір пізнавальних прийомів (їх невідповідність характеру відображеної інформації), застосованих у межах закону, способів отримання фактичних даних.

Такі самі наслідки настають тоді, коли слідчий, дізнавач або суд під час отримання доказів довільно змінює поєднання пізнавальних засобів, що полягає в порушенні порядку проведення слідчої (розшукової) дії та призводить до спотворення інформації; доказ може бути визнано недопустимим, якщо пізнавальний прийом виявився недостатньо ефективним, тобто забезпечив відображення доволі незначної кількості інформації, яку майже не можна використати для встановлення обставин.

За процесуальними джерелами доказів підставою визнання доказів недопустимими є допущення порушень під час: фіксації показань. Такими порушеннями може бути не роз'яснення слідчим, дізнавачем права на захист під час допиту, неознайомлення з протоколом допиту, відсутність підпису інших учасників допиту тощо.

Питання про допустимість і належність доказів має вузлове, принципове значення. Від його правильного вирішення залежать моральні засади кримінального процесу, віра людей у справедливість, надія на перемогу правди над брехнею та злом.

5.2. Класифікація доказів та їх процесуальних джерел

Складність класифікації доказів пов'язана з багатозначністю історично сформованої термінології. Багатовимірність поняття «докази» не дає змоги класифікувати їх за якоюсь однією універсальною ознакою. Тому класифікація доказів проводиться одночасно за кількома підставами. Відповідно, кожен доказ належить до декількох класифікаційних групувань, кількість яких залежить від кількості об'єктивно існуючих підстав класифікації.

У науці не сформовано єдиного підходу до кількості та видів підстав класифікації доказів. Однак практично всі автори визнають поділ доказів на обвинувальні і виправдувальні, первинні та похідні, прямі та непрямі. Зауважено, що між особистими і речовими доказами є об'єктивні відмінності. Класифікуючи докази, необхідно мати на увазі, що класифікаційні групи не ізольовані один від одного.

Будь-який доказ може бути класифіковано за всіма чотирма підставами і бути одночасно, наприклад, особистим, первинним, прямим і обвинувальним або речовим, похідним, непрямим і виправдувальним. З огляду на всі підстави класифікації, ми не повинні допускати їх підміни. Зокрема, первинні докази не завжди є прямими, а похідні – непрямыми.

Докази мають різні властивості і ознаки, які можуть бути підставою для їх класифікації на декілька груп. Докази поділяються:

- залежно від відношення до предмета доказування (головного факту) – на прямі і непрямі.

Прямими є докази, які безпосередньо вказують на наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК). *Непрямыми* є докази, за допомогою

яких установлюються проміжні (доказові) факти, із сукупності яких можна зробити висновок про наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні;

– залежно від відношення до підозри чи обвинувачення – на обвинувальні і виправдувальні.

Обвинувальними є докази, які встановлюють подію кримінального правопорушення і винність підозрюваного чи обвинуваченого у його вчиненні, а також обставини, які обтяжують покарання.

Виправдувальними є докази, які встановлюють відсутність події чи складу кримінального правопорушення, невинуватість особи у його вчиненні, а також обставини, які пом'якшують покарання;

– залежно від відношення до джерела отримання відомостей про факти – на первинні і похідні.

Первинними є докази, які отримані із першоджерела (показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо). *Похідними* є докази, отримані з «інших рук» (показання з чужих слів, копія документа тощо);

– залежно від механізму формування доказів – на особисті і речові.

Особисті – це докази, які формуються у свідомості людини (показання, висновок експерта) на основі сприйняття нею певних обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Речові – це матеріальні об'єкти, пов'язані з вчиненим кримінальним правопорушенням, що відповідають вимогам ст. 98 КПК.

Така класифікація має не тільки теоретичне значення, а й прикладне (практичне), оскільки правильне визначення природи доказу дозволяє в подальшому правильно його оцінити та спрямувати свою діяльність на отримання нових доказів.

У теорії кримінального процесу та доказовому праві під первинними доказами розуміють відомості про факти, отримані з першоджерел (показання очевидця, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого; відомості, що містяться в оригіналі документів). А під похідними – докази, які отримано не з першоджерела, а «з інших рук» (копія оригіналу документа, показання особи, відомості, які вона отримала безпосередньо від очевидця, потерпілого чи опосередковано зі слів підозрюваного, обвинуваченого). Тому первин-

ними є докази, які отримано з першоджерела, тобто таких джерел, у яких факт набув безпосереднього відображення.

Свою чергою, похідними є докази, які не є результатом безпосереднього відображення кримінального правопорушення, проте за змістом відображають властивості первинних джерел інформації про нього. Роль похідних доказів у кримінальному судочинстві обумовлюється насамперед їх суттєвим значенням для формування доказової бази кримінального провадження.

Можливість безпосередньо чи опосередковано встановлювати обставини, що входять до предмета доказування, надає фактичним даним значення прямого чи непрямого доказу. Непрямі докази, на відміну від прямих, дозволяють встановити проміжні факти, на підставі яких установлюються різні елементи головного факту.

Головний факт – поняття збірне. Воно охоплює такі елементи предмета доказування, як подія кримінального правопорушення та вчинення його особою. Залежно від того, які обставини встановлює той чи інший доказ, він може бути прямим в одному випадку і непрямим – у іншому.

Підставою для відмежовування первинних від похідних доказів є наявність проміжного носія доказової інформації одного і того ж виду. Так, похідними доказами є копії документів, виготовлені на місці події, відбитки слідів та ін.

Докази поділяються на обвинувальні та виправдувальні щодо того обвинувачення, яке становить предмет розслідування та розгляду в певному кримінальному провадженні. Обвинувальними є докази, що обґрунтовують, підтверджують обвинувачення, тобто встановлюють наявність кримінального правопорушення (кримінального проступку) і вчинення його підозрюваним чи обвинуваченим, а також обставини, які обтяжують його відповідальність. До виправдувальних доказів належать ті, що спростовують або пом'якшують обвинувачення, заперечують наявність події кримінального правопорушення (кримінального проступку) та винуватість особи, а також установлюють обставини, що пом'якшують її відповідальність.

В основі поділу доказів на особисті і речові лежать особливості інформаційних процесів під час утворення доказів (механізм їх утворення) та пов'язані з цим особливості їх збирання і викорис-

тання в доказуванні. Загалом особисті докази – це інформація (повідомлення) від осіб, речові докази – матеріальні предмети і документи.

До особистих доказів, безперечно, слід віднести всі види передбачених КПК показань свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта і спеціаліста. Ця група доказів названа у зв'язку зі своїм походженням – відомості, що цікавлять дізнання, слідство і суд – обставини, які надходять від осіб, що володіють такою інформацією. Але яким чином певні особи отримують ці дані? Відповідаючи на це питання, вчені зробили висновок про наявність об'єктивних відмінностей в характері інформації, особливості її утворення, а відповідно, збереження і передачі.

В основі поділу доказів на первинні та похідні – відношення доказів до джерела відомостей або, як зауважують деякі автори, наявність або відсутність проміжного носія доказової інформації. Первинними є докази, отримані від (з) першоджерела відомостей про обставини кримінального правопорушення. Похідні ж докази – це докази, отримані від проміжного носія інформації.

Отже, розглянута класифікація дає можливість для всебічного аналізу, з'ясування ролі та значення доказів; вибір оптимальних тактичних і методичних прийомів їх збирання, перевірки; допомагає з'ясувати їхню значущість для доведення тих або інших обставин, що входять у предмет доказування; дає змогу враховувати особливості кожного виду доказів у разі їх оцінки та обґрунтування процесуальних рішень.

5.3. Елементи доказування: збирання, перевірка, оцінка доказів

Доказування в кримінальному процесі є різновидом пізнання об'єктивної реальності. Слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя та суд за допомогою засобів і в порядку, передбаченому законом, пізнають обставини такого явища, як кримінальне правопорушення. Пізнати обставини кримінального правопорушення зазначені службові особи можуть лише опосередкованим шляхом, тобто

шляхом збирання, перевірки й оцінювання доказів. Якщо хтось із службових осіб або адвокат безпосередньо сприймали (спостерігали) факт вчинення кримінального правопорушення, то вони не можуть бути суб'єктами доказування, оскільки повинні виступати як свідки у кримінальному провадженні. Пізнання в кримінальному процесі може бути як безпосереднім, так і опосередкованим.

Обидві його форми використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні та є взаємопов'язаними, хоча більший акцент робиться на опосередковане пізнання тих явищ і подій, які відбулися в минулому. Безпосереднє пізнання має здійснюватися у формах, передбачених законом слідчих (розшукових) і судових дій та відображатися в протоколах цих дій, інакше воно буде непроцесуальним пізнанням і не матиме юридичного значення.

Кримінальне процесуальне доказування – це діяльність суб'єктів кримінального провадження зі збирання (формування), перевірки та оцінки доказів, а також із формулювання на підставі цього певної тези (обвинувальної чи виправдувальної) та наведення аргументів для її обґрунтування. Збирання (формування) доказів – це виконання суб'єктами доказування в межах їх повноважень процесуальних дій, спрямованих на виявлення, витребування, отримання та закріплення доказів в установленому законом порядку.

Як зрозуміло з визначення, **збирання (формування) доказів** – це практична діяльність суб'єктів доказування. Відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК, збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому КПК.

Із змісту цієї норми зрозуміло, що для кожної сторони закон установлює властиві їй способи збирання доказів. Так, згідно з ч. 2 ст. 93 КПК, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок і проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК сторона захисту, потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, збирає докази шляхом витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом учинення інших дій, здатних забезпечити надання суду належних і допустимих доказів. Ініціювання стороною захисту, потерпілим або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, дізнавачу, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому ст. 220 КПК.

Постанова слідчого чи прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді. Відповідно до ст. 223 КПК, слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Докази можуть бути одержані також на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 4 ст. 93 КПК). Основним способом збирання доказів стороною обвинувачення є проведення слідчих (розшукових) дій та такого їх різновиду, як негласні слідчі (розшукові) дії.

Це пов'язано, насамперед, з тим, що правом їх проведення наділено тільки слідчого, дізнавача відповідні оперативні підрозділи за письмовим дорученням слідчого, дізнавача чи прокурора, а також з тим, що слідчі (розшукові) дії спрямовано безпосередньо на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Сторона захисту, а також потерпілий під час збирання доказів не мають права проводити слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії, оскільки це є виключною компетенцією слідчого, дізнавача та прокурора, проте закон надає їм право ініціювати проведення вказаних дій шляхом подання слід-

чому, дізнавачу чи прокурору відповідних клопотань, які повинні бути розглянуті в строк не більше трьох днів з моменту подання.

Такий елемент, як перевірка доказів, згадується в ч. 2 ст. 91 КПК, але закон не розкриває змісту цього поняття, на відміну від збирання (формування) й оцінки доказів. Перевірка доказів становить єдність практичної та розумової діяльності суб'єктів доказування. Вона передбачає широке застосування таких логічних прийомів, як аналіз і синтез установлених у кримінальному провадженні фактів та їх зіставлення. Жоден доказ не може бути покладений у підґрунтя висновків у кримінальному провадженні без перевірки.

Перевірка доказів здійснюється шляхом:

- з'ясування змісту кожного доказу;
- зіставлення його з обстановкою та іншими обставинами кримінального правопорушення;
- зіставлення та порівняння його з іншими доказами, які є в кримінальному провадженні;
- проведення додаткових, повторних і нових слідчих (розшукових) та/або негласних слідчих (розшукових) дій.

Оцінка доказів – це розумова (логічна) діяльність суб'єктів доказування, спрямована на визначення належності, допустимості й достовірності кожного доказу та достатності їх сукупності для встановлення обставин, котрі мають значення для правильного вирішення кримінального провадження.

Загальні правила оцінки доказів передбачено в ст. 94 КПК:

- слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням;
- докази оцінюються в їх сукупності на підставі всебічного, повного й неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження;
- службові особи, зазначені в ч. 1 ст. 94 КПК України, оцінюють докази, керуючись законом;
- кожний доказ оцінюють з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення;
- жоден доказ не має наперед установленної сили (ч. 2 ст. 94 КПК).

5.4. Обставини, що підлягають доказуванню під час провадження дізнання

Головною метою доказування у кримінальному провадженні є отримання знань, максимально наближених до об'єктивної реальності, досягнення чого стає можливим, лише коли повно та достовірно будуть установлені всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, особа, котра його вчинила, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Звичайно, кожне кримінальне правопорушення само собою є унікальним та має свої особливості. Попри те, існує певна сукупність обставин, установлювати які необхідно у кожному кримінальному провадженні, без виявлення котрих неможливо встановити особу, яка його вчинила, й прийняти законне, обґрунтоване, вмотивоване рішення.

Саме таку сукупність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, у теорії кримінального процесу прийнято йменувати предметом доказування. Предметом доказування у кримінальному провадженні є система обставин, установлення котрих є необхідним для правильного вирішення кримінального провадження й виконання завдань кримінального судочинства та які у зв'язку з цим підлягають установленню за допомогою доказів.

Предмет доказування – це коло закріплених у законі обставин, що повинні бути встановлені чи спростовані під час доказування у кожному кримінальному провадженні. Згідно із ч. 1 ст. 91 КПК, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають

кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, були одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом, чи підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Значення предмета доказування полягає в тому, що він:

- визначає вектор діяльності осіб, які здійснюють доказування, тобто забезпечує спрямування їх процесуальної діяльності на встановлення саме тих обставин, які підлягають доказуванню;

- сприяє повному, всебічному та неупередженому дослідженню всіх обставин кримінального провадження;

- визначає межі доказування, оскільки всебічне та повне встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, свідчить про досягнення мети доказування та можливість складання підсумкового процесуального акта.

Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, також з'ясовуються:

- повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні характеристики особи, які необхідно враховувати за індивідуалізації відповідальності чи обрання заходу виховного характеру;

- ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

- умови життя та виховання неповнолітнього;

– наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Обставини загального предмета доказування можуть конкретизуватися також у кримінальних провадженнях, що здійснюються на підставі угод (ч. 1 ст. 474 КПК), стосовно окремої категорії осіб (ст.ст. 480–182 КПК), за заявами приватного обвинувачення (ст.ст. 477, 478 КПК) тощо. У процесі доказування можуть установлюватися проміжні або допоміжні факти, які використовуються для перевірки достовірності вже отриманих доказів (наприклад, щодо можливості свідка, потерпілого особисто сприймати певні дії, долати перешкоди чи відстань за певний час, діяти відповідним чином у певних погодних умовах тощо). Встановлення цих фактів є обов'язковим, оскільки інакше досягнути кінцевої мети доказування – прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень – неможливо.

Загалом предмет доказування – це передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому доказуванню стороною обвинувачення і виступають предметом спростування для сторони захисту під час кримінального провадження.

Зрозуміло, що з перелічених обставин насамперед має бути встановлена подія правопорушення або підтверджена її відсутність (для чого, згідно з презумпцією невинуватості, достатньо навіть підтвердити наявність сумнівів щодо позиції обвинувачення). Подію кримінального правопорушення становлять переважно обставини, які охоплюються ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею КК України. Тобто у доказуванні події кримінального правопорушення необхідно довести всі його ознаки: що це діяння є суспільно небезпечним (не може розглядатися як малозначне); наявність ознак конкретного складу правопорушення (тобто треба встановити, чи мали місце:

- саме суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність);
- його суспільно небезпечні наслідки;
- причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали;
- причетність особи до вчиненого діяння).

У деяких випадках за встановлення події правопорушення кваліфікуючого значення можуть набувати й інші ознаки (вчинення

його організованою групою, за попередньою змовою групою осіб чи повторно). Аналогічно підлягають доказуванню і обставини незакінченого кримінального правопорушення (готування, замах, ступінь здійснення суспільно небезпечного наміру, причини, з яких він не був доведений до кінця).

Час, місце, спосіб та інші обставини вчинення правопорушення встановлюються незалежно від того, чи зазначені вони як ознаки складу правопорушення у кримінальному законі. Адже, згідно з ч. 2 ст. 4 КК злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Обов'язково на це потрібно звертати увагу у вирішенні питання про зворотну дію законодавства про кримінальну відповідальність у часі та про застосування строків давності.

Обов'язковим елементом предмета доказування є встановлення способу вчинення правопорушення, сукупності дій правопорушника, послідовність яких спричиняє до протиправного результату. Особливо уважно необхідно розглядати випадки, коли це впливає на кваліфікацію.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення також може мати важливе значення для індивідуалізації покарання у межах санкції статті закону, адже є обставиною, що обтяжує покарання (п.п. 10, 12 ч. 1 ст. 67 КК). Якщо ж правопорушення вчинено шляхом бездіяльності, необхідно довести зміст і підставу обов'язку, покладеного на підозрюваного.

Установлення місця вчинення правопорушення має значення з точки зору дії кримінального закону у просторі або може розглядатися як ознака об'єктивної сторони правопорушення (ст. 151, ч. 1 ст. 158-1, ч. 3 ст. 185, ст. 246, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 273 КК України). З точки зору порядку провадження у справі місце вчинення правопорушення має значення для визначення підслідності та підсудності.

Довести винуватість означає зібрати докази, на підставі яких може бути зроблено категоричний висновок про те, що протиправні дії вчинено конкретною особою – суб'єктом кримінального правопорушення. Тобто необхідно з'ясувати, чи наявні щодо особи ознаки суб'єкта правопорушення (чи досягла віку кримінальної

відповідальності (ч. 1 ст. 18, ст. 22 КК України); чи є осудною, обмежено осудною (ст.ст. 19, 20 КК України); чи має ознаки спеціального суб'єкта (ч. ч. 2, 3 ст. 18, ч. ч. 2, 3 ст. 401 КК України). Аналогічним чином доказуванню підлягає суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення. Поряд із доказуванням вини підлягає встановленню мотив і мета вчиненого кримінального правопорушення. Особливо це важливо для правопорушень, вчинених у співучасті (ст. 29 КК України). Окрім цього, у диспозиціях багатьох статей мотив і мета зазначені як обов'язкові ознаки основного та кваліфікованого складу кримінального правопорушення й підлягають обов'язковому доказуванню.

Відсутність події кримінального правопорушення, відсутність у діянні особи складу кримінального правопорушення, встановлені під час досудового розслідування, передбачають закриття кримінального провадження та реабілітацію підозрюваного. Якщо ці обставини буде встановлено під час судового розгляду, прокурор повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення, інакше суд зобов'язаний буде ухвалити виправдувальний вирок (п.п. 1, 2 ч. 1, ч. 6 ст. 284, ч. 1 ст. 340, ч. 1 ст. 373 КПК).

Окрім цього, за встановлення підстав, передбачених п.п. 4–7 ч. 1 ст. 284 КПК, а також у випадку, коли після проведеного досудового розслідування не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпано всі можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК), – провадження підлягає закриттю. У кожному провадженні також підлягає доказуванню вид і розмір шкоди, спричиненої правопорушенням, незалежно від того, чи впливає вона на кваліфікацію, а також розмір процесуальних витрат – з метою відшкодування завданих правопорушенням збитків та усунення суспільно небезпечних наслідків.

У будь-якому провадженні за наявності ознак підлягають установленню обставини, що: а) виключають злочинність діяння (кримінальну відповідальність) відповідно до ст.ст. 36–43 КК України; б) є підставою для прийняття судом рішення про звільнення підозрюваного (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності на підставі ч. 2 ст. 44 КК України, п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України, ст.ст. 45–49, п. 1 ст. 91 КК України; в) на підставі яких особу може бути звільнено судом від покарання відповідно до

ч.ч. 4, 5 ст. 74, ч. 2 ст. 86, ч. 1 ст. 105 КК України. Предмет доказування охоплює й обставини, які характеризують особу винного, а також пом'якшуючі та обтяжуючі покарання обставини (ст.ст. 66, 67 КК України), що мають бути враховані судом у призначенні покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України).

Усі юридично значущі ознаки діяння, окреслені в кримінальному законі, є орієнтиром для визначення предмета доказування у конкретному кримінальному провадженні та конкретизують кінцеву мету доказування.

Невиправдане розширення меж доказування тягне за собою значні втрати, пов'язані з проведенням певних процесуальних дій за участю учасників процесу, витрату часу, ускладнює процес перевірки обґрунтованості рішень слідчого, суду, затягуються строки розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Одночасно правильне визначення меж доказування має велике практичне значення. Насамперед це сприяє забезпеченню збирання і дослідження доказів в обсязі, який є необхідним для формування достовірних висновків щодо компонентів предмета доказування. Крім цього, сприяє застосуванню найбільш ефективних і водночас економічних засобів збирання й використання доказового матеріалу. Правильне визначення меж доказування – необхідна умова забезпечення достатньої глибини пізнання відповідних обставин, а також необхідної надійності й переконливості результатів такого дослідження.

Зокрема, під час звуження меж доказування деякі елементи предмета доказування будуть недостатньо досліджені через прогалини в доказовому матеріалі або їх неможливо буде визнати встановленими в результаті недостатньої вичерпності їх дослідження. Це поставить під сумнів надійність процесуальних висновків і впливатиме на забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження. Наслідком необґрунтованого розширення меж доказування є: невиправдане нагромадження доказової інформації; збирання фактичних даних, що не стосуються конкретного провадження; зайве залучення додаткових процесуальних сил і засобів; порушення розумних строків кримінального провадження.

Отже, межі доказування в кримінальному провадженні – це така сукупність доказів, зібрання і дослідження яких забезпечує необхідну для прийняття обґрунтованого рішення повноту встановлення обставин предмета доказування у кримінальному провадженні.

5.5. Показання суб'єктів кримінального провадження. Особливості їх перевірки та оцінки

Одним із таких джерел доказів у кримінальному судочинстві виступають показання. Вони є найпоширенішим джерелом доказів у кримінальних провадженнях. Ч. 1 ст. 95 Кримінального процесуального кодексу містить легальне визначення поняття показань та розкривається як відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Частина 2 ст. 95 КПК передбачає, що підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. А ч. 3 ст. 95 КПК зобов'язує свідка, експерта давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку. Так, показання можна поділити на види залежно від процесуальної ролі учасника кримінального провадження.

Окрім того, поняття показань міститься у ст. 384 КК України в контексті настання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого. Так, показання, з огляду на ст. 384 КК України, розуміються як відомості про факти, які підлягають установленню у кримінальній справі і мають важливе значення для правильного вирішення справи. Визначаючи показання учасників кримінального провадження, варто розуміти, що загальноприйнятим визначенням у науці кримінального процесу вважається усьм повідомленням учасників процесу.

Показання умовно можна розділити за кількома критеріями:

- залежно від того, ким із учасників кримінального провадження вони надані (підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом тощо);
- за послідовністю (первісні та наступні показання);
- залежно від їх опосередкованості (надані безпосередньо у судовому засіданні, показання з чужих слів, показання, отримані згідно зі ст. 225 КПК України);
- залежно від віку особи, котра їх надала (показання малолітньої, неповнолітньої та повнолітньої особи тощо).

Так, через об'єктивні та суб'єктивні чинники показання можуть надаватися як в усній, так в інших формах спілкування (письмовій, вербальній, конклюдентній та ін.).

Судом можуть визнаватися показання як докази за умови:

- їх належності;
- допустимості;
- відкриття їх протилежній стороні відповідно до ст. 290 КПК України;
- їх надання безпосередньо в суді або згідно зі ст.ст. 225, 232 КПК України за наявності для того підстав;
- якщо не відбулася дискредитація репутації того, хто є джерелом цих показань, згідно зі ст.ст. 88, 352–354 КПК України.

Показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого повинні підлягати ретельній перевірці й оцінці в сукупності з усіма обставинами, встановленими у справі. Обвинувачення не може бути обґрунтовано суперечливими показаннями потерпілого, не підтвердженими іншими доказами, а також показаннями, що за обставин справи могли бути наслідком помилкового сприйняття потерпілим подій і фактів, зокрема, якщо він перебував у стані сп'яніння, за підозрами потерпілого, що виникли у нього через неприємні стосунки з обвинуваченим. Такі докази будуть визнаватися недопустимими.

Ознаками показань як процесуального джерела доказів, зважаючи на їх законодавчу дефініцію, є:

- показання – це відомості, які надаються під час допиту (в усній або письмовій формі);

- показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ознака, що стосується суб'єкта їх надання);

- зв'язок відомостей, які становлять зміст показань, з обставинами, що мають значення для кримінального провадження (ознака, що стосується змісту показань).

Показання свідка – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту свідком щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК).

Ураховуючи положення ст. 91 КПК, **предметом показань** свідка може бути:

- обставини події кримінального правопорушення (час, місце готування, учинення, приховування слідів, спосіб, знаряддя, засоби, співучасники та роль кожного, інші обставини учинення кримінального правопорушення);

- винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета учинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують або пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Обов'язок свідка давати показання слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді та суду в установленому порядку повторно визначено у ч. 3 ст. 95 КПК.

За завідомо неправдиві показання або за відмову від давання показань свідок несе кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 67 КПК).

За злісне ухилення від явки до слідчого дізнавача, прокурора, слідчого судді або суду свідок несе відповідальність, встановлену законом.

Показання свідка можна класифікувати на такі види:

за формою:

- показання, надані в усній формі (ч. 1 ст. 95 КПК);
- показання, надані у письмовій формі (ч. 1 ст. 95 КПК);

за характером висловлювання:

– показання щодо фактів, які свідок сприймав особисто (ч. 5 ст. 95 КПК);

– показання щодо фактів, які ґрунтуються на поясненні іншої особи (показання з чужих слів) (ст. 97 КПК);

за способом надання показань:

– показання, надані безпосередньо слідчому, прокурору, суду (ст. 224 КПК);

– показання, надані дистанційно (у режимі відеоконференції) (ст. 232 КПК);

за стадією кримінального провадження:

– показання, надані під час досудового розслідування (ст.ст. 224, 232 КПК);

– показання, надані під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК);

– показання, надані під час судового провадження (ст.ст. 352, 354 КПК).

КПК визначив суб'єктів, які не можуть бути допитані як свідки та коло питань з приводу, яких не можуть бути отримані відповідні показання. У ч. 2 ст. 65 КПК передбачено вичерпний перелік таких осіб.

З огляду на загальні положення встановлення допустимості доказів, можна стверджувати, що показання свідка є допустимими, якщо вони одержані: встановленими законом суб'єктами; від осіб, які згідно з кримінальним процесуальним законом можуть бути допитані як свідки; під час установлених законом слідчих дій, проведених та процесуально оформлених відповідно до встановленого законом порядку.

Отримуючи показання свідка, важливо враховувати ймовірність їх помилковості. Класифікувати добросовісні помилки в показаннях свідків можна за такими критеріями:

– *залежно від стадії формування показань* (помилки сприйняття, запам'ятовування, відтворення);

– *залежно від обсягу перекручення інформації* (повне перекручення, часткове перекручення);

– *залежно від джерела походження* (помилки, що стали наслідком дії об'єктивних чинників; помилки, як результат дії таких суб'єктивних чинників; помилки змішаного характеру);

– *залежно від змісту помилок* (помилковий поділ цілісного об'єкта, події або дії на непов'язані між собою частини; помилкове об'єднання різних, самостійних, не пов'язаних між собою об'єктів, явищ і фактів у єдине ціле, чим ці факти в дійсності не були; помилкове присвоєння описуваним подіям, діям або предметам властивих їм ознак, рис, особливостей; помилкове усунення відповідних ознак, властивостей, деталей, виявів подій, дій або предметів під час їх описування; помилкова заміна реальних об'єктів, ознак, властивостей або дій іншими, зміщення їх у часі або переміщення в просторі; помилкове перекручення форми, структури, послідовності реальної події, явища або дії; помилкові ототожнення й висновки щодо подібності різних об'єктів, предметів та осіб, і, навпаки, розрізнення того самого або однорідних об'єктів; помилкове повідомлення й розуміння сказаного у процесі спілкування зі слідчим.

У ст. 96 КПК передбачено низку положень, які регламентують діяльність щодо з'ясування достовірності показань свідка. Зокрема, йдеться про:

– право сторін кримінального провадження ставити свідку запитання щодо можливості свідком сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка;

– право сторін кримінального провадження для доведення недостовірності показань свідка надавати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка;

– право допиту свідка щодо попередніх показань, які не узгоджуються із його поточними показаннями;

– обов'язок свідка відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

Особливої уваги заслуговує питання ***показання з чужих слів***. Таке джерело доказів існує у багатьох державах, а найбільшу

концептуалізацію (розробку на науково-теоретичному та практичному рівні) отримало у системі права США та Англії. Загалом тут існує заборона свідчити з чужих слів, проте передбачено численні винятки, що дають змогу активно використовувати такий спосіб збирання доказів у кримінальному процесі.

Ч. 5 ст. 95 КПК передбачає норму, за якою особа дає показання лише щодо фактів, які вона сприймала особисто, за винятком випадків, передбачених КПК. З огляду на це, важливою є процесуальна регламентація визначення допустимим доказом показання з чужих слів (ст. 97 КПК), відповідно до якої ***показаннями з чужих слів*** визначено висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Вагоме значення у цьому питанні має суд. По-перше, суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. Під час ухвалення цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

- значення пояснень і показань, у разі їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей;
- інші докази щодо питань, передбачених п. 1 ч. 2 ст. 97 КПК, які подавалися або можуть бути подані;
- обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона: відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну або психічну хворобу; відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;

не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; перебуває за кордоном та відмовляється давати показання (ч. 3 ст. 97 КПК).

По-друге, суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами.

По-третє, суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту або обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень ч. 2 ст. 97 КПК.

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, дізнавачем, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

Показання потерпілого – це відомості, повідомлені ним на допиті, що проведений під час досудового розслідування чи судового розгляду відповідно до вимог статей 224, 353 КПК.

Давати показання – право, а не обов'язок потерпілого. Якщо він погодився давати показання, то повинен говорити тільки правду. За дачу завідомо неправдивих показань потерпілий несе кримінальну відповідальність за ст. 384 КК, про що попереджається перед допитом. Якщо потерпілий не з'явився за викликом без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього може бути накладено грошове стягнення (ч. 1 ст. 139 КПК). За злісне ухилення від явки до суду, органів досудового розслідування він може бути притягнутий до відповідальності за ч. 1 ст. 185³ або ст. 185⁴ КУпАП.

Зміст показань потерпілого має певні особливості. Вони здебільшого пов'язані з обставинами протиправного посягання: часом; місцем; способом та іншими обставинами вчинення кримінального правопорушення; особою, що його вчинила; мотивами вчинення кримінального правопорушення тощо. Значним може бути і обсяг

відомостей про факти та обставини кримінального правопорушення, які відомі лише потерпілому і особі, що вчинила кримінальне правопорушення, зокрема коли протиправне посягання здійснюється за відсутності очевидців, співучасників та інших осіб.

Невід'ємною частиною показань потерпілого є його думки та припущення, повідомлені ним під час допиту. Вони повинні бути зафіксовані в протоколі допиту і підлягають обов'язковій перевірці під час доказування.

Будь-які показання потерпілого, перш ніж вони будуть використані для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні, підлягають перевірці й оцінці в сукупності з усіма обставинами, встановленими у кримінальному провадженні. Перевірка здійснюється шляхом порівняння показань потерпілого з іншими доказами, які є у кримінальному провадженні. Це дозволить впевнитись у частковому чи повному збігові показань потерпілого з іншими доказами.

Оцінюючи показання потерпілого, потрібно враховувати, що він особисто заінтересований у результатах кримінального провадження, що може впливати на об'єктивність його показань.

Зацікавленість потерпілого потрібно розглядати у двох аспектах:

- як стимул до активної участі потерпілого в розслідуванні кримінального правопорушення;
- як причину можливої необ'єктивності потерпілого.

Тому показання потерпілого, з одного боку, потрібно ефективніше використовувати в кримінальному процесуальному доказуванні, а з іншого – відомості, які одержані від нього, ретельно перевіряти й оцінювати з урахуванням можливої їх необ'єктивності.

Показання підозрюваного, обвинуваченого

Відповідно до ч. 2 ст. 95 КПК, підозрюваний, обвинувачений мають право (а не зобов'язані) давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. Вони не несуть відповідальності за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань.

Попри те, показання підозрюваного відрізняються від показань обвинуваченого за суб'єктом і значенням. Суд може

обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання.

Показання підозрюваного – це відомості, повідомлені ним на допиті, що проведений під час досудового розслідування відповідно до вимог ст. 224 КПК.

Предмет показань підозрюваного у КПК не визначено. Очевидно, він установлюється змістом документа, складанням якого вводять підозрюваного в процес. Змістом показань підозрюваного можуть бути дані про будь-які факти, пов'язані з кримінальним правопорушенням (яке, як передбачається, вчинив підозрюваний), а також факти щодо виявлення його слідів. Показання підозрюваного – доказ, який підлягає перевірці нарівні з іншими доказами у кримінальному провадженні. Оцінюючи показання підозрюваного, слід мати на увазі, що він особисто заінтересований у результатах провадження.

Показання обвинуваченого – це відомості, повідомлені ним на допиті, що проведений під час судового провадження відповідно до вимог ст. 351 КПК. Оцінюючи показання обвинуваченого, слід мати на увазі, що він особисто заінтересований у результатах судового розгляду. Це може впливати на достовірність його показань.

Різновидами показань підозрюваного, обвинуваченого є:

- **обмова** – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він викриває (правдиво чи неправдиво) інших осіб у вчиненні інкримінованого йому або іншого кримінального правопорушення;

- **самообмова** – це такі показання підозрюваного, обвинуваченого, в яких він зізнається у вчиненні кримінального правопорушення, якого насправді не вчиняв, у більш тяжкому кримінальному правопорушенні, ніж вчинив насправді, або ж бере лише на себе всю вину за вчинене кримінальне правопорушення, хоча насправді воно вчинене групою осіб;

- **алібі** – це твердження підозрюваного, обвинуваченого про те, що він не міг бути виконавцем інкримінованого кримінального правопорушення, оскільки в момент його вчинення перебував в іншому місці.

Особливість показань підозрюваного, обвинуваченого як засобу доказування полягає в тому, що вони походять від особи,

безпосередньо заінтересованої в результатах кримінального провадження. Предмет показань обвинуваченого визначається насамперед змістом обвинувачення, зокрема процесуального документу – обвинувального акта, проте це можуть бути й будь-які інші обставини, що входять до предмета доказування. Обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість. Обов'язок доведення вини особи у вчиненні кримінального правопорушення покладено на сторону обвинувачення.

Важлива особливість показань підозрюваного полягає в тому, що вони мають подвійну правову природу: з одного боку, є джерелом доказів у кримінальному провадженні, з іншого – засобом захисту від підозри. У контексті гуманізації кримінального процесу, який відбувається сьогодні в Україні, набуває особливого значення розгляд показань підозрюваного як засобу захисту особи від пред'явленого йому обвинувачення. Так, постає запитання, чи зацікавлений сьогодні підозрюваний із правової точки зору в тому, щоб користуватися таким засобом захисту, як дача показань. Існує думка щодо того, чи справді дача неправдивих показань є способом захисту.

Проти встановлення кримінальної відповідальності підозрюваного за дачу завідомо неправдивих показань виступає Європейський суд із прав людини в рішеннях проти України. Європейський суд із прав людини наголошує, що відмовитися від дачі показань чи давати неправдиві показання – це загальноєвропейська гарантія, гарантована ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Відповідні положення зафіксовані в рішеннях проти України.

У кримінальній процесуальній науці щодо цього питання існують різні погляди. Це пояснюється тим, що в кожному конкретному випадку, залежно від наявності чи відсутності захисника в провадженні, підозрюваний обирає певну тактику захисту. Він може відмовитися від дачі показань на якомусь етапі провадження, може змінювати свої показання, а також може давати неправдиві показання.

У випадку, коли підозрюваний розуміє свою вину, але бажає повністю уникнути кримінальної відповідальності, сподіваючись на те, що його вина не буде доведена, він обирає таку позицію,

за якої він може отримати бажаний результат. З одного боку, він не знає, якими саме доказами прокурор буде доводити його вину, та розуміє, що, коли почне давати неправдиві показання, його одразу буде викрито в дачі недостовірних показань, а його версія буде спростована. З іншого боку, відмовляючись давати показання у випадку, коли вина особи буде доведена, остання не зможе сподіватися на пом'якшення покарання. Окрім того, відмовляючись давати показання, підозрюваний ставить під загрозу свої законні інтереси, оскільки свідомо позбавляє себе дієвого засобу їх захисту.

Показання обвинуваченого слід розглядати як один із доказів поряд з іншими й без будь-яких переваг стосовно інших доказів. Визнання обвинуваченим винуватості у вчиненні кримінального правопорушення може бути покладено в основу обвинувачення лише під час підтвердження його винуватості сукупністю наявних у кримінальному провадженні доказів. Це правило законодавцем передбачено з метою недопущення самообмови з боку обвинуваченого, який бажає захистити інших осіб від кримінального переслідування, або під впливом інших обставин, які можуть змусити його визнати «провину» в інкримінованому кримінальному правопорушенні.

Давати неправдиві показання або відмовитись від дачі показань, процесуальне право обвинуваченого, яке в науці кримінального процесу має назву «привілей обвинуваченого проти самовикриття» і є складовою права особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів

5.6. Висновок експерта

***Поняття висновку експерта.** У кримінальному процесуальному законодавстві висновок експерта визначено як докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею або судом, що доручив проведення експертизи (ст. 101 КПК). Отже, по-перше, висновок експерта – це письмовий документ, який*

має відповідати встановленим процесуальним вимогам до форми та змісту (ст. 101 КПК); по-друге, цей документ готує спеціальний уповноважений суб'єкт – судовий експерт, тобто особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право, відповідно до Закону України «Про судову експертизу», на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ч. 1 ст. 69 КПК).

Значення висновку експерта для провадження дізнання.

Висновок експерта у кримінальному провадженні має науково-пізнавальну та правозастосовну цінність.

Науково-пізнавальна цінність. Висновок експерта може надати дізнавачу такі фактичні відомості, які неможливо отримати жодним іншим способом. Такі дані часто недоступні для звичайного візуального спостереження. Під час експериментальних, порівняльних та інших досліджень експерт застосовує спеціальні вимірювальні, освітлювальні, аналітичні та інші технічні засоби, лабораторне обладнання, уніфіковані та науково обґрунтовані методики, спеціальне програмне забезпечення, інноваційні технології, що забезпечує достатню точність, якість і швидкість установлення фактів, що мають істотне значення для прийняття процесуальних рішень. Попри це, за українським законодавством *висновок експерта не має жодної прерогативи серед інших джерел доказів*, тому результати експертних досліджень слід критично оцінювати з точки зору належності, допустимості та достовірності (ст.ст. 80–89 КПК).

Правозастосовна цінність. Висновок експерта має значення для правової кваліфікації діяння, визначення подальших перспектив досудового розслідування. Наприклад, у кримінальному провадженні, розпочатому за ч. 1 ст. 309 КК України (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту), якщо у висновку експерта встановлено, що вилучена речовина рослинного походження у сухому подрібненому стані не є наркотичним засобом (канабісом), то можемо говорити

про відсутність складу кримінального проступку, а отже, є наявна підстава про закриття кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 301 КПК). Якщо ж встановлено, що речовина є наркотичною, а кількість її виявлено у великому розмірі, тоді маємо справу вже не з кримінальним проступком, а злочином, передбаченим ч. 2 ст. 309 КК України, відтак слід направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства (п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК). У випадку, коли висновком психіатричної експертизи буде встановлено факт неосудності особи, дізнавач повинен звернутися до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 301 КПК).

Варто пам'ятати, що висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних процесуальних рішеннях (ч. 10 ст. 101 КПК).

Зміст і форма висновку експерта. Висновок експерта готується на офіційному бланку експертної установи. Кожна сторінка внизу підписується судовим експертом. Крім того, документ засвідчується печаткою установи. Структура висновку експерта передбачає наявність трьох частин: вступної, дослідницької та завершальної (висновків). Розглянемо докладніше зміст цих частин.

Частина вступна. У цій частині міститься така інформація:

- назва та контактні дані (адреса, телефон, електронна пошта) державної експертної установи, в якій працює судовий експерт, що виконує експертизу;
- дата, місто, номер, присвоєний висновку;
- інформація про те, до якого сектору (відділу) експертної установи і від якого органу надійшов супровідний лист із постановою чи ухвалою суду про призначення судової експертизи;
- інформація про кримінальне провадження (номер ЄРДР та дата внесення);
- інформація про судового експерта, якому доручено проведення експертизи (ідентифікаційні дані, посада, освіта, кваліфікація за певною експертною спеціальністю, дані про відповідні свідоцтва, що підтверджують кваліфікацію, стаж роботи експертом, науковий ступінь, вчене звання за наявності);

- інформація про попередження експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків за ст. 384, 385 КК України із обов'язковим підписом експерта;
- інформація про обставини кримінального правопорушення, відомі з постанови (ухвали);
- інформація про об'єкти, які надано експертові для дослідження, а також матеріали для ознайомлення;
- перелік поставлених експертові запитань, які вказані ініціатором експертизи у відповідній постанові (ухвалі);
- в окремих випадках, якщо були раніше проведені експертизи, додаються дані (висновки) попередніх експертиз;
- в окремих випадках, якщо були заявлені експертом клопотання про надання нових матеріалів, про надання дозволу на пошкодження або знищення об'єкта дослідження, про уточнення ініціатором дослідження змісту та обсягу питань, нової редакції питань тощо, вказуються дані, які надійшли у відповідь на таке заявлене клопотання експерта.

Частина дослідницька. Ця частина висновку експерта розпочинається із опису об'єктів, які надійшли на дослідження. Опису підлягають дані щодо упакування, всіх бирок, написів, печаток. Важливою є вказівка про те, що цілісність упакування не порушено. Зазвичай, при цьому даються посилання на фото з ілюстративної таблиці, яка є додатком до такого висновку. Упакування та об'єкти фотографуються за правилами криміналістичної детальної зйомки у поєднанні з вимірювальним методом. Відтак експерт описує вміст упакування: кількість, вид об'єктів, їх стан, розмір, вага, колір, запах, властивості та ознаки, матеріал тощо. Вказується, чи відповідає вміст упакування тим даним, які містяться у постанові про призначення експертизи. У випадку виявлення невідповідності судовий експерт складає акт невідповідності з обов'язковим повідомленням ініціатора експертизи про необхідність усунути цей недолік.

Далі послідовно описується хід дослідження (які проводилися випробування, якими розчинами оброблялося, якою була виявлена реакція, в який спосіб вона була зафіксована, як відбиралися проби та за допомогою якого спеціального обладнання матеріали та

речовини аналізувалися). У випадку виявлення таких даних, що мають значення, але щодо них не було поставлено питання, експерт може зазначити, що «відповідно до ч. 3 ст. 102 КПК, вважаю за необхідне додатково вказати...». У текстовій частині містяться посилання на фото з додатків (ілюстративної таблиці), а також необхідні графіки, діаграми, формули та інші дані, які наочно презентують хід і результати досліджень. Опис ходу досліджень потрібний для того, щоб можна було переконатися у достовірності застосованих методик, інтерпретації отриманих результатів, і на цій підставі обґрунтувати кінцеві висновки.

Завершується дослідницька частина описом упакування об'єктів, яке здійснює експерт для їх скерування із висновком ініціаторові, а також опис додатків до висновку експерта.

Частина завершальна (висновки). Після слова «Висновки» експерт подає нумерованим списком за порядком чіткі, лаконічні відповіді на запитання, які були сформульовані ініціатором експертизи. Варто звернути увагу, що у різних підрозділах є різні усталені мовні формули опису таких результатів, які можуть відрізнятися за формулюванням, але завжди за змістом мають відповідати критеріям повноти та достовірності. Далі проставляється підпис експерта.

Додатки до висновку експерта. Типовими додатками до висновків експерта є фотоілюстративні таблиці. Не існує чітких вимог щодо кількості фотографій в одному додатку. Все залежить від конкретних об'єктів дослідження (зокрема, їх кількості), складності проведених досліджень тощо. Кожна фотографія має мати порядковий номер і пояснювальний підпис. Внизу кожної сторінки ілюстративної таблиці проставляється підпис судового експерта.

Особливості оцінки висновку експерта залежно від його виду. Коли дізнавач отримує висновок експерта, він повинен ретельно ознайомитися з його вербальною частиною, ілюстраціями та безпосередньо відповідями на поставлені запитання, від яких залежить використання цього джерела доказів для прийняття подальших процесуальних рішень. Такі відповіді можуть мати різні типи формулювань. З огляду на це, висновки експерта розрізняють залежно від ступеня переконливості та змісту відповідей:

– *категоричні висновки* – відображають найвищий ступінь переконання експерта при дачі відповіді на запитання. У когнітив-

ній (пізнавальній) діяльності не може бути досягнуто абсолютного ступеня впевненості, тому під час ДНК-досліджень, які проводяться з використанням спеціального обладнання, що мінімізує суб'єктивний вплив на результати, відповіді враховують певний відсоток похибки (99,9%). Категоричні висновки бажані для досягнення мети кримінального провадження, оскільки вони надають дізнавачу підстави підтвердити або спростувати певні версії, встановити обставини, що мають істотне значення для кримінального провадження. Категоричні висновки, своєю чергою, поділяються на два підвиди:

- *позитивні висновки*, коли встановлено збіг ознак, тотожність об'єктів, що дозволяє говорити, що рукописний текст виконаний конкретною особою, або папілярний слід чи біологічний слід на недопалку цигарки залишеного конкретною особою. Для таких висновків типовими є такі формулювання: «генетичні ознаки, виявлені на змивах з рукоятки ножа..., збігаються за генетичними ознаками зразка букального епітелію (слини) Особи 1», «надані на дослідження частини... є частинами одного цілого...» тощо;

- *негативні висновки*, коли навпаки – не підтверджено збігу ознак, встановлено розбіжності, що виключає, наприклад, факт залишення певного сліду певною конкретною людиною або певним предметом;

- *ймовірні висновки* – відображають наявність обґрунтованих сумнівів у експерта щодо збігу або ж розбіжностей ознак та властивостей об'єктів, що не дає змоги впевнено підтвердити чи спростувати певні факти. Скажімо за контамінації (забрудненні) біологічних слідів експерт може виявити змішані ознаки генотипу людини, що не дозволяє виділити окремі профілі ДНК, а тому не можна ані ствердно сказати, що сліди залишені певною особою, ані заперечити це. Часто ймовірні висновки трапляються у вирішенні ситуаційних завдань, наприклад, установлення факту отримання тілесних ушкоджень за певних обставин, наприклад, внаслідок падіння з висоти. Відповідь у формі «такі тілесні ушкодження могли утворитися внаслідок падіння...» водночас не виключає, що особі могли завдати ушкодження;

- *неповні висновки* – відображають відсутність змоги експерта надати відповіді на всі чи окремі поставлені питання із обов'язковою вказівкою на причину такої неповноти. Це може бути

пов'язано з відсутністю достатнього обсягу наданого на дослідження об'єкта (наприклад, мікрочастин матеріалів, речовин), його руйнуванням (як-от гниття, ураження пліснявою), відсутністю певних вихідних даних для математичних обчислень, відсутністю можливості більш ретельно обстежити об'єкт (наприклад, у визначенні стану осудності при амбулаторній психіатричній експертизі може бути з'ясовано, що для дачі відповідей на запитання потрібне більш ретельне спостереження за особою в умовах стаціонарної судової психіатричної експертизи). Інколи експерти вказують на те, що сформульовані в такий спосіб питання виходять за межі сфери їх знань, а тому для дачі вичерпних відповідей потрібне залучення додаткових фахівців та проведення комплексних досліджень. У випадку наявності можливостей надати експерту необхідні додаткові матеріали, можливості для досліджень, уточнити вихідні дані для обчислень дізнавач може ініціювати проведення додаткової одноособової або колегіальної комплексної експертизи;

– *суперечливі висновки* – відображають розбіжності між даними, які вказуються у дослідницькій частині, і відповідями на поставлені запитання, розбіжності між об'єктами, що надійшли на дослідження, перелічені у вступній частині, та кінцевими висновками. Такі суперечності ставлять під сумнів коректність проведених досліджень, інтерпретації результатів, кваліфікації експерта, сумлінності виконання досліджень, вимагають проведення повторної експертизи.

5.7. Речові докази під час провадження дізнання.

Процесуальний порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні

Як один із видів доказів, речові докази формуються та використовуються майже у кожному кримінальному провадженні та, з огляду на притаманні їм ознаки, виконують (у разі визнання їх належними, допустимими і достовірними) практично беззаперечну роль у встановленні наявності/відсутності фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Підставами для віднесення матеріального об'єкта до речових доказів можуть слугувати: відображення на ньому ознак, що характеризують особистість учасників події (які вказують на конкретну особу), знаряддя (зброю), що застосовувалась ними; відображення на ньому умов, в яких відбулася подія (обстановка місця події); наявність на ньому (в ньому) змін, пов'язаних із подією; належність певній особі, якщо цей факт має значення для справи; використання учасниками події; є) виявлення в певному місці чи в певний час, якщо цей факт має значення для справи.

Предмети, які можуть бути речовими доказами, найчастіше виявляються під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Правильно у процесуальному порядку оформлений предмет завжди стає речовим доказом.

Зберігання речових доказів виступає важливою гарантією забезпечення публічних і приватних інтересів у кримінальному провадженні. Так, з одного боку, воно спрямоване на забезпечення ефективності процесу доказування за рахунок можливості використання речових доказів як під час проведення слідчих (розшукових) дій, так і прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні, а також забезпечення спеціальної конфіскації у випадках, коли речовими доказами виступають: гроші, цінності та інше майно, які підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та/або зберегли на собі його сліди; гроші, цінності та інше майно, які призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; гроші, цінності та інше майно, які були предметом кримінального правопорушення або іншого суспільно небезпечного діяння; гроші, цінності та інше майно, які одержані фізичною або юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено; майно (грошові кошти або інше майно, а також доходи від них) засудженого за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, його пов'язаної особи. З іншого боку, зберігання речових доказів спрямоване

на забезпечення як майнових прав власника (законного володільця) на речі, визнані речовими доказами, так і права потерпілого, цивільного позивача на відшкодування (компенсацію) завданої йому шкоди.

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 100 КПК, речовий доказ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Хоча речові докази можуть отримуватися обома сторонами кримінального провадження, порядок їх зберігання нормативно визначений лише для сторони обвинувачення. Аналіз норм кримінального процесуального законодавства дозволяє стверджувати, що зберіганням речових доказів стороною обвинувачення охоплюється: їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, дізнавача, який здійснює таке провадження (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення); зберігання речових доказів, які за властивостями (габаритами, кількістю, вагою, об'ємом) не можуть зберігатися разом з матеріалами кримінального провадження, у спеціальному приміщенні органу, у складі якого функціонує підрозділ дізнання, що обладнане сейфами (металеви-ми шафами), стелажми, оббитими металом дверима, решітками на вікнах, охоронною та протипожежною сигналізацією, а за відсутності такого приміщення – у спеціальних сейфах (металевих шафах) достатнього розміру (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення); зберігання матеріальних носіїв секретної інформації, які виступають речовими доказами і не долучені до матеріалів досудового розслідування, у режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує підрозділ (ч. 6 ст. 517 КПК і п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення); зберігання відповідними установами окремих видів речових доказів: наркотичних засобів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, вогнепальної і холодної зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, транспортних засобів, готівки, цінних паперів, дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та речей, що їх містять, предметів релігійного культу, речей і документів, які мають культурну цінність, об'єктів біологічного походження тощо (пп. 17–26 Порядку зберігання речових доказів).

Зберігання речових доказів разом із матеріалами кримінального провадження закріплюється законодавцем і визначається вченими як загальне правило, винятки з якого становлять їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-секретному підрозділі або відповідними установами.

Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам (як виняток із загального правила про їх зберігання разом з матеріалами кримінального провадження) допускається лише за певних умов. Так, необхідними умовами передачі речових доказів на зберігання до спеціального приміщення або спеціального сейфу органу, у складі якого функціонує підрозділ дізнання, є: віднесення матеріальних об'єктів до речових доказів, які не передбачені п. 17–26 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення; неможливість зберігання таких речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження внаслідок їх фізичних властивостей: габаритів, кількості, ваги, об'єму (п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення). Необхідними умовами передачі речових доказів на зберігання до режимно-секретного підрозділу органу, у складі якого функціонує підрозділ дізнання, є: віднесення речових доказів до матеріальних носіїв секретної інформації; недолучення їх до матеріалів досудового розслідування (ч. 6 ст. 517 КПК України і п. 7 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення).

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що речові докази, надані стороні обвинувачення добровільно або на підставі судового рішення, зберігаються нею протягом установленого кримінальним процесуальним законом строку. За загальним правилом, вони підлягають зберіганню разом з матеріалами кримінального провадження, хоча у слідчій практиці внаслідок значного навантаження слідчого його реалізація є ускладненою, у зв'язку з чим разом з матеріалами кримінального провадження зберігаються зазвичай документи, що виступають речовими доказами, і лише в окремих випадках – негрозміздки речові докази. Винятками із загального правила щодо зберігання речових доказів разом з матеріалами кримінального провадження є їх зберігання у спеціальному приміщенні, спеціальному сейфі, режимно-секретному підрозділі або відпо-

відними установами. Передача речових доказів на зберігання до спеціального приміщення, спеціального сейфу, режимно-секретного підрозділу або відповідним установам допускається лише за певних умов, коло яких обумовлюється видом речових доказів та їх фізичними властивостями.

5.8. Документи як джерела доказів. Процесуальний порядок зберігання документів

Частина 2 ст. 84 КПК визначає, що документи є процесуальними джерелами доказів, а у ст. 99 КПК конкретизовано, що *документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.*

До слова, у Законі України «Про інформацію» документ визначається як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у просторі та часі.

За характером виникнення документи поділяються на:

- офіційні (надходять від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій і установ, службових осіб);

- особисті (надходять від фізичних осіб).

За способом фіксації документи поділяються на:

- письмові (рукописні та машинописні документи, виготовлені за допомогою оргтехніки);

- графічні (схеми, графіки);

- фотодокументи (фотокартки);

- відеозапис (відеотеки);

- аудіозапис (фонограми).

За юридичною силою:

- справжні;

- підроблені (фальшиві).

До документів у кримінальному провадженні належать:

- матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема електронні);
- матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ;
- складені у порядку КПК протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії (у протоколі повинна бути зазначена інформація про індивідуалізуючі ознаки документа, він може бути сфотографований чи зафіксований на відео);
- матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, відповідальність за які передбачено КК України, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- висновки ревізій та акти перевірок.

Залучення документів як доказів у кримінальному провадженні може здійснюватися у такий спосіб:

- подання за власною ініціативою учасника провадження, а також будь-якими іншими юридичними чи фізичними особами. Такі документи зберігаються у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Остання зобов'язана зберігати його у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні;
- витребування і отримання слідчим (дознавачем) від органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб;
- вилучення під час обшуку (на підставі ухвали слідчого судді);
- вилучені під час тимчасового доступу до речей і документів (на підставі ухвали слідчого судді);
- одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Загальні вимоги щодо документів у кримінальному провадженні:

- інформація, що зафіксована в документах, повинна мати значення для кримінального провадження;

- документи повинні містити дані, носії яких відомі і можуть бути перевірені процесуальним шляхом;

- документи повинні містити необхідні реквізити, дату, місце складання та реєстрації (відповідний бланк, печатку, штамп, необхідні підписи);

- повинні бути наявні дані про те, яким чином документ потрапив до матеріалів провадження (наявність супровідного листа, інформації у протоколі процесуальної дії);

- повинен бути дотриманий визначений у КПК України порядок отримання документів та встановлення наявності чи відсутності фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

Оцінка дізнавачем документів як доказів проводиться за загальними правилами. Насамперед варто перевірити, чи уповноваженим органом або особою видано документ, чи оформлений він належним чином (якщо це офіційний документ – чи є на ньому підписи, печатка та інші необхідні реквізити). Якщо є сумніви щодо дійсності (справжності) документа, в необхідних випадках слід призначити судову експертизу. Якщо є сумніви у достовірності викладених у документі відомостей, можна допитати особу, яка його надала чи складала, скерувати запит у відповідну установу для отримання додаткових відомостей. Зміст документа обов’язково зіставляється з іншими доказами, що є у провадженні.

Документ разом з іншими матеріалами повинен зберігатися протягом усього часу здійснення кримінального провадження. За клопотанням володільця документа дізнавач може видати копію цього документа, а за необхідності – його оригінал, долучивши замість нього до кримінального провадження його завірену копію. Якщо документ буде знищений чи втрачений стороною кримінального провадження, вона відшкодовує володільцю витрати, пов’язані з втратою чи знищенням документа та виготовленням його дубліката. Документи, надані суду, зберігаються в суді, а питання щодо їх долі вирішується судом після ухвалення судового рішення (чч. 3, 4 і 5 ст. 100 КПК).

Під час здійснення досудового розслідування у формі дізнання дізнавач зобов’язаний вживати заходів для забезпечення належного зберігання документів. Для цього йому необхідно керу-

ватися положеннями спільного Наказу від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/145 та Постановою КМУ від 19 листопада 2012 року № 1104. У цих нормативно-правових документах можна знайти положення щодо порядку зберігання документів, а саме:

- речові докази у вигляді готівки у національній валюті України чи іноземній валюті передаються для зберігання уповноваженому банку, що обслуговує орган поліції, де функціонує слідчий підрозділ (орган дізнання);

- речові докази у вигляді цінних паперів у документарній формі також передаються на зберігання уповноваженому банкові;

- речові докази у вигляді документів, які мають культурну цінність, передаються для зберігання у Міністерстві культури або Укрдержархіву відповідно до їх компетенції;

- у ході дізнання дізнавач зобов'язаний вилучати: документи, обіг яких заборонений (якщо у власника немає дозволу на їх придбання і зберігання); документи, які засвідчують особу заарештованих підозрюваних (паспорт громадянина України та для виїзду за кордон, військовий квиток, свідоцтво про народження); інші документи, що мають значення у кримінальному провадженні. Такі документи зберігаються в окремому опечатаному пакеті, який підшивається до матеріалів провадження і нумерується наступним її аркушем);

- особисті документи (крім паспорта), які не мають значення для провадження повертаються підозрюваному або за його згодою родичам;

- документи, листи та інші записи, приєднані до провадження як речові докази, повинні зберігатися в конвертах. Між ними вкладаються чисті аркуші паперу. Конверти опечатуються, підшиваються і нумеруються наступними аркушами провадження. Якщо документів багато, то вони можуть вкладатися в окремий пакет, який також приєднується до матеріалів провадження. На конверті чи пакеті повинен бути зроблений напис з переліком вкладених у нього документів;

- вилучені документи, креслення, фотознімки тощо, що містять дані секретного характеру, але не мають значення речових доказів, повертаються за належністю через режимно-секретні підрозділи;

– документи щодо одного кримінального провадження зберігаються окремо від документів іншого кримінального провадження.

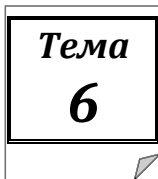
Для обліку речових доказів (зокрема документів) у підрозділі ведеться Книга обліку встановленої форми.

Контрольні запитання

1. *Дайте визначення поняття доказів.*
2. *Назвіть підстави визнання доказів недопустимими.*
3. *Назвіть ознаки доказів.*
4. *Здійсніть класифікацію доказів за їх процесуальними джерелами.*
5. *Перелічіть елементи доказування.*
6. *Які ви знаєте обставини, що підлягають доказуванню під час провадження дізнання?*
7. *Назвіть види показань у кримінальному провадженні.*
8. *В чому полягають особливості перевірки та оцінки показань?*
9. *Яку цінність для провадження дізнання має висновок експерта?*
10. *В якій структурній частині висновку експерта міститься опис об'єктів, які надійшли на дослідження?*
11. *До якого виду висновків експертів належить висновок, у якому встановлено збіг ідентифікаційних ознак порівнюваних об'єктів?*
12. *Що таке речові докази у кримінальному провадженні?*
13. *Назвіть види речових доказів.*
14. *Який порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні?*
15. *Дайте визначення поняття «документи як джерела доказів».*
16. *Який процесуальний порядок зберігання документів у кримінальному провадженні?*

Рекомендована література

1. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. 252 с.
2. Гончаренко В. Г. Предмет доказування в кримінальному судочинстві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 1 (20). С. 120–122.
3. Карпушин С. Ю. Повторні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. Вип. 17, т. 2. С. 135–138.
4. Ковальчук С. О. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 55–61.
5. Король В. В., Садова Т. В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 428–434.
6. Крикунов О. В. Предмет доказування у кримінальному процесі крізь призму судового та доктринального тлумачення. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 50. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2018. С. 523–529.
7. Нарійчук О. Д. Показання обвинуваченого як засіб захисту від обвинувачення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1 (2). С. 314–319.
8. Орлов Ю. Ю. Використання електронних відображень як доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 13–25.
9. Омельченко Ю. О. Концептосфера «Інтернет «розумних» речей» та її філософський смисл. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 7–8 (145–146). С. 65–74.
10. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної прокуратури України*. 2014. № 1. С. 184–190.
11. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. 257 с.
12. Чурікова О. В., Гаврилюк Л. В. Проблемні питання визначення переліку осіб, які не можуть бути допитані як свідки за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Митна справа*. 2018. № 2 (86). Ч. 2. Кн. 1. С. 124–128.
13. Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică. Национальный юридический журнал: теория и практика. National Law Journal: theory and practice*. 2016. № 5. С. 203–207.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

6.1. Поняття та загальні процесуальні вимоги до проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій

6.2. Поняття, види, порядок і процесуальне оформлення допиту

6.3. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення пред'явлення для впізнання

6.4. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення обшуку

6.5. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення огляду

6.6. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення освідчування

6.7. Слідчий експеримент: поняття, порядок проведення та процесуальне оформлення

6.8. Експертиза під час провадження дізнання: підстави проведення та порядок залучення експерта. Отримання зразків для експертизи

6.9. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час провадження дізнання. Фіксація їх результатів і використання під час провадження дізнання

6.1. Поняття та загальні процесуальні вимоги до проведення та фіксації слідчих (розшукових) дій

Слідчі (розшукові) дії, як різновид процесуальних дій слідчого, дізнавача або прокурора під час досудового розслідування, незалежно від їх завдання, загалом спрямовані на швидке, повне й неупереджене розслідування кримінального провадження.

КПК передбачає слідчі (розшукові) дії, сукупність котрих дає змогу говорити про них як про систему. Для отримання доказів слідчий, дізнавач має право проводити такі слідчі (розшукові) дії:

- допит, зокрема одночасний допит двох або більше раніше допитаних осіб (ст.ст. 224–226 КПК), допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);

- пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228 КПК), речей (ст. 229 КПК), трупа (ст. 230 КПК), впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК);

- обшук (ст.ст. 233–236 КПК);

- огляд: місцевості, приміщень, речей та документів (ст. 237 КПК), трупа (ст. 238 КПК), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК);

- ексгумація трупа (ст. 239 КПК);

- слідчий експеримент (ст. 240 КПК);

- освідування особи (ст. 241 КПК);

- залучення експерта та проведення експертизи (ст.ст. 242–243 КПК);

- отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК).

Слідчі (розшукові) дії – це різновид процесуальних дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні з подальшою їх оцінкою, і окремо, і в сукупності, для прийняття окремих процесуальних рішень, що визначають рух кримінального провадження.

Послідовність слідчих (розшукових) дій залежить від конкретної слідчої ситуації і встановлюється слідчим, дізнавачем або прокурором самостійно.

Для проведення слідчих (розшукових) дій наявні **загальні умови**, які становлять сукупність вимог, передбачених кримінальним процесуальним законом, до процедури кожної слідчої (розшукової) дії.

Слідчі (розшукові) дії будуть правомірними за таких загальних умов:

- будь-яка слідча (розшукова) дія може проводитися за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді тільки після внесення відомостей до ЄРДР, за винятком огляду місця події;

– порядок проведення слідчих (розшукових) дій і їх процесуальне оформлення має чітко відповідати кримінальному процесуальному законодавству;

– відповідальність за своєчасність, законність і обґрунтованість проведення слідчих (розшукових) дій покладається на особу, яка провадить розслідування у кримінальному провадженні;

– слідчі (розшукові) дії проводяться за наявності підстав (правових, процесуальних і фактичних).

Правові підстави – це сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом умов, які надають слідчому право провадити ту або іншу слідчу (розшукову) дію.

Фактичні підстави – це різні фактичні дані, які визначають необхідність виявлення, збирання і перевірки доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій з метою встановлення обставин учинення кримінального правопорушення.

Процесуальні підстави – це рішення викладене у процесуальному акті правозастосування (постанова або ухвала) на основі фактичних даних і ґрунтується на нормі кримінального процесуального закону. Як зазначалося, не у всіх випадках обов’язково оформляти процесуальне рішення про проведення слідчої (розшукової) дії.

Рішення про проведення слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, дізнавач самостійно, за винятком випадків, коли слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого судді або прокурора.

Слідчі (розшукові) дії можуть проводитись за вказівкою прокурора, начальника органу досудового розслідування, за клопотанням інших учасників кримінального провадження, наприклад, підозрюваного, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників.

Мета проведення слідчої (розшукової) дії, зазвичай, безпосередньо передбачена у КПК. Наприклад, метою огляду є виявлення та фіксація відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення. Слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів (ч. 1 ст. 237 КПК).

Місце і час проведення слідчих (розшукових) дій. Переважно слідчі (розшукові) дії проводяться там, де визнає за необхідне

слідчий. Найчастіше це кабінет слідчого. Деякі слідчі дії не можуть проводитись у кабінеті слідчого (огляд місця події, слідчий експеримент тощо). Іноді слідчі (розшукові) дії слідчий проводить за місцем перебування допитуваної особи (потерпілого – у лікарні, підозрюваного – в слідчому ізоляторі).

Кримінальний процесуальний закон передбачає проведення слідчих (розшукових) дій у денний час (із 6 до 22 години). В нічний час слідчі (розшукові) дії можуть бути проведені у невідкладних випадках, коли зволікання з їх проведенням створює загрозу настання негативних наслідків, втрати доказів, продовження злочинних дій, приховування злочинців тощо.

У деяких випадках проведення слідчої (розшукової) дії зумовлене попередньою слідчою (розшуковою) дією або прямо передбачене вказівкою в законі. Так, якщо під час допиту потерпілий дасть показання про те, що він зможе упізнати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, проводиться пред'явлення для впізнання. Окрім цього, передбачені випадки обов'язкового призначення експертизи.

Слідчі (розшукові) дії, які проводяться за дорученням слідчого, прокурора, необхідно виконати у строк, який вказаний у дорученні.

Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні проводяться протягом строку досудового розслідування.

Тривалість слідчої (розшукової) дії залежить від її характеру, умов, у яких вона проводиться.

Учасники слідчих (розшукових) дій. Учасниками слідчих (розшукових) дій можуть бути, окрім особи, яка її проводить, прокурор, начальник органу досудового розслідування, інші особи, присутність яких слідчий, дізнавач визнає за необхідне. Прокурор і начальник органу досудового розслідування, окрім особистої участі в проведенні слідчої (розшукової) дії, мають право давати слідчому, дізнавачу вказівки. У всіх випадках участі прокурора або начальника органу досудового розслідування в разі проведення слідчих (розшукових) дій обов'язково робиться позначка у відповідному протоколі.

Під час проведення деяких слідчих (розшукових) дій присутні поняті. Слідчий, дізнавач запрошує їх із кількості не заінтересо-

ваних осіб. Залучення понятих полягає в тому, щоб засвідчити факт, зміст і результати слідчої (розшукової) дії, під час проведення котрої вони були присутніми. Перед початком слідчої (розшукової) дії дізнавач повинен роз'яснити понятим їх права й обов'язки.

Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК, слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа або речі для впізнання, огляду трупа, заразом пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідчування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису перебігу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Понятих можна запросити для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, дізнавач, прокурор уважатиме за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи також проводиться за обов'язкової участі не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Як показує практика, не варто залучати понятими осіб, які перебувають у стані сп'яніння, які мають фізичні вади, що перешкоджають усвідомленню змісту, перебігу і результатів слідчої (розшукової) дії, що мають громадянство інших держав або проживають далеко від місця проведення досудового розслідування.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій можлива участь експерта або спеціаліста, які надають допомогу слідчому, дізнавачу в застосуванні технічних засобів і прийомів виявлення, фіксування доказів, застосовуючи спеціальні знання і навички.

Якщо слідча (розшукова) дія проводиться за участю малолітньої або неповнолітньої особи, забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.

У проведенні слідчих (розшукових) дій можуть брати участь підозрюваний, його захисник, представник або законний представник, свідок, потерпілий та інші особи за вказівкою у законі або за рішенням слідчого, дізнавача.

Законний представник під час проведення слідчих (розшукових) дій користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, окрім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, і не може бути доручена представнику (ст. 44 КПК).

Неприбуття захисника для участі у проведенні певної процесуальної дії, якщо захисник був завчасно попереджений про її проведення, і за умови, що підозрюваний, обвинувачений не заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, не може бути підставою для визнання цієї процесуальної дії незаконною, окрім випадків, коли участь захисника є обов'язковою.

Якщо підозрюваний, обвинувачений заперечує проти проведення процесуальної дії за відсутності захисника, проведення процесуальної дії відкладається або для її проведення залучається захисник у порядку, передбаченому ст. 53 КПК. Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, окрім процесуальних прав, які реалізуються безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Захисник має право брати участь у проведенні допиту та інших процесуальних діях, що проводяться за участю підозрюваного, обвинуваченого, до першого допиту підозрюваного мати з ним конфіденційне побачення без дозволу слідчого, прокурора, суду, а після першого допиту – такі ж побачення без обмеження кількості та тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноваженої службової особи, але в умовах, за яких неможливе прослуховування або підслуховування (ст. 46 КПК).

У випадках, коли особа не володіє мовою, якою ведеться судочинство, запрошується перекладач для перекладу пояснень, показань або документів.

Перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, або суд пересвідчуються в особі й компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права й обов'язки.

Слідча (розшукова) дія, що проводиться за клопотанням сторони захисту, потерпілого, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника або представника, окрім випадків, коли, з огляду на специфіку слідчої (розшукової) дії, це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Особи, що ініціювали проведення слідчої (розшукової) дії і присутні під час її проведення, повинні дотримуватися

відповідних процесуальних вимог, виконувати законні вказівки й розпорядження слідчого, дізнавача, прокурора, який проводить слідчу (розшукову) дію і лише з його дозволу ставити запитання, а в разі незгоди з рішеннями особи, яка проводить слідчу (розшукову) дію, висловлювати власні пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, факт і зміст яких підлягає обов'язковому занесенню до протоколу, незалежно від задоволення або відмови у задоволенні слідчого, дізнавача, прокурора або особи, яка проводить таку дію за його дорученням.

Фіксація проведення слідчих (розшукових) дій. Відповідно до ст. 103 КПК, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

- у протоколі;
- на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;
- у журналі судового засідання.

Про факт проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії складають протокол із відповідними додатками.

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації й інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Факт долучення додатків до протоколу обов'язково зазначають у протоколі. Додатки до протоколів потрібно належно виготовити, упакувати задля надійного збереження, а також засвідчити підписами осіб, які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії.

У разі фіксування процесуальної дії під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це потрібно зазначити у протоколі.

Протокол за результатами проведення слідчої (розшукової) дії складається письмово від руки або друкується слідчим, дізнавачем під час її проведення або безпосередньо після її закінчення.

Перед підписанням протоколу учасникам слідчої (розшукової) дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні слідчої (розшукової) дії. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який власним підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

6.2. Поняття, види, порядок і процесуальне оформлення допиту

Допит є слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в одержанні в установленому законом порядку від особи (осіб) відомостей про обставини кримінального правопорушення, котрі можуть бути їй відомі і стосуються конкретного кримінального провадження.

Допит як слідча (розшукова) дія під час кримінального провадження у формі дізнання має на меті отримання відомостей, які надаються в усній або письмовій формі підозрюванім, свідком, потерпілим щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Такі відомості, надані у встановленому ст.ст. 223, 224, 225, 226, 227 КПК порядку, у сукупності, згідно зі ст. 95 КПК, матимуть статус показань – джерел доказів.

Суб'єктом (уповноваженою на проведення допиту особою) може виступати: дізнавач, у провадженні котрого знаходиться кримінальне провадження (ст. 224 КПК); прокурор, котрий здійснює процесуальне керівництво в кримінальному провадженні (ст. 224 КПК); уповноважена особа оперативного підрозділу за дорученням дізнавача (ст. 40¹ КПК); слідчий суддя – допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК).

Фіксування ходу та результатів проведення допиту здійснюється в протоколі, за допомогою використання науково-технічних засобів, у журналі судового засідання (ст. 103 КПК).

Допит під час досудового розслідування в кримінальному судочинстві – це слідча (розшукова) дія, спрямована на збирання, перевірку, оцінку доказів шляхом отримання у словесній чи письмовій формі і подальшої їх фіксації в протоколі та за допомогою технічних засобів належними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності показань від допитуваної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення, або про такі обставини, котрі мають значення для кримінального провадження.

Спеціальних (правових) підстав для проведення допиту за загальним правилом закон не передбачає, тобто для його проведення не потрібно винесення постанови чи отримання дозволів прокурора або суду. Юридичною підставою для проведення допиту можна вважати виклик особи для проведення допиту чи його приводу з метою участі у слідчій (розшуковій) дії в порядку глави 11 КПК.

За загальними правилами проведення слідчих (розшукових) дій допит проводиться за місцем досудового розслідування – місцем територіальної дислокації органу досудового розслідування. В більшості випадків допит проводиться у кабінеті дізнавача чи прокурора, а у випадках, коли проведення допиту доручено оперативному підрозділу, – в службовому кабінеті уповноваженої особи оперативного підрозділу, котра виконує таке доручення. Місцем проведення допиту у порядку та з підстав, передбачених ст. 225 КПК України, є зал судових засідань або кабінет слідчого судді. В окремих випадках особа може бути допитана за місцем її фактичного перебування, але за погодженням із такою особою, яку мають намір допитати (ч. 1 ст. 224 КПК).

Час тривалості допиту, а також часові добові межі його проведення регламентовані ч. 4 ст. 223 КПК і ч. 2 ст. 224 КПК. Допит проводиться в денний час (з 06 год. до 22 год.), з тривалістю проведення не більше двох годин для повнолітніх допитуваних і однієї години для дітей, а загалом – не більше восьми годин на день для повнолітніх і 2 години для дітей.

Суб'єктами та учасниками допиту можуть бути: дізнавач, прокурор, спеціаліст, перекладач, захисник, адвокат свідка, законним представник, педагог, психолог, лікар, слідчий суддя тощо.

Залежно від *процесуального статусу допитуваної особи*, яка володіє належними кримінальному провадженню відомостями, закон розрізняє допити таких суб'єктів: потерпілого, свідка, підозрюваного.

Відповідно до *місця проведення* допит може бути: за місцем проведення досудового розслідування; в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати; в судовому засіданні (в залі судового засідання).

За *кількістю допитуваних*: допит одного допитуваного; одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

За *віком допитуваного*: малолітньої або неповнолітньої особи; повнолітньої особи.

За *послідовністю проведення*: первинний; повторний; додатковий.

Щодо *мети проведення* допиту: отримання показань; перевірки наявних в у матеріалах кримінального провадження показань.

Хід такої слідчої (розшукової) дії, як допит, для зручності можна поділити на кілька етапів: з'ясування особи допитуваного; роз'яснення ходу проведення допиту; роз'яснення прав та обов'язків допитуваному; вільна розповідь; запитання дізнавача і відповіді на них допитуваним; ознайомлення з протоколом проведення допиту, внесення зауважень і доповнень до нього.

Ч. 3 ст. 224 КПК визначає, що перед допитом установлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. Особу допитуваного встановлюють шляхом ознайомлення з її документами, що посвідчують особу. Перелік таких документів передбачено ст. 13 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

Після з'ясування особи допитуваного дізнавач або прокурор повідомляють особі про підстави проведення допиту та про процесуальний статус особи, залежно від якого роз'яснюють комплекс її прав, а також доводять хід проведення слідчої (розшукової) дії. Також особі повідомляються і роз'яснюються її обов'язки під час допиту та обов'язки, котрих вона набуває після проведення допиту.

Дізнавач зобов'язаний попередити про відповідальність за відмову від дачі показань і про дачу завідомо неправдивих

показань – свідка, а потерпілого – за дачу завідомо неправдивих показань. За участі перекладача, експерта, спеціаліста про їх відповідальність слідчий зазначає окремо. Про це робиться відповідний запис у протоколі і скріплюється особистим підписом особи, якій повідомлено про відповідальність.

Під час вільної розповіді допитуваному пропонується надати відомі йому дані, які стосуються кримінального провадження. Допитуваний має право усно або письмово надавати відомі йому дані.

Після проведення допиту допитуваному необхідно надати можливість ознайомитись зі змістом протоколу шляхом прочитання або оголошення вголос повного змісту протоколу дізнавачем. У випадку заявлених уточнень, доповнень і зауважень такі вносяться до протоколу. Протокол допиту підписують усі учасники допиту.

Процесуальне оформлення ходу та результатів допиту здійснюється згідно з положеннями та вимогами ст. 103 та ст. 104 КПК, тобто хід і результати проведення допиту фіксуються у протоколі та на носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані всі дії та надана під час допиту інформація.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Закон у ч. 9 ст. 224 КПК дозволяє дізнавачу, як засіб з'ясування причин розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб, провести одночасний допит двох чи більше таких осіб. Такий допит проводиться за загальним правилом проведення допиту з урахуванням кількох особливостей. Такими особливостями є: підстави і мети проведення такого виду допиту (наявність розбіжностей в показаннях учасників кримінального провадження і необхідності усунення таких розбіжностей); даний допит не направлений на отримання нових показань; показання як і запитання один одному допитувані надають по чергові (послідовність визначається дізнавачем або прокурором); обов'язок з'ясування перед початком допиту факту чи знають учасники допиту один одного і в яких стосунках перебувають; заборона в законі щодо участі неповнолітнього чи малолітнього свідка або потерпілого разом з підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погроз його застосування.

6.3. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення пред'явлення для впізнання

КПК надає можливість прокурору, слідчому, дізнавачу та судді, суду за необхідності провести пред'явлення для впізнання (ст.ст. 228–232, 355 КПК).

Пред'явлення для впізнання – це слідча (розшукова) дія, порядок проведення якої регламентований кримінальним процесуальним законом, яка полягає у впізнанні (чи ототожненні) визначеними суб'єктами кримінального процесу раніше сприйнятого об'єкта за збереженими ознаками в пам'яті.

Висновок про тотожність об'єкта робиться тоді, коли установлюється, що впізнаваний об'єкт є тою особою або предметом, з огляду на які проводиться досудове розслідування і вони безпосередньо або опосередковано пов'язані з подією кримінального правопорушення. Схожість установлюється тоді, коли впізнаючий вказує під час впізнання на загальні групові (родові) ознаки, які дають змогу віднести пред'явлений об'єкт і раніше сприйнятий до однієї групи (роду) об'єктів.

Згідно з ч. 2 ст. 223 КПК, підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. **Метою** ж проведення пред'явлення для впізнання є встановлення тотожності або схожості об'єкта, який пред'являється з об'єктом, за яким раніше спостерігали (сприймали) під час або після учинення кримінального правопорушення.

Фактичними підставами проведення впізнання є достатні дані, які вказують на те, що певний суб'єкт кримінального процесу може впізнати відповідний об'єкт за конкретними або груповими (родовими) ознаками, що дасть можливість установити обставини, які входять у предмет доказування у кримінальному провадженні.

Правовими підставами проведення впізнання є норми кримінального процесуального законодавства, що регламентують порядок проведення такої слідчої (розшукової) дії.

Відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК, слідчий, прокурор уживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення

слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права й обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом.

Обов'язковими учасниками цієї слідчої (розшукової) дії є: слідчий, впізнаючий, впізнаваний, особи, які пред'являються разом із впізнаваним у кількості не менше трьох (окрім пред'явлення для впізнання трупа), педагог, якщо впізнаючий не досяг 14 років, захисник підозрюваного, коли його участь у досудовому розслідуванні є обов'язковою, або підозрюваному призначено або він обрав собі захисника, коли для впізнання пред'являється саме підозрюваний.

Якщо пред'явлення для впізнання здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, то обов'язково має бути присутня під час проведення даної слідчої (розшукової дії) особа, яка її ініціювала, та (або) її захисник або представник, окрім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати власні пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення пред'явлення для впізнання, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК).

Слідчий, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа або речі для впізнання. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення даної слідчої (розшукової) дії. Вказані раніше особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223 КПК).

У необхідних випадках може залучатися перекладач, якщо особи, з якими проводиться пред'явлення для впізнання не володіють мовою, якою здійснюється кримінальне судочинство (ст.ст. 29, 68 КПК).

Час проведення. Згідно з ч. 4 ст. 223 КПК, проведення пред'явлення для впізнання у нічний час (від 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли

затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі підозрюваного.

У разі отримання під час проведення пред'явлення для впізнання фактичних даних, які можуть указувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язані провести дану слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду в разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 223 КПК).

Види пред'явлення для впізнання:

- особи;
- речей;
- трупа;
- осіб або речей за фотознімками;
- за голосом;
- за ходою;
- впізнання у режимі відеоконференції.

Порядок проведення пред'явлення особи для впізнання регламентується ст. 228 КПК. Основною умовою для проведення цієї слідчої (розшукової) дії є проведення допиту перед впізнанням особи, яка буде впізнавати. Зокрема, у ч. 1 ст. 228 КПК йдеться про те, що перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу. Про проведення вказаних процесуальних дій слідчий складає протокол допиту особи у відповідному процесуальному статусі (свідка, потерпілого, підозрюваного). Якщо ж особа, яка буде впізнавати, під час допиту заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу.

КПК забороняє попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

Наступною умовою проведення пред'явлення особи для впізнання є те, що особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі (ч. 2 ст. 228 КПК). Знову ж таки, кримінальний процесуальний закон не дає змоги пред'являти осіб, які мають різкі відмінності в зовнішності та одязі. Також не дозволяється пред'являти для впізнання одних і тих самих осіб тій же особі, яка впізнавала двічі. Заборона повторного впізнання пов'язана з виникненням у впізнаючої особи практично непереборних сумнівів у тому, що впізнаючий впізнав об'єкт не за тим образом, який зберігся в пам'яті, з моменту кримінального правопорушення, а за тим, який виник у результаті первинного впізнання. Важливо уточнити, що повторним є впізнання тією ж особою і за тими самими ознаками. Впізнання буде цілком іншою дією в разі якісної зміни, наприклад, ознак об'єкта впізнання. Один і той самий об'єкт можна впізнавати за різними ознаками (предметами). Наприклад, початкове впізнання людини за її фотографією не перешкоджає пред'явленню для впізнання самої особи для її ідентифікації за ходом. Повторне впізнання не допускається і тоді, коли початкове проведено з суттєвим порушенням вимог норм КПК або коли початкове впізнавання відбулося поза межами процесуальної форми (наприклад, у разі оперативного ототожнення особи).

Упізнаючим може бути свідок, потерпілий, підозрюваний, а обвинувачений – під час судового розгляду. Свідок і потерпілий перед впізнанням попереджаються про відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань. Зазначені особи можуть виступати і як впізнавані.

Перед початком проведення вказаної слідчої (розшукової) дії усім її учасникам слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити права й обов'язки.

Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються. Після цього запрошується особа, яка впізнаватиме. Суттєвим є те, щоб порядок виклику виключав виникнення сумнівів про наявність «підказки» впізнаючому місця розташування впізнаваного (наприклад, коли впізнаючий запро-

шується іншою особою на прохання слідчого до того, як упізнаваний зайняв певне місце серед статистів). Спосіб виклику впізнаючого як суттєва обставина має бути відображений в протоколі.

Після цього особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала (ч. 3 ст. 228 КПК). Невпевненість під час впізнання розглядається як непереборний сумнів, що тлумачиться на користь підозрюваного і спричиняє неможливість використання цього протоколу слідчої (розшукової) дії як джерела доказу в кримінальному провадженні.

Пред'явлення для впізнання в умовах, що виключають можливість візуального спостереження впізнаваного за впізнаючим, закріплена у ч.ч. 4, 5 ст. 228 КПК. Так, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання (ч. 4 ст. 228 КПК). У разі пред'явлення особи для впізнання особі, щодо якої, згідно з КПК, вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо (ч. 5 ст. 228 КПК). Для контролю над правильністю такого впізнання поняті повинні перебувати разом із особою, яка впізнає.

Там само повинен знаходитися і захисник, що бере участь у цій слідчій (розшуковій) дії. Технічно таке впізнання здійснюється за допомогою одностороннього прозорого скла, технічних засобів (відеокамери) або шляхом затемнення місця знаходження впізнаючого і яскравого освітлення місця знаходження впізнаваного.

За необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у ч.ч. 1 і 2 ст. 228 КПК. Проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість надалі пред'являти особу для впізнання (ч. 6 ст. 228 КПК). Впізнання за фотознімками або відеозаписом допускається в разі неможливості пред'явлення особи.

Фотознімок із особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких

повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі й не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису зі зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

У разі пред'явлення особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти. Якщо у слідчій дії бере участь неповнолітній, то обов'язково запрошуються його законний представник, педагог, психолог або за необхідності – лікар.

За правилами, які зазначені, може проводитися пред'явлення особи для впізнання за голосом або ходом, в разі цього впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання.

Пред'явлення речей для впізнання регламентується ст. 229 КПК. Перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це в протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети (ч. 1 ст. 229 КПК).

Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, серед інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, в кількості не менше трьох. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала (ч. 2 ст. 229 КПК).

Якщо інших однорідних речей не має, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 3 ст. 229 КПК).

Пред'явлення трупа для впізнання регламентується ст. 230 КПК, з додержанням вимог, передбачених ч.ч. 1, 8 ст. 228 КПК. Тобто перед тим, як пред'явити труп для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати труп особи, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи за життя, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати труп особи. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, труп особи, якої повинен бути пред'явлений для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. Також у разі пред'явлення трупа особи для впізнання залучаються спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти. Зазвичай пред'явлення для впізнання трупа проводиться в морзі. Як виняток, може проводитися за місцем виявлення, але тільки після проведення огляду місця події.

Порядок фіксації результатів проведення пред'явлення для впізнання передбачено ст. 231 КПК. Про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол відповідно до вимог ст.ст. 104–106 КПК, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ або труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ або труп.

Відповідно до ст. 232 КПК, **пред'явлення для впізнання** може проводитись **у режимі відеоконференції** у таких випадках:

- неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Рішення про проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції приймається слідчим, прокурором.

Використання під час відеоконференції технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам слідчої (розшукової) дії повинна бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК.

Упізнання осіб або речей у дистанційному досудовому провадженні проводиться згідно з правилами, передбаченими ст.ст. 228 та 229 КПК.

6.4. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення обшуку

Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК, дізнавач може провести обшук **з метою:**

- виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукування знарядь кримінального правопорушення;
- відшукування майна, яке було здобуте у результаті вчинення кримінального правопорушення;
- встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Оскільки ст. 30 Конституції України гарантує кожному недоторканість житла чи іншого володіння особи, то слід пам'ятати, що обшук завжди пов'язаний із проникненням у житло чи інше володіння особи, і тому його можна провести лише на підставі ухвали слідчого судді.

До постановлення такої ухвали дізнавач має право увійти до житла чи іншого володіння особи **у невідкладних випадках**, що пов'язані:

- із врятуванням людей та майна;
- безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 233 КПК України).

Окрім того, у ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію» вказується, що поліції надається право проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише у таких випадках: рятування життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднього переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; припинення злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

Також потрібно знати, що законодавець у ч. 2 ст. 233 КПК вказує, що під житлом слід розуміти будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі частини такого приміщення. Під іншим володінням особи розуміють транспортний засіб, земельну ділянку, гараж, іншу будівлю чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Не є житлом приміщення, спеціально призначене для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Щоб отримати дозвіл на проведення обшуку, дізнавач повинен скласти клопотання, погодити його з прокурором і скерувати до суду, в межах юрисдикції якого знаходиться орган дізнання. Зміст клопотання визначений ч. 3 ст. 234 КПК і воно є процесуальним документом, у якому дізнавач офіційно звертається з проханням дозволити провести процесуальну дію (обшук) чи прийняти інше процесуальне рішення (відмовити у задоволенні клопотання).

До клопотання про обшук обов'язково додаються такі документи:

- витяг з ЄРДР;
- оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими це клопотання обґрунтовується (протоколи процесуальних дій, довідка про проживання за вказаною адресою конкретної особи тощо).

Таке клопотання розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду за участю дізнавача або прокурора (у разі неявки когось із них слідчий суддя відмовить у задоволенні

клопотання). Засідання, на якому розглядається клопотання, обов'язково фіксуються технічним засобом фіксації (без дотримання цієї умови результати обшуку будуть визнані недійсними).

З огляду на аналіз норм КПК та узявши за критерій об'єкт обшуку, можна виокремити такі **види** обшуків:

- житла особи;
- іншого володіння особи;
- місцевості;
- особи (на підставі ч. 3 ст. 208 або ч. 5 ст. 236 КПК).

У криміналістичній літературі зафіксовані й інші класифікації видів обшуку: первинний та повторний; одиничний та груповий (його ще називають одночасним).

Первинним називають обшук, під час якого об'єкт у кримінальному провадженні обшукується вперше. Повторними називають усі подальші обшуки об'єкту. Групові обшуки – це певна сукупність обшуків, що проводяться у одному кримінальному провадженні, але у різних осіб і в різних місцях одночасно. Таку систему обшуків ще називають тактичною операцією. Одночасність проведення обшуків позбавляє співучасників кримінального правопорушення попередити один одного про дії правоохоронців і заховати чи знищити речі або документи, що шукаються та викривають їх у причетності до кримінального правопорушення.

Для проведення обшуку необхідно мати процесуальні та фактичні підстави. *Процесуальною підставою* буде ухвала слідчого судді про проведення обшуку, а *фактичними* – отримані у кримінальному провадженні відомості, які дозволяють з високим ступенем імовірності стверджувати про те, що:

- було вчинене кримінальне правопорушення;
- шукані речі і документи мають значення для досудового розслідування і можуть бути доказами;
- шукані речі, документи чи особа знаходяться на вказаному у клопотанні об'єкті;
- обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів чи розшуку та затримання особи у ситуації, що склалася.

Обшук умовно складається з трьох етапів – підготовчого, робочого та завершального. Його ефективність залежить від належної підготовки до проведення.

Основними елементами підготовки до обшуку є:

- вивчення матеріалів кримінального провадження;
- збір орієнтувальної інформації;
- визначення складу учасників обшуку;
- визначення часу проведення обшуку;
- підготовка необхідних техніко-криміналістичних засобів (зокрема й використання службово-розшукових собак);
- планування обшуку;
- проведення інструктивної наради серед учасників обшуку (особливо під час одночасних обшуків).

До процесу збору орієнтувальної інформації належить установлення:

- точної адреси місця проведення обшуку;
- характеру споруди, приміщення чи ділянки місцевості, їх особливості та призначення, наявності інших предметів і рослинності;
- підступів, можливих шляхів проникнення в приміщення і виходів з нього;
- внутрішнього планування;
- точної межі території, що буде охоплена обшуком;
- наявності меблів, механізмів та інших предметів обстановки;
- кількості осіб, які проживають чи працюють на об'єкті;
- режиму роботи об'єкта чи розпорядку дня осіб, що там проживають.

Обшук житла чи іншого володіння особи повинен відбуватися у час, коли заподіюється найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє (за винятком випадків, коли слідчий чи прокурор вважатиме, що виконання цієї умови може істотно зашкодити меті обшуку).

Варто враховувати, що обшук житла чи іншого володіння особи повинен проводитися за умови безперервної фіксації його ходу та результатів за допомогою технічних засобів фіксації – аудіо- та відеозапису (ч. 10 ст. 236 КПК). Така фіксація повинна розпочинатися до моменту проникнення слідчого в житло чи інше володіння особи. Не допускається переривання відеозапису під час проведення обшуку навіть у зв'язку з проблемами

енергозабезпечення (наприклад, сідає батарея у відеокамері). У цьому випадку процес переривання відеозапису та заміни батарейок слід фіксувати на інший технічний засіб фіксації.

З огляду на роль, яка виконується під час проведення обшуку, його учасники поділяються на дві групи: ті, які проводять обшук, і ті, які присутні під час його проведення. До першої групи належать дізнавач, слідчий, оперативні працівники, а також спеціалісти. Допомога спеціалістів під час обшуку полягає: у застосуванні спеціальних пошукових пристроїв, засобів чи обладнання; виконанні доручень, що потребують спеціальних знань і навичок; консультації з питань дотримання заходів безпеки під час обшуку; рекомендаціях про перевірку місць можливого зберігання предметів; рекомендаціях щодо вилучення окремих об'єктів, поводження з ними та упаковки. До осіб, які присутні під час проведення обшуку, належать: поняті (їх обов'язково повинно бути не менше 2-х – це передбачено ч. 7 ст. 223 КПК)); особа, у житлі якої проводиться обшук (або повнолітній член її сім'ї); представник ЖЕКу (ЖБК чи ОСББ); представник підприємства, установи чи організації, якщо обшук проводиться у службовому приміщенні; захисник (адвокат).

Під час проведення обшуку дізнавач не має права забороняти особі, у приміщенні чи володінні якої проводиться обшук, користуватися допомогою адвоката (захисника). Якщо обшукувана особа заявляє клопотання щодо присутності під час обшуку захисника – таке клопотання підлягає обов'язковому задоволенню. Доцільно надати час (зазвичай не більше 3-х годин), щоб захисник, який представляє інтереси обшукуваної особи, прибув до місця проведення обшуку. В іншому випадку доцільно надати такій особі захисника на безоплатній основі відповідно до положень ЗУ «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 року. Слід пам'ятати, що захисник має право долучитися до обшуку на будь-якому етапі його проведення.

Проникнувши до приміщення, де проводитиметься обшук, дізнавач відрекомендовується, показує відповідні підтверджуючі його особу та статус документи, а також надає особі для ознайомлення копію ухвали слідчого судді про проведення обшуку. Про ознайомлення з ухвалою та отримання її копії робиться відповідний запис у протоколі обшуку.

Якщо в приміщенні, де планується провести обшук, відсутня особа, яка ним володіє, копія ухвали слідчого судді повинна бути залишена на видному місці у цьому житлі чи іншому володінні. Цей факт обов'язково слід зафіксувати на відеозаписі та матеріалах фотозйомки (якщо вона проводиться). Слід пам'ятати, що після проведення обшуку дізнавач зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні, та неможливість доступу до нього сторонніх. Це зазвичай виражається у опечатуванні відповідного приміщення та наклеюванні застережних написів.

Після цього озвучується інформація про учасників і присутніх під час проведення обшуку, їм роз'яснюються їхні права та обов'язки, а також попереджаються про кримінальну відповідальність. Обов'язково з'ясовується особа обшукуваного, їй роз'яснюють права і обов'язки (про що робиться позначка у протоколі), також роз'яснюють право дізнавача примусово відкривати зачинені приміщення чи сховища, якщо обшукувана особа відмовляється зробити це сама (або якщо обшук проводиться за її відсутності).

Наступним кроком є пропозиція дізнавача обшукуваній особі видати речі і документи, що вказані в ухвалі слідчого судді і які планується шукати під час обшуку. Якщо обшукувана особа добровільно видає зазначені в ухвалі речі чи документи, то після опису ідентифікуючої інформації про них у протоколі обшуку сам обшук може бути завершений. Якщо після озвученої пропозиції обшукувана особа відмовляється будь-що видавати чи дізнавач вважає, що не всі речі і документи були видані, він розпочинає робочий етап обшуку.

Під час проведення обшуку дізнавач має право заборонити будь-якій особі залишати місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку.

Робочий етап обшуку умовно поділяється на дві стадії – загального огляду та детального огляду і пошуку. *На стадії загального огляду* рекомендується обійти і оглянути всі приміщення, що підлягають обшуку, з метою встановлення приблизного обсягу пошукових дій, висунення пошукових версій, визначення найвірогідніших місць зберігання об'єктів чи облаштування тайника.

Також установлюється, які приміщення належать особисто обшукуваній особі і членам її сім'ї, з'ясовується наявність ключів від дверей.

Під час детального огляду і пошуку дізнавачу доцільно дотримуватися послідовності у пошукових діях. Насамперед оглядають місця загального користування і місце, куди передбачається розміщувати вже оглянуті чи вилучені речі чи документи. Відтак проводиться огляд ділянок, де потрібно здійснити значні роботи (розкопування, розбирання підлоги, стіни тощо). Такі пошукові роботи проводять лише за наявності достатніх підстав, отриманих на підставі оперативно-розшукових даних чи за результатами застосування техніко-криміналістичних засобів (наприклад, металопрошукача чи ультрафіолетового освітлення). Під час проведення обшуку приміщень детальному огляду підлягає не тільки її внутрішня обстановка, але й зовнішня частина будинку. Оглядаються стіни, сходи, балкони тощо.

У разі виявлення під час обшуку речі, що має значення для кримінального провадження, дізнавач повинен:

- не торкаючись речі, звернути увагу понятих на факт її виявлення. Слід акцентувати на її ознаках, особливостях, місці і способі зберігання або приховування;
- дати вказівку спеціалісту-криміналісту (а за його відсутності – самостійно) виконати вузлову, а потім детальну фотозйомку (чи відеозапис);
- запитати у особи, в приміщенні та в присутності якої проводять обшук, що це за річ, кому вона належить, звідки взялася (відповідь особи записують у протокол).

Усі виявлені під час обшуку речі необхідно зосереджувати в одному місці і залишати під постійним наглядом. Слід пам'ятати, що вилученню підлягають не тільки речі, вказані в ухвалі, але й речі, що вилучені законом з обігу чи зберігаються з порушенням визначених законом вимог.

Під час проведення обшуку дізнавач може прийняти рішення, щоб провести обшук осіб, які перебувають у обшукуваному житлі чи іншому володінні особи. Це можливо в тому випадку, коли він вважає, що такі особи переховують при собі речі або документи, що мають значення для кримінального провадження.

Обшук особи може проводити лише особа тієї ж статі. Ця вимога стосується і понять. Перш ніж розпочати примусове обстеження, слід переконати особу, яку обшуковують, добровільно видати розшукувані речі чи документи.

За результатами проведення обшуку дізнавач складає протокол, в якому описує перебіг і результати його проведення, і який є основним засобом фіксації. Вимоги до нього наведені у ст. 104 КПК. Також як обов'язковий засіб фіксації розглядається безперервний відеозапис обшуку.

Протокол обшуку є процесуальним джерелом доказів тільки тоді, коли складений із дотриманням вимог закону. Щодо кожного об'єкта, котрий був відшуканий і підлягає вилученню, повинно бути зазначено, у якому саме місці і за яких обставин його виявлено. У протоколі необхідно зазначити загальні та окремі ознаки виявлених об'єктів (назва, розмір, вага, колір, маркування, позначки, номери, пошкодження тощо). Завдання дізнавача полягає в тому, що він повинен охарактеризувати та індивідуалізувати вилучений об'єкт, зафіксувати особливості, що дають змогу відрізнити його від інших подібних, унеможливити підміну. Під час опису вилучених об'єктів не варто вказувати ті ознаки, які можуть виявитися несправжніми.

Додатковими способами фіксації обшуку є: проведення вимірювань; фотографування; складання плану, схеми чи графічних зображень (приміщення чи окремих речей); виготовлення відбитків і зліпків.

Після ознайомлення учасників із протоколом обшуку обшукуваній особі надається копія цього протоколу та опис вилучених речей і документів. Якщо обшук проводився на підприємстві, в установі чи організації, то копія протоколу вручається їх керівникові чи представнику. В протоколі обов'язково зазначають усі заяви, зауваження і уточнення присутніх під час обшуку осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій дізнавача.

Вилучені речі і документи, які не входять до переліку, щодо яких надано дозвіл на відшукування в ухвалі слідчого судді, та не входять до предметів, які вилучені з обігу, вважаються тимчасово вилученими і щодо них дізнавач у встановлений КПК термін вирішує питання по суті (накладає арешт чи повертає власнику).

6.5. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення огляду

Згідно з КПК, огляд є слідчою (розшуковою) дією. Слідча (розшукова) дія спрямована на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК). Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Слідчий, дізнавач, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення огляду осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням огляду особам, які беруть у ньому участь, роз'яснюють їх права і обов'язки, а також відповідальність, установлену законом (ч. 3 ст. 223 КПК). Проведення огляду у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 223 КПК).

Слідчий огляд дозволяє безпосередньо сприймати місце події, об'єкти з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та з'ясування обставин події, що мають значення для провадження, формувати уявлення про механізм кримінального правопорушення та особу правопорушника, висувати слідчі версії та правильно визначати напрями розслідування. Від своєчасності та якості проведення слідчих оглядів у багатьох випадках залежить успіх у розслідуванні кримінальних правопорушень.

У ст. 237 КПК, безпосередньо присвяченій огляду, вказано такі його види:

- огляд місцевості;
- приміщення;
- речей та документів.

Незважаючи на це, багато авторів, наводячи перелік таких видів огляду, зважають на те, що криміналістична класифікація слідчих оглядів на види більш розширена і враховує важливі тактичні аспекти їх підготовки та проведення. Кожний із видів слідчого огляду має специфічні особливості, які визначають порядок його проведення. Так, окремим видом огляду є огляд місця події, яким

може бути певна місцевість чи її окрема ділянка, приміщення або будівля, в якому готувалося кримінальне правопорушення, де він був вчинений або де настали шкідливі наслідки чи зберігаються його сліди, а під час огляду місця події може відбуватися огляд окремих предметів, документів, трупа.

Види огляду:

– *огляд місця події* (ч. 3 ст. 214). Огляд місця події належить до слідчої (розшукової) дії, зволікання з проведенням якої може спричинити зміну обстановки, зникнення слідів кримінального правопорушення або особи, якою воно було вчинено, предметів, які можуть стати речовими доказами. Особливість цього виду огляду полягає у тому, що, згідно з ч. 3 ст. 214 КПК, огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду;

– *огляд місцевості, приміщення, речей і документів* (ст. 237 КПК). Огляд місцевості полягає в дослідженні певної території (ділянок земної поверхні чи водного простору), на якій можуть бути, наприклад, викрадене майно, цінності, а також результати дій, спрямованих на приховання слідів кримінального правопорушення. Такий огляд місцевості проводиться й з метою виявлення суб'єкта його вчинення, місць його перебування як до, так і після протиправних дій.

Огляд приміщень, які не є місцем події, проводиться в обмежених випадках (наприклад, з метою встановлення умов життя неповнолітнього). Огляд приміщень може проводитися з метою виявлення речових доказів, слідів кримінального правопорушення, викрадених цінностей, місця перебування підозрюваного.

Сутність огляду речей полягає у огляді різних предметів. Якщо вони причинно пов'язані із подією кримінального правопорушення, йдеться про огляд речових доказів (ст.ст. 98–100 КПК).

Огляд документів – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в їх вивченні та дослідженні з метою виявлення і фіксації ознак, що надають документам значення речових доказів. Згідно зі ст. 99 КПК, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення відомості, які можуть

бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

– *огляд житла чи іншого володіння особи* (ст. 233 КПК).

Проведення вказаного виду огляду здійснюється згідно з ст. 233 КПК, якою встановлено, що проникнення до житла чи іншого володіння особи може бути здійснено лише на підставі ухвали слідчого судді, окрім невідкладних випадків, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК – пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

– *огляд трупа* (ст.ст. 238, 239 КПК).

Огляд трупа слідчим, дізнавачем, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті. Окремий вид огляду трупа становить його проведення, пов'язане з ексгумацією (ст. 239 КПК).

Фактичною підставою проведення огляду є зафіксована у процесуальних документах кримінального провадження або в повідомленнях, заявах про правопорушення необхідність з'ясування обстановки події, а також інших обставин, що мають значення для розслідування.

Огляд проводиться лише після початку кримінального провадження. Винятком є проведення огляду місця події за умов невідкладності (ч. 3 ст. 214 КПК), що дозволяє проводити його до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку кримінального провадження.

Проведення огляду у нічний час (з 22 до 6 год.) не допускається за винятком невідкладних випадків, коли зволікання у їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК).

Для надання допомоги дізнавачу до проведення огляду можуть залучатися спеціалісти та працівники оперативних підрозділів, інші компетентні суб'єкти.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники

кримінального провадження. Особи, у присутності яких здійснюється огляд, під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду. Слідчий, дізнавач, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Під час огляду слідчий, дізнавач, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх стосунку до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Недопустимо принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь у проведенні огляду, а також інших присутніх осіб, ставити під загрозу їх життя і здоров'я.

Під час проведення огляду житла чи іншого володіння особи ухвала слідчого судді виготовляється у двох копіях і повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, а також містити відомості про:

- строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- прокурора, слідчого, який клопотався про огляд;
- положення закону, на підставі якого виноситься ухвала;
- житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані огляду;
- особу, який належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться огляд.

Таким чином, значення слідчого огляду під час проведення досудового розслідування складно переоцінити. Ця слідча (розшукова) дія дає змогу безпосередньо сприймати місце події, об'єкти

з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та з'ясування всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, формувати уявлення про механізм кримінального правопорушення та особу правопорушника, висувати слідчі версії та правильно визначати напрями розслідування. Від своєчасності та якості проведення слідчих оглядів у багатьох випадках залежить успіх у розслідуванні кримінальних правопорушень.

6.6. Поняття, види, порядок проведення та процесуальне оформлення освідування

Одним із різновидів огляду є освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого, яке проводиться дізнавачем (слідчим, прокурором) з *метою* виявлення на тілі: слідів кримінального правопорушення чи особливих прикмет. Оскільки законодавець не дає чіткого переліку підстав для проведення освідування, то слід констатувати, що на практиці цю слідчу (розшукову) дію варто проводити за необхідності, зважаючи на обставини розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Процесуальний порядок проведення освідування регламентується ст. 241 КПК. З аналізу положень цієї статті *можна виокремити низку особливостей*, які повинен враховувати дізнавач за підготовки та проведення означеної слідчої (розшукової) дії:

- об'єкт освідування – тіло живої людини (підозрюваного, потерпілого, свідка);
- мета освідування – виявлення слідів кримінального правопорушення чи/та особливих прикмет;
- суть освідування – огляд уповноваженою особою з використанням таких методів як спостереження, вивчення та аналіз властивостей і ознак на живому тілі з обов'язковою фіксацією цього процесу в протоколі та додатках;
- освідування проводиться у випадках, коли не потрібно проводити судово-медичну експертизу;
- для проведення освідування обов'язково необхідна постанова прокурора;

- за необхідності для проведення освідування залучається судово-медичний експерт чи лікар;
- освідування проводиться особою тієї ж статі, якщо воно пов'язане з необхідністю оголювати тіло освідуваної особи (це не стосується випадків його проведення судово-медичним експертом чи лікарем);
- під час проведення освідування не допускаються дії, що принижують честь і гідність особи, або небезпечні для її здоров'я;
- освідування може проводитися примусово;
- під час проведення освідування можуть застосовуватися фотографування, відеозапис та інші технічні засоби.

Загалом процедуру освідування можна описати так. Оскільки для проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії **необхідні фактичні та процесуальні підстави**, то для прийняття рішення щодо проведення освідування дізнавач повинен мати інформацію, яка дає підстави вважати, що на тілі особи є та можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення та/або особливі прикмети. Після чого дізнавач звертається до прокурора з клопотанням та отримує від нього дозвіл у вигляді постанови про проведення освідування (така особливість пов'язана із обмеженням права особи на її тілесну недоторканість).

Маючи на руках постанову прокурора про проведення освідування, дізнавачу слід обрати час, місце проведення та його учасників. Також рекомендується спрогнозувати міру одягнення освідуваної особи (особливо в холодну пору року) та її можливу реакцію на проведення освідування.

Якщо дізнавач і учасники освідування тієї ж статі, що й освідувана особа, то вказану слідчу (розшукову) дію він може провести самостійно. Якщо освідувана особа протилежної статі і в ході проведення освідування планується оголювати особу, обов'язково слід залучати судово-медичного експерта чи лікаря цієї ж статі. Щодо поняття «оголення особи», то законодавець чітко не наводить його розшифрування. Серед фахівців кримінального процесуального права переважає думка, що оголення рук до передпліччя, ніг до колін і верхньої частини грудей (у чоловіків) та спини не слід прирівнювати до оголення прихованих частин тіла особи. Наразі вирішення цього питання входить до прерогативи дізнавача (слідчого,

прокурора), який прийматиме таке рішення в кожному конкретному випадку, зважаючи на обставини, що виникли.

Для проведення освідування особи дізнавач зобов'язаний залучити не менше двох понятих (ч. 7 ст. 223 КПК). Також він може залучати до його проведення спеціалістів відповідного профілю для досягнення поставлених завдань (наприклад, спеціаліст-криміналіст, медичний працівник тощо). Слід мати на увазі, що не кожній особі, яка надала згоду пройти освідування, буде приємно, що її оголене тіло оглядатиме не тільки дізнавач, але й інші сторонні.

Перед проведенням освідування дізнавач пред'являє та ознайомлює освідувану особу з постановою про проведення освідування та пропонує пройти його добровільно, її відповідь на це фіксується в протоколі.

У разі добровільної згоди освідування проводиться за таким загальним алгоритмом:

- спочатку проводиться загальний огляд особи в одязі – від загального до конкретного, зверху вниз;
- потім оглядаються відкриті ділянки тіла особи;
- далі пропонується поступово знімати одяг та оглядаються ділянки тіла, які він покривав, з метою виявлення слідів кримінального правопорушення чи/та особливих прикмет;
- виявлені сліди чи/та ознаки фіксуються в протоколі та за допомогою технічних засобів фіксації;
- за необхідності оглядається одяг особи;
- пропонується особі одягнутися.

Неприпустимими під час освідування зі сторони дізнавача та інших його учасників (понятих, спеціалістів) є висловлювання щодо освідуваної особи насмішок, зауваження чи коментарі з приводу фізичних вад, аномалій анатомічної будови тіла, вживання непристойних висловлювань, двозначні погляди, погладжування чи поляскування по оголених ділянках тіла. Тривале перебування освідуваної особи на холоді може призвести до її захворювання, а використання деяких технічних засобів може спричинити неприємні відчуття чи пошкодження шкіряного покриву. Це також слід ураховувати, щоб не завдати шкоди здоров'ю освідуваної особи.

Якщо освідується особа протилежної статі, дізнавач зобов'язаний запросити для його проведення судово-медичного

експерта чи лікаря цієї ж статі. У такому разі дізнавач особисто присутній під час освідування до того часу, поки не настане час для безпосереднього оголення особи.

На час огляду тіла він виходить із приміщення, де проводиться освідування, та заходить після того, як освідувана особа буде оглянута судово-медичним експертом чи лікарем та одягнеться. Після цього дізнавач у протокол заносить інформацію про результати огляду і завершує проведення слідчої (розшукової) дії. У описаній ситуації поняті залишаються на місцях упродовж проведення всієї процесуальної дії.

Освідування (підозрюваного, потерпілого чи свідка) може бути проведене примусово. В цьому випадку дізнавач освідуваній особі обов'язково після його проведення повинен надати копію протоколу. У цій ситуації науковці рекомендують дізнавачу спочатку застосувати усі можливі тактичні прийоми, щоб переконати особу пройти освідування добровільно та роз'яснити, що в іншому випадку освідування буде проведе. Законодавець не визначає, які саме заходи примусу можна застосувати для досягнення мети освідування (це пов'язано найперше з різним процесуальним статусом осіб), але в такому разі доцільно залучати до його проведення працівників оперативних підрозділів, обов'язково застосовувати технічні засоби фіксації та намагатися мінімізувати шкоду, що може бути заподіяна освідуваній особі.

Повнота та неупередженість проведення освідування цілком залежить від обраних дізнавачем засобів фіксації цієї слідчої (розшукової) дії. Головним засобом фіксації ходу та результатів освідування буде протокол, в якому послідовно описуються: виявлені сліди кримінального правопорушення та особливі прикмети; повний опис їх індивідуальних ознак. Окрім того, протокол повинен складатися із дотриманням вимог, визначених ст. 104 КПК (повний перелік його учасників, роз'яснення прав, обов'язків і відповідальності, характеристика застосованих технічних засобів фіксації, умови та порядок проведення тощо).

Якщо застосовуються технічні засоби фіксації (фото- чи відеозйомка), то за результатами їх застосування оформляються додатки з дотриманням вимог, визначених ст. 105 КПК. Також слід ураховувати, що зображення, демонстрація яких може розгляда-

тися як образлива для освідуваної особи, зберігаються дізнавачем в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду. Носії такої інформації поміщуються в конверт, який опечатується та підписується з пояснювальним записом дізнавачем.

6.7. Слідчий експеримент: поняття, порядок проведення та процесуальне оформлення

Під час досудового розслідування у формі дізнання може виникнути потреба у слідчому експерименті – слідчий (розшуковий) дії, яка проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення (ст. 240 КПК).

Процесуальною підставою для проведення слідчого експерименту буде наявність у дізнавача *письмової добровільної згоди особи*, яка володіє житлом чи іншим володінням, на проведення там слідчого експерименту або *ухвали слідчого судді* з цього приводу. Щоб отримати ухвалу слідчого судді, дізнавачу необхідно скласти клопотання та погодити його з прокурором. Саме клопотання слідчим суддею розглядається у тому ж порядку, що і клопотання про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи. Це слід обов'язково враховувати, оскільки зазначена слідча (розшукова) дія, залежно від обставин вчинення кримінального правопорушення, може проводитися як на відкритій місцевості чи у громадському місці, так і у службовому приміщенні, житлі чи іншому володінні особи. І не завжди їх власник не заперечуватиме щодо її проведення.

Нагадаємо, що, відповідно до положень ч. 2 ст. 233 КПК, під житлом слід розуміти будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі частини такого приміщення. Під іншим володінням особи розуміють

транспортний засіб, земельну ділянку, гараж, іншу будівлю чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Фактичною підставою для проведення слідчого експерименту буде необхідність експериментальним шляхом перевірити чи уточнити отримані під час досудового розслідування фактичні дані. Зазвичай, слідчий експеримент проводиться **з метою**:

- перевірити можливість особи сприймати (чути, бачити) подію чи об'єкт у певному місці за певних обставин;
- з'ясувати, чи може особа виконати якісь дії (перенести об'єкт, виготовити об'єкт, подолати перешкоду) за певних умов, наявними засобами та за певний проміжок часу;
- встановити механізм події чи окремі її елементи (де і коли саме вона розпочалася, що і в якій послідовності відбувалося, де і які сліди залишалися);
- уточнити, які дії виконувала певна особа.

Законодавець визначає, що слідчий експеримент може бути проведений шляхом: відтворення дій, обстановки та обставин певної події; проведення необхідних дослідів чи випробувань. На практиці, зазвичай, ці два види слідчого експерименту не розділяються, а взаємодоповнюють один одного.

До участі в слідчому експерименті можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник, спеціаліст і не менше 2-х понятих. Також до цього переліку, зважаючи на особливості та процесуальний статус, можна додати перекладача, законного представника, педагога чи психолога. Потребу їх залучення, наприклад, слід установити, якщо підозрюваний не володіє державною мовою або потерпілий є неповнолітнім. У будь-якому випадку слід пам'ятати, що для участі в слідчому експерименті доцільно залучати лише необхідних осіб, щоб забезпечити як ефективність його проведення, так і унеможливити витік важливої інформації.

Під час проведення слідчого експерименту перевіряються чи уточнюються відомості, що повідомляються підозрюваним, потерпілим чи свідком. Тому саме вони є активними учасниками слідчого експерименту, а дізнавач, хоч і є організатором і координатором його проведення, виконує другорядну роль.

Дізнавачу слід пам'ятати, що, відповідно до Постанови Верховного Суду від 14 вересня 2020 року, під час проведення слідчого експерименту участь підозрюваного *не може виявлятися виключно у формі повідомлень відомостей про фактичні дані, які мають значення для кримінального провадження* (адже це є предметом допиту). Слідчий експеримент здійснений у такій формі, що не містить ознак відтворення дій, обстановки, обставин події, проведення дослідів чи випробувань, а посвідчується винятково проголошенням підозрюваним, лише зізнання має розцінюватися як повторний допит, що не може мати в суді доказового значення. Показання підозрюваного в будь-якому випадку не можуть бути судовим доказом, а протоколи слідчих (розшукових) дій (слідчого експерименту) після їх оцінки судом з точки зору належності, допустимості і достовірності набувають значення судового доказу. На нашу думку, такі ж вимоги (щодо не тільки простого повідомлення інформації, але й обов'язкових відтворювальних дій) слід застосовувати до слідчих експериментів, що проводяться з участю потерпілого чи свідка.

Підозрюваний, потерпілий чи свідок можуть відмовитися від участі у слідчому експерименті, зважаючи на ті чи інші обставини. У такому разі дізнавачу рекомендується використовувати засоби переконання, оскільки інших заходів впливу законодавець не передбачив.

Плануючи слідчий експеримент, дізнавач повинен урахувати, що його проведення не допустиме у випадках, коли:

- створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи інших осіб;
- принижується їх честь і гідність;
- завдається шкода.

За наявності хоча б однієї з цих обставин від слідчого експерименту слід відмовитися і шукати інші шляхи перевірки чи уточнення обставин кримінального правопорушення.

Під час підготовки й проведення слідчого експерименту дізнавач повинен урахувати такі тактичні правила:

- слідчий експеримент слід проводити в умовах і обстановці, максимально наближених до тих, в яких відбувалася подія;
- слідчий експеримент бажано проводити в тому самому місці, де відбувалася подія, що перевіряється (дізнавачу рекомен-

дується перед слідчим експериментом побувати в тому місці та встановити, чи є потреба в реконструкції місця події і чи немає загроз для життя і здоров'я учасників);

- слідчий експеримент слід проводити в такий самий час, коли відбувалася подія;

- для проведення слідчого експерименту варто використувати схожі макети знарядь і засобів, які використовувалися під час події, що перевіряється;

- досліди варто повторювати кілька разів (не менше 3-х), змінюючи окремі його умови, щоб можна було говорити про отримання якогось стабільного результату.

Слідчий експеримент може проводитися або у спеціально обладнаному приміщенні (наприклад, за потреби проведення дослідів чи випробувань), або з виходом у певне місце (місцевість) (наприклад, для відтворення дій, обстановки та обставин певної події).

Загалом алгоритм проведення слідчого експерименту можна описати так:

- визначення місця проведення слідчого експерименту (обладнання його необхідними засобами та проведення за потреби реконструкції);

- збір учасників слідчого експерименту, роз'яснення прав, обов'язків і відповідальності, повідомлення суті процесуальної дії та про застосування технічних засобів фіксації;

- пропозиція активному учаснику слідчого експерименту (підозрюваному, потерпілому, свідку) розказати та показати (продемонструвати), як відбувалася подія, обставини якої перевіряються чи уточнюються;

- слідування за активним учасником, сприймання від нього інформації та дій і роз'яснень;

- фіксація ходу і результатів слідчого експерименту.

Основним способом фіксації ходу та результатів слідчого експерименту є протокол, який складається з дотриманням вимог, визначених ст. 104 КПК. Для того, щоб цей протокол відповідав своєму призначенню та слугував джерелом доказів, слід дотримуватись таких вимог:

- протокол повинен бути складений належною особою;

- протокол складається невідкладно (тобто тоді, коли безпосередньо проводиться слідчий експеримент);
- об'єктивність, повнота та логічність протоколу (опи-суються лише ті дії, які були здійснені під час слідчого експерименту, викладена сутність дослідів та отриманих результатів);
- протокол повинен містити зрозумілу, просту і доцільну термінологію та бути складений так, аби його можна було прочитати.

Також під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки чи зліпки. Якщо слідчий експеримент проводиться у житлі чи іншому володінні особи, застосуванні аудіо- та відеозйомки обов'язкове. Вони долучаються до протоколу як додатки. Указані додатки повинні бути належно виготовлені, упаковані з метою надійного зберігання, а також засвідчені підписами дізнавача, спеціаліста та інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

6.8. Експертиза під час провадження дізнання: підстави проведення та порядок залучення експерта. Отримання зразків для експертизи

Під час провадження дізнання, на відміну від висновку спеціаліста, висновки експерта надаються тільки після внесення даних про кримінальне провадження до ЄРДР. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242 КПК). З огляду на це нормативне положення, можна визначити такі *підстави для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних проступків*:

– *процесуальна підстава* – це процесуальний документ уповноваженого суб'єкта, яким у резолютивній частині доручається проведення конкретного виду експертизи певній експертній установі чи експертам, визначається перелік питань та об'єктів, які надаються на дослідження, а також матеріали кримінального провадження для ознайомлення.

Під час дізнання такими процесуальними підставами можуть бути *постанова дізнавача, прокурора, ухвала слідчого судді*, ухвалена за клопотанням сторони кримінального провадження. Сторона обвинувачення звертається до слідчого судді з клопотанням за необхідності примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК). Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, зокрема обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК). Слід пам'ятати, що проведення криміналістичних, судово-медичних і психіатричних експертиз виконується винятково державними спеціалізованими установами (ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»).

Постанова про призначення експертизи складається з трьох частин: *вступної* (дата, місце, відомості про дізнавача, номер ЄРДР тощо), *мотивувальної* (короткий опис обставин та обґрунтування необхідності застосування спеціальних знань) та *резолютивної* (визначення виду експертизи та суб'єкта її виконання, перелік запитань, перелік наданих на дослідження об'єктів та матеріалів для ознайомлення, дозвіл на часткове, а за необхідності повне використання наданих об'єктів чи зміну їх властивостей, якщо це передбачено відповідною методикою експертних досліджень).

У зв'язку з тим, що висновки спеціалістів визнані джерелом доказів у розслідуванні кримінальних проступків, потреба проводити судові експертизи залежить від конкретної практичної ситуації дізнання. Відповідно до ст. 298⁴ КПК, особі, якій вручається повідомлення про підозру, повідомляється про результати медичного освідчування та висновку спеціаліста, якщо матеріали дізнання містять такі документи. Особа, якій повідомляється про підозру, може висловити незгоду з висновком спеціаліста і впродовж наступних 48 год. подати дізнавачу або прокуророві клопотання про проведення експертизи. У відповідь на таке клопотання дізнавач

або прокурор має відреагувати і за необхідності звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням усіх правил, передбачених законодавством. Важливо пам'ятати, що йдеться про право, а не обов'язок дізнавача чи прокурора залучати експерта. Якщо ж особа протягом 48 год. особа не звернеться з такою ініціативою, то відповідне клопотання про проведення експертизи може бути заявлено тільки під час судового розгляду;

– **фактична підстава** – це сукупність фактичних даних, які у певній ситуації дізнання потребують застосування спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення. Аналіз ч. 2 ст. 242 КПК дає змогу визначити, що під час розслідування кримінальних проступків законодавство передбачає обов'язкове залучення дізнавачем експерта для проведення судових експертиз з метою:

- встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності або обмеженої осудності;

- встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;

- визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх установити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Варто відзначити, що практика дізнання не вичерпується вказаними нормативними положеннями. Діапазон застосування спеціальних знань у розслідуванні кримінальних проступків доволі широкий. Наведемо кілька прикладів із практичних ситуацій, коли під час дізнання необхідно залучити експерта для проведення експертизи та дачі висновків:

- у розслідуванні легких тілесних ушкоджень (ч. 1 та 2 ст. 125 КК України) чи опору представникові влади, працівникові правоохоронного органу (ч. 1 ст. 342 КК України) призначаються медичні експертизи;

- під час розслідування крадіжок (ч. 1 ст. 185 КК України) – товарознавчі та криміналістичні експертизи;

- при розслідуванні викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ч. 1 ст. 188¹ КК України) – інженерно-технічні експертизи (наприклад, електротехнічні), трасологічні експертизи плямб;

- у розслідуванні незаконного заволодіння ґрунтовим покриттям (поверхневим шаром) земель (ч. 1 ст. 239¹ КК України) – екологічні експертизи;

- за розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України) – криміналістичні експертизи (матеріалів та речовин);

- під час розслідування підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (чч. 1, 2, 4 ст. 358 КК України) – криміналістичні експертизи (технічні експертизи документів, почеркознавчі експертизи);

- у розслідуванні кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, – психологічні експертизи;

- за розслідування кримінальних проступків, вчинених особами, щодо яких існують сумніви в їх осудності, – психіатричні експертизи.

В Україні не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права (ч. 1 ст. 242 КПК). Іншими словами, не можна ставити експерту питання, які повинен вирішувати дізнавач, прокурор, слідчий суддя та суд. Це, передусім, питання правової кваліфікації діяння, питання форми співучасті, форми вини тощо. Наприклад, не можна ставити запитання експерту *«чи охоплюються дії ... складом кримінального проступку, передбаченого...?»*, *«чи відповідають дії ... вимогам закону ...?»* і т.д.

Підготовка до судової експертизи. Залучення експерта передбачає необхідність: проаналізувати інформацію про кримінальне правопорушення; зібрати необхідні об'єкти для дослідження; визначити вид експертизи, експертну установу (експертів); визначити перелік запитань; підготувати постанову про призначення експертизи або клопотати перед слідчим суддею про призначення експертизи в установлених законом випадках. До постанови про

призначення експертизи додається супровідний лист із відповідним присвоєним номером вихідної кореспонденції.

З огляду на зміст висновку експерта, дізнавачу за підготовки матеріалів для судових експертиз слід пам'ятати про таке:

- усі об'єкти для судових експертиз мають бути в належний спосіб вилучені та упаковані під час слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Якщо протоколи слідчих (розшукових) дій, за яких були вилучені вказані об'єкти, будуть визнані судом недопустимими джерелами доказів, то на підставі застосування «доктрини отруйного дерева» і всі інші похідні докази будуть визнані недопустимими (ч. 5 ст. 101 КПК). Приміром, якщо протокол огляду, в ході якого було вилучено речовину, схожу на наркотичну, буде визнано судом недопустимим джерелом доказів, оскільки під виглядом огляду насправді було проведено особистий обшук особи, що суперечить вимогам КПК України, то і висновок експерта, яким встановлено вид наркотичного засобу та його вага, також буде визнано недопустимим джерелом доказів у цьому кримінальному провадженні;

- неправильне упакування або пошкодження упакування об'єктів для майбутніх експертиз буде докладно описано експертом, тому слід ретельно організовувати вилучення об'єктів різних видів, їх упакування, виконання підписів, виготовлення бирок, опечатування, для того, щоб у подальшому не виникало сумнівів щодо можливості доступу до упакованих об'єктів з метою їх підміни, зміни їх властивостей, руйнування чи пошкодження тощо. Герметичність і збереження властивостей об'єктів експертних досліджень забезпечують спеціальні номерні полімерні сейф-пакети Національної поліції, проте у випадках вилучення об'єктів у вологому стані з метою запобігання їх деструкції (гниття, ураження пліснявою) слід використовувати паперові конверти, картонні коробки, або мішки з тканини;

- перед проведенням експертиз, коли є сумніви щодо коректності формулювання поставлених запитань, вибору об'єктів, достатності матеріалів для ознайомлення, доцільно проконсультуватися із експертами, щоб уникнути в подальшому ситуацій скерування клопотань, оскільки це може подовжити тривалість проведення досліджень і надання висновків;

– у постанові про призначення експерти важливо надати дозвіл на повне або часткове знищення, використання об'єкта дослідження, зміни його властивостей, якщо це передбачено методами дослідження, застосування яких є необхідним для підготовки відповідей на поставлені питання (п. 3 ч. 5 ст. 69 КПК). За відсутності такого дозволу експертом складається клопотання, яке скеровується ініціатору експертизи для отримання такого дозволу, однак якщо впродовж 45 днів відповідь не надійде, експерт складає повідомлення про неможливість виконання експертизи.

Порядок отримання зразків для експертизи. Під час провадження дізнання типовими об'єктами експертних досліджень є люди, матеріальні об'єкти (конкретні речі, речовини та матеріали), документи. В окремих випадках для потреб експертиз потрібні зразки.

У криміналістичній теорії зразки поділяють на три категорії: *вільні зразки* – тобто ті, які були створені (існували) до початку кримінального провадження; *умовно вільні зразки* – тобто ті, які були створені (існували) після початку кримінального провадження, але не у зв'язку з проведенням експертизи; *експериментальні зразки* – тобто ті, які були спеціально отримані для потреб експертного дослідження у ході експертизи. Типовою є необхідність відбирання зразків почерку, відбитків пальців, біологічних слідів (як правило, букального епітелію), голосу людини, ґрунтів, лакофарбових та інших речовин, відбитків печаток та штампів тощо.

Порядок отримання зразків передбачено ст. 245 КПК і здійснюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160–166 КПК). Зразки відбирає сторона, яка ініціювала проведення експертизи. Дізнавач може залучити спеціаліста для відбирання зразків (ч. 2 ст. 71 КПК).

Якщо особа добровільно погоджується надати біологічні зразки, то вони відбираються за правилами проведення освідування (ст. 242 КПК). Якщо особа відмовляється надати біологічні зразки, слідчий суддя, суд у порядку, визначеному ст. 160–166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

З переліками орієнтовних питань експертиз та з правилами відбирання окремих видів зразків можна ознайомитися у науково-

методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5.

Висновок експерта у матеріалах дізнання. Висновки експерта, отримані дізнавачем в установленому законом порядку, оцінюються як джерела доказів з точки зору належності, допустимості та достовірності, використовуються для прийняття процесуальних рішень, надаються стороні захисту, потерпілому для ознайомлення під час відкриття матеріалів дізнання у порядку, визначеному ст. 290 КПК. Складаючи обвинувальний акт, дізнавач повинен вказати розмір витрат на залучення експерта (п. 8 ч. 2 ст. 291 КПК).

За клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку. Допит експерта проводиться з дотриманням вимог ст. 356 КПК. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 332 КПК, суд може доручити проведення експертизи, якщо суду:

- були надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності;
- виникли підстави для призначення психіатричної експертизи (ст. 509 КПК України);
- існують достатні підстави вважати висновок експерта (експертів) необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає інші обґрунтовані сумніви в його правильності.

6.9. Негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться під час провадження дізнання. Фіксація їх результатів і використання під час провадження дізнання

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК.

КПК (глава 21) містить вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій:

- втручання в приватне спілкування, різновидами якого є аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст.ст. 258, 260–264 КПК);

- дослідження інформації, отриманої під час застосування технічних засобів (ст. 266 КПК);

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);

- встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК);

- моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК);

- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);

- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК);

- контроль за вчиненням злочину, формами якого є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК);

- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

- виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК);

- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Інші нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів України, відомчі накази правоохоронних органів) можуть містити тільки положення про порядок і тактику проведення, визначені у главі 21 КПК негласних слідчих (розшукових) дій.

Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст.ст. 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269¹, 270, 271, 272, 274 КПК, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК, можуть проводитися у кримінальних провадженнях незалежно від ступеня тяжкості злочинів, а також щодо кримінальних проступків (ст. 300 КПК).

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає на підставах та в порядку, передбачених главою 21 КПК:

- слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, про дозвіл на проведення втручання в приватне спілкування (ст.ст. 260–264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), моніторингу банківських рахунків (стаття 269¹ КПК), аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК), контролю за вчиненням злочину (у випадках, передбачених ч. 8 ст. 271 КПК), негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК);

- прокурор щодо контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);

- прокурор або слідчий, за погодженням із прокурором, у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 250 КПК). Під час прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії у перелічених у ч. 1 ст. 250 КПК випадках прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на її проведення. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, що розпочата як невідкладна у випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, то вона повинна бути негайно припинена, а отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація має бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК;

- прокурором або слідчим щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується

її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК);

- прокурором або слідчим, за погодженням із керівником органу досудового розслідування, щодо виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК);

- керівником органу досудового розслідування, прокурором щодо виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 273 КПК України);

- слідчим щодо дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України).

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, що здійснює досудове розслідування злочину, чи за його письмовим дорученням, у порядку ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, уповноважені законодавством оперативні підрозділи правоохоронних органів, співробітники яких у проведенні цих слідчих (розшукових) дій користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК). За рішенням слідчого або прокурора до проведення негласних (слідчих) розшукових дій можуть залучатися також інші особи (співробітники оперативних підрозділів, фахівці, перекладачі, особи, що конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом, поняті тощо).

Ухвалення процесуальних рішень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій є результатом оцінки слідчої ситуації, що виникла на певний момент розслідування. Такі слідчі ситуації характеризуються наявністю відомостей про злочин і особу, що його вчинила, які вимагають перевірки, для їх підтвердження або спростування, за умови, якщо іншим способом, ніж шляхом проведення конкретної негласної слідчої (розшукової) дії, це зробити неможливо.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) полягає у здійсненні на підставі ухвали слідчого судді пошуку, виявлення і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, доступ до яких обмежений власником, володільцем або утримувачем системи розміщення її у публічно недоступному місці, житлі чи іншому

володінні особи або логічним захистом доступу, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача.

Під електронною інформаційною системою у цій статті розуміється сукупність електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), периферійного обладнання та програмного забезпечення, призначених для автоматизації прийому, зберігання, обробки, пошуку і видачі інформації споживачам.

За архітектурою електронні інформаційні системи можуть бути як локальними, в яких усі їх компоненти (база даних, система управління базою даних, клієнтське програмне забезпечення) знаходяться на одному комп'ютері, так і розподіленими, в яких компоненти розподілені на декількох комп'ютерах. Розподілені електронні інформаційні системи, своєю чергою, розділяють на файл-серверні інформаційні системи (в них база даних знаходиться на файловому сервері, а система управління базою даних і клієнтське програмне забезпечення – на робочих станціях) і клієнт-серверні інформаційні системи (в них база даних та система управління базою даних знаходяться на сервері, а на робочих станціях знаходиться клієнтське програмне забезпечення).

Як локальні, так і розподілені електронні інформаційні системи можуть бути відкритими для громадян і закритими, тобто, доступ до яких обмежений їх власником, володільцем або утримувачем шляхом розміщення файлових серверів на робочих станціях інформаційної системи у публічно недоступних місцях, житлі чи іншому володінні особи та встановленням систем логічного захисту доступу до електронної інформаційної системи з робочих станцій локальної мережі підприємства, установи, організації тощо або з робочих станцій, зв'язаних із файловим сервером через мережу Інтернет.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин можливе без дозволу слідчого судді, якщо доступ до них не обмежується їх власником, володільцем чи утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. Слід зауважити, що у випадках, коли під час досудового розслідування виявляється, що файловий сервер електронної інформаційної системи встановлений у публічно недоступному місці, житлі або іншому володінні особи, але доступ до баз даних, розміщених на

ньому, не захищений системами логічного захисту доступу і можливий з робочих станцій, розташованих поза межами місць розміщення файлових серверів електронної інформаційної системи, зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин також можливе без дозволу слідчого судді. У цій ситуації слідчим складається протокол про зняття інформації із електронних інформаційних систем з відповідними додатками до нього з дотриманням вимог ст.ст. 104–107, 252 та 265 КПК.

Підставами для проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем є відомості про те, що в електронній інформаційній системі або її частині наявна інформація, яка має значення для кримінального провадження.

У процесуальному рішенні повинні бути вказані ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи (найменування електронної інформаційної системи, фізична адреса розташування її файлових серверів та робочих станцій або електронна адреса в мережі Інтернет, її власник, володілець або утримувач) та те, що відсутні обмеження доступу до неї.

Ч. 1 ст. 268 КПК надає можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на *установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу* (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку тощо), без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження, а саме: теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, які належать та (або) знаходяться у користуванні у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину.

Тобто проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії дозволяє вирішити розшукове завдання зі встановлення факту знаходження у певному місці та часі конкретної особи, якій належить

та (або) знаходиться у користуванні радіоелектронний засіб та інший радіовипромінювальний пристрій, активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку. Встановлення цього факту забезпечують положення ч. 3 ст. 34, п. 7 ч. 1, ч. 2 та ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації», згідно з якими оператори телекомунікацій зобов'язані за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення. Оператори телекомунікацій зобов'язані забезпечувати захист зазначених технічних засобів від несанкціонованого доступу.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження (його абонентський номер (сукупність цифрових знаків для позначення (ідентифікації) кінцевого обладнання абонента в телекомунікаційній мережі), транспортну телекомунікаційну мережу (назву оператора телекомунікацій, який має право на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційної мережі, якій належить номер абонента спостереження), кінцеве обладнання (його ідентифікатор для розпізнання в телекомунікаційній мережі, який надав цьому кінцевому обладнанню виробник (наприклад, код IMEI мобільного телефону, USB-модему тощо)).

Для встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу у певний час або проміжок часу в минулому – до, під час чи після вчинення злочину у конкретному місці радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були в користуванні у цей час у осіб, що можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого, слідчий повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням, узгодженим з прокурором, про тимчасовий доступ до документів (носіїв інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про

зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо) в порядку, передбаченому главою 15 КПК.

З метою однакового застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм кримінального процесуального законодавства, уникнення неоднозначного його тлумачення під час здійснення повноважень слідчим суддею суду першої інстанції ВССУ у своєму інформаційному листі № 223-558/0/4-13 від 05 квітня 2013 року «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» зазначив таке: «Під час здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні слідчим суддям необхідно враховувати, що у КПК передбачено декілька процесуальних дій, які мають певну схожість. Зокрема, у ст. 159 та п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК передбачено такий захід забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до документів, які знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання, а статтями 263 та 268 КПК передбачено такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу відповідно. Зазначені процесуальні дії слід відмежовувати так:

– дії, передбачені ст.ст. 263 та 268 КПК, є негласними слідчими (розшуковими) діями, дозвіл на проведення яких надає слідчий суддя суду апеляційної інстанції. Інформація щодо цих дій, згідно із Законом України «Про державну таємницю» та пунктами 4.12.4 і 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440¹, містить відомості, що становлять державну таємницю.

¹ Наказ скасовано. У чинному наказі СБ України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23.12.2020 № 383, відповідно, це п. 4.12.3 та 4.12.4.

Водночас дії, передбачені ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК, є заходами забезпечення кримінального провадження, дозвіл на застосування яких надає слідчий суддя суду першої інстанції, при цьому відомості щодо таких дій не становлять державної таємниці;

– тимчасовий доступ надається до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрути передавання тощо і не дають можливості втрутитися у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається. А зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) є різновидом втручання у приватне спілкування, оскільки здійснюється доступ до змісту повідомлень будь-якого виду та інформації, що передається особою під час зв'язку;

– у ст.ст. 159, 162 КПК передбачено отримання слідчим (прокурором) інформації про зв'язок, що відбувся в минулому (постфактум), зокрема про місцезнаходження радіоелектронного засобу в певний день та час, водночас визначена у ст. 268 КПК негласна слідча (розшукова) дія – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – передбачає локалізацію (моніторинг) місцезнаходження радіоелектронного засобу в режимі реального часу (тобто дає змогу отримати інформацію про те, де перебуває відповідний засіб на момент спостереження за ним, визначити маршрут його перебування).

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, встановленим ст. 103-107, 252, 273 КПК, а в ході проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і зняття інформації з електронних інформаційних систем ще і положенням ст. 265 КПК.

Протоколювання є основною формою фіксації ходу та результатів проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Загальні вимоги до структури та змісту протоколу негласної слідчої (розшукової) дії містяться у ч. 3 ст. 104 КПК, відповідно до яких він повинен складатися з:

- 1) *вступної частини*, яка повинна містити відомості про:
 - місце, час проведення та назву процесуальної дії;

- особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада);

- всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);

- інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) *описової частини*, яка повинна містити відомості про:

- послідовність дій;

- отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи;

3) *заклучної частини*, яка повинна містити відомості про:

- вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації;

- спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу;

- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

У вступній частині протоколу негласної слідчої (розшукової) дії додатково повинно бути зазначене відповідне рішення про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Особливості умов та порядку проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій можуть вимагати:

- забезпечення конфіденційності даних про осіб, які проводили негласну слідчу (розшукову) дію або були залучені до її проведення. Порядок застосування таких заходів забезпечення конфіденційності щодо названих осіб визначається відповідними нормативно-правовими актами України;

- складання протоколів за результатами проміжних етапів їх проведення. Наприклад, коли під час проведення довготривалих негласних слідчих (розшукових) дій особи, що їх проводять, отримують фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження, зокрема, для прийняття процесуальних рішень щодо проведення інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, вони можуть скласти відповідний протокол

без завершення цієї негласної слідчої (розшукової) дії (див. п. 3.4.2 Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/936/1687/5 від 16 листопада 2012 року).

Додатками до протоколу можуть бути:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколу негласної слідчої (розшукової) дії повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт і методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню.

Засекречування таких матеріальних носіїв інформації (далі – МНІ) здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (Розгорнутих переліків відомостей, що становлять державну таємницю), відповідному документу грифа секретності. Матеріаль-

ні носії інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні містити такі реквізити:

- гриф секретності;
- номер примірника;
- статтю Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (пункт Розгорнутого переліку відомостей, що становлять державну таємницю), на підставі якої здійснюється засекречування матеріального носія секретної інформації;
- дату засекречування;
- підпис, його розшифрування та посаду особи, яка надала гриф секретності.

У разі виготовлення секретних документів із використанням засобів обчислювальної техніки мають бути забезпечені вимоги законодавства у сфері технічного захисту інформації.

МНІ щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості, що становлять державну таємницю, підлягають реєстрації в режимно-секретному підрозділі у встановленому чинним законодавством порядку без розкриття відомостей про особу, стосовно якої заплановано проведення негласної слідчої (розшукової) дії, та виду цієї слідчої дії.

МНІ щодо організації негласних слідчих (розшукових) дій (постанови, клопотання, ухвали, доручення), результати проведення цих дій (протоколи та додатки до них), а також відповідне службове листування (листи, доповідні, рапорти тощо) зберігаються в окремих номенклатурних справах «Документи (постанови, клопотання, ухвали, доручення, листи, доповідні, рапорти тощо) щодо організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій», що проводяться співробітниками (працівниками), які мають безпосередній стосунок до організації та проведення цих заходів.

Ведення та зберігання номенклатурних справ з організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється з дотриманням вимог законодавства у сфері охорони державної таємниці щодо секретного діловодства.

Забезпечення охорони державної таємниці та дотримання інших вимог законодавства про державну таємницю при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій покладається на слідчих, прокурорів, слідчих суддів і співробітників уповноважених

оперативних підрозділів, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії.

За порушення законодавства про державну таємницю зазначені особи несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із Законом України «Про державну таємницю».

Після завершення проведення негласних слідчих (розшукових) дій грифи секретності МНІ щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів після проведення таких дій, у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України.

Таке рішення оформлюється постановою прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що погоджується керівником прокуратури.

Для розсекречення конкретних матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії керівник органу прокуратури надсилає керівнику органу, де засекречено матеріальний носій інформації, клопотання, у якому зазначаються підстави для скасування грифа секретності, обліковий номер та назва матеріального носія інформації.

До клопотання долучаються матеріальні носії інформації, грифи секретності яких пропонується скасувати.

Після отримання клопотання про необхідність скасування грифів секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій та відповідних документів керівником органу, де здійснювалося їх засекречування, створюється експертна комісія з питань таємниць (далі – експертна комісія), якій доручається підготовка рішень про скасування грифів секретності цих МНІ.

Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Протоколи негласних слідчих (розшукових) дій і додатки до них, відповідно до ст. 256 КПК, можуть бути використані

в доказуванні на тих же підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій в ході досудового розслідування.

Зважаючи на положення ст. 256, а також ст.ст. 84–89, 91, 94 і 252 КПК, ключовою умовою використання в доказуванні результатів конкретних негласних слідчих (розшукових) дій є визнання в результаті їх перевірки і оцінки слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом процесуальними джерелами доказів.

Така перевірка і оцінка полягає у:

- перевірці і оцінці протоколу кожної негласної слідчої (розшукової) дії, що включають вивчення відомостей, котрі містяться в протоколі, цілісності упаковки додатків до нього, перевірку носія інформації на предмет наявності в протоколі підчисток, вставок, поправок, чи обумовлені такі вставки і поправки в протоколі, чи підписаний протокол усіма особами, що брали участь у цій негласній слідчій (розшуковій) дії, в порівнянні відомостей, що містяться в протоколі негласної слідчої (розшукової) дії та в додатках до нього, з іншими доказами, зібраними під час кримінального провадження;

- перевірці результатів негласної слідчої (розшукової) дії шляхом проведення інших гласних і негласних слідчих (розшукових) дій і зіставленні їх результатів. У зв'язку з цим ч. 2 і 3 ст. 256 КПК містить найважливіші положення, що надають можливість у разі потреби допитати як свідків осіб, що проводили або брали участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, зі збереженням у таємниці відомостей про цих осіб і застосуванням щодо них заходів забезпечення їх безпеки, а також допитати осіб, з приводу дій і контактів яких проводилися такі дії.

Рішення про використання в кримінальному провадженні як доказів обвинувачення відомостей про факти, що містяться в протоколах негласних слідчих (розшукових) дій і в додатках до них, вилучені в ході їх проведення речі, документи приймає прокурор. Зберігання таких предметів забезпечується прокурором з дотриманням вимог ст. 100 КПК або ним складається письмове доручення слідчому із забезпечення їх збереження в порядку, передбаченому ст. 100 КПК і Кабінетом Міністрів України.

Відомості про факти, що містяться в протоколах відповідних негласних слідчих (розшукових) дій і додатках до них, можуть

покладатися в основу ухвалення різних процесуальних рішень (про проведення інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, про оголошення про підозру, звільнення від кримінальної відповідальності тощо) і після завершення кримінального провадження протоколи негласних слідчих (розшукових) дій і додатки до них, які прокурор планує використати в кримінальному провадженні, мають бути внесені в реєстр матеріалів досудового розслідування.

Кримінальним процесуальним законом в ст. 257 КПК передбачена можливість використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій не лише в доказуванні у кримінальному провадженні, у рамках якого вони були отримані, але і в інших кримінальних провадженнях. Основою для цього є наявність у протоколі негласної слідчої (розшукової) дії і додатках до нього інформації про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в цьому кримінальному провадженні.

Така інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка вноситься за відповідним клопотанням прокурора в порядку ст. 248 КПК.

Перед направленням такого клопотання прокурор повинен з'ясувати, чи зареєстровано в ЄРДР досудове розслідування кримінального правопорушення, відомості про яке виявлені в ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Відомості про наявність або відсутність зареєстрованого досудового розслідування відображаються в клопотанні до слідчого судді.

Прокурор, отримавши ухвалу слідчого судді про дозвіл використати інформацію, отриману за проведення негласної слідчої (розшукової) дії в іншому кримінальному провадженні, у разі, коли таке провадження не розпочато, вносить відповідні відомості в Єдиний реєстр досудових розслідувань, доручає органу досудового розслідування проведення досудового розслідування і направляє йому ухвалу слідчого судді і відповідні матеріали проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Якщо таке досудове розслідування вже проводиться і процесуальний контроль його здійснює інший прокурор, то прокурор, що отримав ухвалу слідчого судді про дозвіл на використання

інформації, отриманої під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії в іншому кримінальному провадженні, передає його разом з матеріалами негласної слідчої (розшукової) дії цьому прокуророві.

У результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути отримані відомості, речі і документи, які за подальшої оцінки прокурором можуть бути визначені ним як ті, що не можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні. В цьому випадку, відповідно до ст. 255 КПК, прокурор зобов'язаний забезпечити знищення цих матеріалів, про що складає відповідну постанову з визначенням осіб, яким доручається її виконання.

Така постанова підлягає негайному виконанню під контролем прокурора. За результатами знищення речей, документів складається протокол з дотриманням вимог ст.ст. 104, 106 КПК. Законом забороняється знищення речей, документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо їх власник може бути зацікавлений в їх поверненні.

Про наявність таких речей або документів прокурор зобов'язаний письмово повідомити їх власника з метою з'ясування його бажання отримати ці речі або документи. Про повернення документів і речей їх власникові складається розписка. Допустимість таких дій і час їх здійснення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав і законних інтересів осіб, а також запобігання спричиненню збитку для кримінального провадження.

КПК (в ст.ст. 253, 254, 290) містить нормативно-правову регламентацію порядку відкриття факту проведення негласних слідчих (розшукових) дій і ознайомлення з його результатами в процесі ознайомлення підозрюваного, його захисника, потерпілого з матеріалами кримінального провадження, а також осіб, чий конституційні права були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Особливість ознайомлення осіб із протоколами негласних слідчих (розшукових) дій і додатками до них полягає в тому, що ці особи попереджаються про кримінальну відповідальність згідно з ч. 1 ст. 387 КК України за розголошення відомостей про факт, методи проведення негласних слідчих (розшукових)

дій, осіб, що їх проводили, інформацію, отриману в результаті їх проведення. Також не допускається виготовлення копій протоколів про проведення негласних (слідчих) розшукових дій і додатків до них.

Контрольні запитання

1. У чому полягає відмінність між процесуальними та фактичними підставами проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних проступків?

2. Які дії дізнавача належать до підготовки судової експертизи?

3. Що є процесуальною підставою для примусового відібрання біологічних зразків для експертизи?

4. Які негласні слідчі (розшукові) дії проводять під час провадження дізнання?

5. Опишіть особливості проведення освідкування під час дізнання.

6. Означте види огляду під час дізнання.

7. Охарактеризуйте порядок проведення обшуку під час провадження дізнання.

Рекомендована література

1. Басиста І. В., Розкошинська С. О., Максимів Л. В. Особливості провадження освідкування та огляду під час розслідування використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. *Юридичний часопис НАВС*. 2016. № 2 (12). С. 20–29.

2. Вальчишин Г. І. Фіксація результатів слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 179–183.

3. Дуфенюк О. М. Забезпечення судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні: системна парадигма. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2019. Вип. 8. С. 163–173.

4. Криворучко Д. І. Особливості проведення слідчого експерименту у кримінальних провадженнях за грабежами та розбоями, вчиненими раніше

засудженими особами. *Юридичний науковий журнал*. 2015. № 2. URL: http://lsej.org.ua/2_2015/58.pdf

5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Правові та організаційні питання освідування. *Часопис НУ «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 1 (11). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n1/15lydopo.pdf>

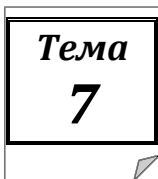
6. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Учасники освідування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. № 1. С. 121–132.

7. Переверза О. Я. Проблеми правової регламентації та тактики проведення примусового освідування, що супроводжується оголенням особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 218–223.

8. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 149–153.

9. Топчій В., Карпенко Н. Заходи примусу для забезпечення освідування у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 158–165.

10. Удовенко Ж. В. Дотримання прав і свобод людини при використанні спеціальних знань під час проведення освідування. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 232–241.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

7.1. Поняття і значення повідомлення про підозру

7.2. Порядок повідомлення про підозру під час провадження дізнання

7.3. Випадки (підстави) повідомлення про підозру

7.1. Поняття і значення повідомлення про підозру

У кримінальному процесуальному законі, а саме у Главах 22 та 25 КПК, немає прямого визначення поняття підозри. Воно формується зі змісту інших норм КПК.

Підозра, згідно з тлумачним словником української мови, – це думка про чию-небудь причетність до чогось негативного, сумнів у чийій-небудь порядності, чесності, відданості і т. ін².

Повідомлення – це: 1) дія за значенням повідомити, повідомляти і повідомлятися; 2) те, що доводиться до чийого-небудь відома, сповіщається комусь; письмова чи усна інформація, дані, інформація, передані, доведені до відома, викладені ким-небудь, невеликий публічний виступ, невелика доповідь на

² Словник української мови: в 11 томах. Т. 6. 1975. С. 475.

якусь тему; 3) папір, документ, у якому про щось повідомляється, сповіщається³.

Підозра – це припущення про суб'єкта кримінального правопорушення, неповна поінформованість про будь-які факти, обставини, тобто ймовірне, гадане пояснення їх. Виникнення у свідомості слідчого чи прокурора підозри не переводить особу у процесуальний статус підозрюваного у процесуальному значенні. Кримінальний процесуальний закон змінив природу визнання особи підозрюваною, змінивши також принциповий підхід до затримання, проте обмеживши підстави затримання. Також закон не визначає однозначно підстав, для повідомлення підозри, не вказує окремою нормою строк, упродовж якого особа може перебувати під підозрою.

Автори висували різні точки зору про початок обчислення строку перебування особи в процесуальному статусі підозрюваного. Так, приміром, вважалося, що термін перебування як підозрюваного починався з моменту порушення кримінальної справи дізнавачем, слідчим (ст. 98 КПК 1960 р.). КПК 2012 року вніс певну зрозумілість з приводу цього питання, зокрема, згідно зі ст. 42 КПК, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Особливості повідомлення про підозру особі щодо учиненого кримінального проступку визначається ст. 298⁴ КПК.

Відповідно до ч. 5 ст. 28 КПК, кожен має право на те, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк або стало предметом судового розгляду, або щоб відповідне кримінальне провадження щодо нього було закрито. Обвинувачення як твердження про вчинення кримінального правопорушення певною особою формується в обвинувальному акті, який є підсумковим процесуальним документом стадії досудового розслідування (ч. 4 ст. 110

³ Словник української мови: в 11 томах. Т. 6. 1975. С. 669.

КПК). Обвинувальний акт складається слідчим, дізнавачем та/або прокурором, коли зібрано достатньо доказів для того, щоб передати його до суду, коли сторона обвинувачення впевнена, що проведеним досудовим розслідуванням встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, процес доказування завершений, повно та неупереджено встановлені та досліджені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК). Проте, перш ніж переконатися у необхідності складання підсумкового процесуального рішення – обвинувального акта – слідчий, дізнавач та/або прокурор долають складний шлях, пов'язаний із кропітким збиранням, перевіркою, оцінкою доказів, із висуненням і перевіркою версій, формулюванням певних висновків та прийняттям низки процесуальних рішень. Цей процес пов'язаний із накопиченням доказів, просуванням від майже повного незнання про подію кримінального правопорушення та особу, яка його вчинила на етапі внесення відомостей до ЄРДР, до знання більше повного та точного. На певному етапі досудового розслідування у слідчого, дізнавача чи прокурора логічно виникає ймовірне судження про вчинення кримінального правопорушення певною особою.

Згідно із п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК, з моменту повідомлення особі про підозру розпочинається процедура притягнення особи до кримінальної відповідальності. Особу можна притягнути до кримінальної відповідальності тільки на підставах і в порядку, передбачених законом.

Зміст повідомлення про підозру полягає в тому, що в цей момент особа притягається до кримінальної відповідальності. Відтак припиняється перебіг строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, що визначений ст. 49 КК України. Датою притягнення особи до кримінальної відповідальності є дата складення повідомлення про підозру, а не час винесення вироку.

Значення повідомлення про підозру полягає не у визнанні особи винуватою і не у встановленні кримінальної відповідальності, а у створенні для цього відповідних умов. Під час розслідування встановлюється, чи відбулося кримінальне правопорушення, і хто його вчинив.

Маючи на меті забезпечити умови для того, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, зазнала відповідальності за свої протиправні дії, повідомлення про підозру водночас є засобом реалізації наданих цій особі процесуальних прав і виконання обов'язків, що становить зміст її процесуального статусу.

7.2. Порядок повідомлення про підозру під час провадження дізнання

Кримінальний процесуальний закон визначає порядок повідомлення особі про підозру шляхом вручення письмового повідомлення про підозру в день його складення слідчим, дізнавачем або прокурором.

Відповідно до п. 11 ч. 2 ст. 36 КПК, *повідомлення про підозру входить до компетенції прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва.*

Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 40¹ та ч. 1 ст. 298⁴ КПК, *повідомляти про підозру може й дізнавач, але за погодженням із прокурором.* Письмове повідомлення про підозру вручається безпосередньо особі, яка притягується до кримінальної відповідальності. У разі неможливості вручення повідомлення про підозру воно вручається за правилами, які передбачені під час здійснення виклику слідчим прокурором.

У разі *тимчасової відсутності особи за місцем проживання* повідомлення про підозру для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи або іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.

Відповідно до ст. 298⁴ КПК, одночасно із врученням повідомлення про підозру особа інформується про результати медичного освідування та висновку спеціаліста за їх наявності. У разі незгоди з результатами медичного освідування або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил, передбачених цим Кодексом.

У разі, якщо впродовж встановленого строку особа не звернеться з клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду.

Обґрунтована підозра про причетність особи до вчиненого кримінального правопорушення слугує загальною умовою для затримання особи, визнання її підозрюваною, допиту, застосування запобіжних заходів та обумовлює їх правомірність. Своєю чергою, ці заходи процесуального примусу можуть бути застосовані лише за наявності самостійних правових підстав та умов, передбачених процесуальним законом.

7.3. Випадки (підстави) повідомлення про підозру

В основі підозри як кримінального процесуального явища лежить інформація, якою володіє слідчий, дізнавач, прокурор, про причетність конкретної особи до розслідуваного кримінального правопорушення. Попри те, інформація, зі змісту якої очевидний висновок про можливе вчинення особою кримінального правопорушення, може бути отримана дізнавачем зі процесуальних джерел.

Наявність інформації, що свідчить про причетність особи до вчинення кримінального проступку, великою мірою визначає характер діяльності дізнавача на етапі підозри і його ставлення до такої особи. Якщо у слідчого, прокурора є, наприклад, лише непідтверджені оперативні дані, то їх необхідно ретельно перевірити, перш ніж залучати запідозрену особу до кримінального провадження, оскільки є велика ймовірність того, що ця особа до розслідуваного кримінального правопорушення або не має жодного стосунку, або може бути залучена як свідок. А передчасне постановлення особи в статус підозрюваного з подальшим застосуванням до неї процесуального примусу може спричинити негативні наслідки як для особи, так і для органу досудового розслідування.

З огляду на засаду публічності, *прокурор, а також слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором обов'язково здійснює повідомлення про підозру особі у випадках:*

- затримання особи на місці учинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його учинення;
- обрання щодо особи одного з передбачених запобіжних заходів;
- наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що сьогодні поява в кримінальному процесі підозрюваного в результаті застосування до нього заходів процесуального примусу, зокрема запобіжного заходу, не розкриває дійсної природи підозри: по-перше, підозра формулюється через примус, тоді як не примус породжує підозру, а навпаки – підозра тягне за собою застосування щодо особи заходів примусу; по-друге, затримання підозрюваного, застосування до нього запобіжного заходу, внесення відомостей в ЄРДР щодо особи не вичерпують ситуацій, у яких громадянин реально виявляється під підозрою органів, що здійснюють обвинувальну діяльність. Поняття «підозра» пов'язується головню із застосуванням органом досудового розслідування такого тимчасового запобіжного заходу, як затримання. Тому вважаємо, що затримання особи чи застосування запобіжного заходу не можуть бути підставами для повідомлення про підозру. Зауважимо, що заходи забезпечення кримінального провадження можуть бути застосовані тільки щодо підозрюваного (обвинуваченого), а щодо особи, у якої відсутній ще процесуальний статус, такі заходи забезпечення застосовуватись не можуть.

Закон не вимагає від слідчого, дізнавача зібрати до цього часу всі необхідні і можливі докази, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Однак на цей момент *необхідно зібрати достатньо доказів, які вказують на те, що:*

- діяння, з приводу якого провадиться розслідування, справді вчинено;
- його вчинила особа, питання про притягнення до кримінальної відповідальності якої вирішується;

– у діянні цієї особи міститься склад конкретного кримінального правопорушення;

– відсутні обставини, які виключають провадження у справі і кримінальну відповідальність цієї особи.

Рішення про притягнення особи до кримінальної відповідальності (повідомлення про підозру) може прийняти тільки слідчий, дізнавач, прокурор у провадженні на підставі внутрішнього переконання про винуватість особи.

Після повідомлення про підозру слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК, та вручити пам'ятку про роз'яснення процесуальних прав та обов'язків.

Письмове повідомлення про підозру має містити такі відомості:

– прізвище та посаду слідчого, дізнавача, прокурора, який здійснює повідомлення;

– анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;

– найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;

– зміст підозри;

– правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

– стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, зокрема і зазначення часу, місця його учинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;

– права підозрюваного;

– підпис слідчого дізнавача, прокурора, який здійснив повідомлення.

У разі виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язані виконати дії, передбачені щодо повідомлення підозри за обставинами, які їм стали відомі, та не могли бути відомі під час здійснення попередньої процесуальної діяльності.

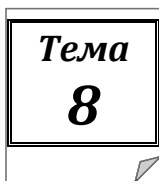
Контрольні запитання

1. Дайте визначення поняття «повідомлення про підозру».
2. У чому полягає значення повідомлення про підозру?
3. Який порядок повідомлення про підозру в кримінальному провадженні?
4. Які правові наслідки повідомлення про підозру в кримінальному провадженні?
5. Розкрийте підстави повідомлення про підозру.
6. Які підстави зміни підозри у кримінальному провадженні?
7. Окресліть порядок повідомлення про підозру в разі їх зміни.

Рекомендована література

1. Алєнін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161–169.
2. Бабич А. А. Повідомлення військовослужбовця про підозру. *Форум права*. 2015. № 1. С. 11–17.
3. Гуртієва Л. М. Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. 2014. № 6 (2.1). С. 185–190.
4. Лук'янець О. О. Особливості вручення повідомлення особі про підозру. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 1. С. 101–102.
5. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні при повідомленні про підозру під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 837. С. 476–483.
6. Рогатюк І. В., Мірковець Д. М. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 115–124.
7. Татаров О. Ю. Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації. *Митна справа*. 2015. № 1 (2.2). С. 265–271.
8. Тищенко О., Говорун Д. Окремі питання процесуального порядку повідомлення про підозру в контексті реалізації засади публічності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 149–153.
9. Тітко А. А. Дотримання конституційних прав і свобод громадянина під час повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1. С. 227–230.

10. Топорецька З. М. Прокурорський нагляд за законністю повідомлення особі про підозру. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2. С. 132–136.
11. Фараон О. В. Випадки повідомлення про підозру. *Право і суспільство*. 2015. № 3(3). С. 198–202.
12. Фараон О. Зміна повідомлення про підозру в аспекті ст. 279 Кримінального процесуального кодексу України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 402–406.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЗНАННЯ

8.1. Поняття, мета та система заходів забезпечення кримінального провадження під час дізнання

8.2. Порядок і підстави застосування заходів забезпечення під час провадження дізнання

8.3. Характеристика заходів забезпечення під час провадження дізнання

8.3.1. Виклик дізнавачем у кримінальному провадженні

8.3.2. Привід у кримінальному провадженні

8.3.3. Накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні

8.3.4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом у кримінальному провадженні

8.3.5. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні

8.3.6. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні

8.3.7. Арешт майна у кримінальному провадженні

8.4. Запобіжні заходи під час провадження дізнання

8.5. Особисте зобов'язання у кримінальному провадженні

8.6. Особиста порука у кримінальному провадженні

8.7. Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок

8.1. Поняття, мета і система заходів забезпечення кримінального провадження під час дізнання

Заходи забезпечення кримінального провадження – один із видів примусу, який застосовується компетентними державними органами та посадовими особами у кримінальному провадженні.

Оскільки в КПК відсутнє нормативне визначення поняття **заходів забезпечення кримінального провадження**, на наш погляд, під ними треба розуміти *передбачені кримінальним процесуальним законом засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими державними органами та посадовими особами у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів і досягнення дієвості кримінального провадження*.

Згідно з ч. 2 ст. 131 КПК, заходами забезпечення кримінального провадження є:

- виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- накладення грошового стягнення;
- тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- відсторонення від посади;
- тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- тимчасовий доступ до речей і документів;
- тимчасове вилучення майна;
- арешт майна;
- затримання особи;
- запобіжні заходи.

Метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості провадження. Під дієвістю кримінального провадження, на наш погляд, розуміється виконання завдань кримінального судочинства, які визначені у ст. 2 КПК.

8.2. Порядок і підстави застосування заходів забезпечення під час провадження дізнання

Заходи забезпечення кримінального провадження загалом застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду (ч. 1 ст. 132 КПК).

Відповідно до ст. 372 КПК, ухвала, що викладається окремим документом, складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

- дати і місця її постановлення;
- назви та складу суду, секретаря судового засідання; найменування (номера) кримінального провадження;
- прізвища, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, року, місяця і дня його народження, місця народження і місця проживання;
- Закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа;
- сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження;

2) мотивувальної частини із зазначенням:

- суті питання, що вирішується ухвалою, і за чією ініціативою воно розглядається;
- установлених судом обставин із посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів;
- мотивів, на які зважив суд під час постановлення ухвали, і положення закону, яким він керувався;

3) резолютивної частини із зазначенням:

- висновків суду;
- строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

В окремих випадках для застосування заходів забезпечення кримінального провадження ухвала слідчого судді може не виноситися, зокрема: під час виклику слідчим, прокурором, судом; під час затримання підозрюваного без ухвали слідчого судді у порядку

ст.ст. 207–208, 298⁴ КПК; під час тимчасового вилучення майна, коли таке вилучення здійснюється під час проведення слідчої (розшукової) дії.

За необхідності застосування заходу забезпечення кримінального провадження слідчим, дізнавачем за погодженням із прокурором, або прокурором, до слідчого судді направляється відповідне клопотання. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого загального суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, якщо інше не передбачено п. 2 ч. 2 ст. 132 КПК.

До клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання (ч. 6 ст. 132 КПК).

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються (ч. 5 ст. 132 КПК).

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що:

- існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора;
- може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням (ч. 3 ст. 132 КПК).

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язані врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 132 КПК).

8.3. Характеристика заходів забезпечення під час провадження дізнання

8.3.1. Виклик дізнавачем у кримінальному провадженні

Виклик у кримінальному провадженні – це захід забезпечення кримінального провадження, який спрямований на інформування учасника провадження про необхідність явки до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, судді з метою його участі в проведенні процесуальних дій.

У виклику обов'язково треба вказати процесуальний статус особи, яка викликається, час, дату і місце її прибуття, вид процесуальної дії, для участі в якій вона викликається, перелік документів, які особа повинна мати з собою для посвідчення її особи, та наслідки її неприбуття.

Порядок виклику дізнавачем підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження під час досудового розслідування для участі в допиті або іншій процесуальній дії визначається ст. 133 КПК, оскільки дізнавач наділяється повноваженнями слідчого відповідно до ч. 1 ст. 40¹ КПК.

Окрім цього, дізнавач під час досудового розслідування мають право викликати будь-яку іншу особу, якщо є достатні підстави вважати, що вона може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії обов'язкова (ч. 2 ст. 133 КПК).

Виклик слідчим і прокурором, дізнавачем під час досудового розслідування, на відміну від інших заходів забезпечення кримінального провадження (окрім тимчасового вилучення майна та затримання особи), застосовується без окремого судового рішення, у зв'язку із чим питання його застосування належать до компетенції дізнавача.

Залежно від обставин, які виникають у кримінальному провадженні, є різні *способи виклику*, зокрема:

- шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою або факсимільним зв'язком, здійснення виклику телефоном або телеграмою (ч. 1 ст. 135 КПК);

– у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи або іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи (ч. 2 ст. 135 КПК);

– особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення (ч. 3 ст. 135 КПК);

– повістка про виклик неповнолітньої особи, зазвичай, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у тому разі, коли це обумовлюється обставинами кримінального провадження (ч. 4 ст. 135 КПК);

– повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику (ч. 5 ст. 135 КПК);

– повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду (ч. 6 ст. 135 КПК);

– повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва (ч. 7 ст. 135 КПК).

– повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою-сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. Така особа вважається такою, яка належно повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. У випадку наявності в такої особи, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

Окрім цього, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є підпис особи про отримання повістки, зокрема на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом (ч. 1 ст. 136 КПК).

Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у разі підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти (ч. 2 ст. 136 КПК).

Зміст повістки про виклик. У повістці про виклик повинні бути зазначені:

- прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;
- найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону або інших засобів зв'язку;
- ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;
- найменування (номер) кримінального провадження, в межах якого здійснюється виклик;
- процесуальний статус, у якому перебуває викликана особа;
- час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;
- процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;
- наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, зокрема можливість застосування приводу, та здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження;

– передбачені КПК поважні причини, через які особа може не з’явитися на виклик, та нагадування про обов’язок заздалегідь повідомити про неможливість з’явлення;

– підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик.

На практиці виникають випадки, коли особа, з огляду на поважні причини, не має можливості своєчасно прибути до слідчого, прокурора, слідчого судді або до суду. Наявність таких поважних причин не тягне за собою додаткові негативні наслідки для особи, яка не прибула на виклик.

Такими *поважними причинами неприбуття на виклик*, згідно зі ст. 138 КПК, є:

– затримання, тримання під вартою або відбування покарання;

– обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;

– обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);

– відсутність особи у місці проживання впродовж тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;

– тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров’я у зв’язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;

– смерть близьких родичів, членів сім’ї або інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;

– несвоєчасне одержання повістки про виклик;

– інші обставини, які об’єктивно унеможливають з’явлення особи на виклик.

Наслідки неприбуття особи на виклик без поважних причин визначені у ст. 139 КПК. Так, якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який був у встановленому КПК порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з’явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, на нього накладається грошове стягнення у розмірі:

- від 0,25 до 0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого, дізнавача, прокурора;

- від 0,5 до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб – у випадку неприбуття на виклик слідчого судді, суду.

Окрім цього, до підозрюваного, обвинуваченого, свідка може бути застосовано привід. За злісне ухилення від явки свідок, потерпілий несе відповідальність, установлену законом (ч. 3 ст. 139 КПК). Поняття злісного ухилення від явки за викликом кримінальний процесуальний закон не формулює. Проте злісне ухилення свідка або потерпілого від явки становить склад адміністративного правопорушення, за яке ст. 185⁴ КУпАП передбачено адміністративну відповідальність. Злісність в ухиленні від явки, яка є обов'язковою ознакою складу цього правопорушення, виявляється в навмисному усуненні, неодноразовій відмові від явки за викликом для участі у процесуальних діях.

Факт злісного ухилення повинен підтверджуватися документами, що свідчать про здійснені офіційні виклики особи. Як докази відсутності злісності ухилення від явки на виклик можуть бути надані документи, які підтверджують наявність хвороби в особи, перебування її у відрядженні, відпустці та ін.

Також наслідком ухилення від явки на виклик слідчого, дізнавача, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який оголошений у міжнародний розшук, та/або який виїхав, та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування чи спеціального судового провадження.

Визначення доцільності участі особи у слідчих (розшукових) та процесуальних діях під час досудового розслідування, згідно з нормами кримінального процесуального закону, покладається на слідчого або прокурора, який їх проводить. Так, зокрема, за необхідності до участі у допиті може залучатися перекладач (ч. 3 ст. 224 КПК); у допиті та інших слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи, заразом й неповнолітнього підозрюваного – лікар (ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 227, ч. 1 ст. 491

КПК); у пред'явленні для впізнання – спеціаліст для фіксування впізнання технічними засобами, психолог, педагог та інші спеціалісти (ч. 8 ст. 228 КПК); під час обшуку житла та іншого володіння особи, огляду – спеціаліст (ч. 1 ст. 236, частини 3 і 7 ст. 237 КПК); у слідчому експерименті – спеціаліст, підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник (ч. ч. 2 і 3 ст. 240 КПК); в освідуванні особи – судово-медичний експерт або лікар (ч. 2 ст. 241 КПК)⁴.

8.3.2. Привід у кримінальному провадженні

***Привід** – це один із заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні особи, щодо якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.*

Рішення про здійснення приводу під час досудового розслідування приймається слідчим суддею за клопотанням слідчого, дізнавача, прокурора або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали (ч. 2 ст. 140 КПК). Загальний зміст ухвали про привід визначений у ст. 372 КПК.

Привід може бути застосований щодо підозрюваного, обвинуваченого або свідка. Привід свідка не може бути застосований щодо неповнолітньої особи, вагітної, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які, згідно з КПК, не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу (ч. 3 ст. 140 КПК).

⁴ Івашенко О. В. Підстави і процесуальний порядок виклику учасників кримінального провадження для участі у слідчих (розшукових) діях. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2013. № 1 (7). С. 1–16.

Що ж до змісту клопотання про здійснення приводу, то у ньому зазначаються:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

- процесуальний статус особи, про здійснення приводу якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;

- процесуальна дія, учасником якої повинна бути особа, про здійснення приводу якої заявлено клопотання;

- положення КПК, яким встановлено обов'язок особи з'явитися на виклик, та обставини невиконання особою цього обов'язку;

- відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

- прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;

- дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, дізнавач, прокурор обґрунтовує свої доводи.

Під час досудового розслідування клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про здійснення приводу розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду. За необхідності слідчий суддя може заслухати доводи особи, яка подала клопотання (ч. 1 ст. 142 КПК).

Слідчий суддя або суд, установивши, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик, була викликана у встановленому КПК порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, постановляє ухвалу про здійснення приводу такої особи (ч. 3 ст. 142 КПК).

Копія ухвали про здійснення приводу, завірена печаткою суду, негайно надсилається органу, на який покладено її виконання (ч. 4 ст. 142 КПК).

Перед безпосереднім виконанням ухвала про здійснення приводу оголошується особі, щодо якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу (ч. 2 ст. 143 КПК).

Особа, рішення про здійснення приводу якої ухвалено слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений, в ухвалі про здійснення приводу, час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

У разі невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, щодо неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дають змогу здійснити її супроводження до місця виклику. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міру, необхідну для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, упродовж тривалого часу, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, установлену законом (ч. 3 ст. 143 КПК).

За неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання (ч. 4 ст. 143 КПК).

За результатами здійснення цієї процесуальної дії особа, яка виконувала ухвалу про привід, має скласти протокол із дотриманням відповідних вимог.

8.3.3. Накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні

Грошове стягнення – це один із видів заходу забезпечення кримінального провадження, що полягає у покладенні на учасника кримінального провадження обов'язку сплати певної суми коштів у разі доведення перед слідчим суддею під час досудового розслідування або судом під час судового розгляду не виконання ним обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законом або судовим рішенням.

Метою його застосування є забезпечення дієвості кримінального провадження в частині гарантій виконання учасниками кримінального провадження, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності власних обов'язків.

Грошове стягнення можна розглядати як один із видів кримінальних процесуальних санкцій, що може заподіяти інтересам особі, яка не дотрималася власних обов'язків у кримінальному провадженні, доволі відчутну матеріальну шкоду. Із огляду на це, воно повинно накладатися тільки за наявності фактичних і формально-правових підстав, що підтверджують учинення правопорушення.

Фактичною підставою накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження є невиконання ним своїх обов'язків, які передбачені у кримінальному процесуальному законі або ухвалою слідчого судді під час кримінального провадження.

Окрім основної мети – забезпечення дієвості кримінального провадження, воно має також на увазі і покарання особи, яка не дотрималася процесуальних обов'язків. Також доцільно сказати і про попереджувальний характер цього виду заходу забезпечення, відтак, дисциплінуючи особу та заохочуючи її до виконання певних дій.

Грошове стягнення накладається: під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням слідчого, дізнавача прокурора або за власною ініціативою (ч. 2 ст. 144 КПК).

У клопотанні про накладення грошового стягнення на особу під час досудового розслідування зазначаються (ст. 145 КПК):

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- процесуальний статус особи, про накладення грошового стягнення на яку заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання;
- обов'язок, який покладено на особу КПК або ухвалою слідчого судді;
- обставини, за яких особа не виконала обов'язок;
- відомості, які підтверджують невиконання особою обов'язку;
- прізвище, ім'я, по батькові та посада слідчого, прокурора;
- дата та місце складення клопотання.

До клопотання додаються копії матеріалів, якими слідчий, дізнавач, прокурор обґрунтовує власні доводи.

Під час досудового розслідування клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Про час і місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання (ч. 1 ст. 146 КПК).

Слідчий суддя, суд, установивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення. Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку накладено грошове стягнення (ч. 3 ст. 146 КПК).

Перелік учасників кримінального провадження визначений у п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК. Власне тільки до них може бути застосовано грошове стягнення, а саме щодо: сторони кримінального провадження, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача (відповідача), його представника та законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявника, свідка та його адвоката, понятого, заставодавця, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, судового розпорядника.

Накладення грошового стягнення є правом слідчого судді або суду, але в окремих випадках – їхнім обов'язком. Так, слідчий суддя або суд зобов'язаний накласти грошове стягнення:

- на поручителя за невиконання взятих на себе зобов'язань під час обрання запобіжного заходу особистої поруки (ч. 5 ст. 180 КПК);
- на батьків, опікунів і піклувальників у разі відібрання у них зобов'язання про взяття під нагляд неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого у випадку порушення цього зобов'язання (ч. 5 ст. 493 КПК).

У решті випадків накладення грошового стягнення є правом для слідчого судді або суду, яким вони можуть скористатися або утриматися, враховуючи певні обставини, як-от скрутне матеріальне становище відповідного учасника процесу⁵.

На практиці виникають випадки, коли необхідно скасувати раніше накладене грошове стягнення. Порядок таких дій визначений у ст. 147 КПК.

Особа, на яку накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, суду, який виніс ухвалу про накладення грошового стягнення (ч. 1 ст. 147 КПК).

Слідчий суддя, суд скасовує ухвалу про накладення на особу грошового стягнення за результатами його розгляду в судовому засіданні, якщо буде встановлено, що стягнення накладено безпідставно, а в іншому випадку – відмовляє у задоволенні клопотання (ч. 3 ст. 147 КПК).

Ухвала слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення оскарженню не підлягає (ч. 4 ст. 147 КПК).

8.3.4. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом у кримінальному провадженні

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом є одним із видів заходів забезпечення у кримінальному провадженні, що застосовується за наявності достатніх підстав уважати, що для припинення кримінального правопорушення або запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному

⁵ Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар. Х.: Право. С. 288.

провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, що полягає у тимчасовому вилученні документів, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманої особи у порядку, передбаченому статтею 208 КПК.

Суб'єктом, стосовно якого приймається рішення про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, є підозрюваний, а продовження строку його дії може бути застосовано і щодо підозрюваного, і обвинуваченого.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом:

- право керування транспортним засобом або судном;
- право полювання;
- право на здійснення підприємницької діяльності;
- право на володіння та носіння зброї.

Згідно зі ст. 15 ЗУ «Про дорожній рух», кожний громадянин, який досяг встановленого цим Законом віку та не має медичних протипоказань, може в установленому порядку отримати право на керування транспортними засобами відповідної категорії. Таке право підтверджується посвідченням. Порядок його видачі встановлений постановою КМУ від 8 травня 1993 р. № 340 «Про затвердження Положення про порядок видачі посвідчень водія та допуску громадян до керування транспортними засобами».

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», право на полювання в межах визначених для цього мисливських угідь мають громадяни України, які досягли 18-річного віку, іноземці, які одержали в установленому порядку дозвіл на добування мисливських тварин, та інші документи, що засвідчують право на полювання. Згідно зі ст. 14 цього Закону, документами на право полювання (для громадян України) є: посвідчення мисливця; щорічна контрольна картка обліку добутої дичини і порушень правил полювання з позначкою про сплату державного мита; дозвіл на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка, дозвіл на діагностичний та селекційний відстріли тощо); відповідний дозвіл на право користування вогнепальною зброєю у разі її використання; паспорт на собак мисливсь-

ких порід, інших ловчих звірів і птахів у разі їх використання під час полювання.

Тимчасово вилученими можуть бути документи, що посвідчують користування спеціальним правом, – на здійснення підприємницької діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Ст. 50 ЦК України установлює, що право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законами. Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації.

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом може бути здійснено на підставі рішення слідчого судді під час досудового розслідування на строк не більше двох місяців (ч. 2 ст. 148 КПК).

Речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань.

Прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором під час досудового розслідування має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. У випадку тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням не пізніше двох днів із моменту тимчасового вилучення. Пропуск указанного строку тягне за собою необхідність повернення тимчасово вилучених документів (ч. 1 ст. 150 КПК).

Клопотання повинно містити:

– короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

- правову кваліфікацію кримінального правопорушення за законом України про кримінальну відповідальність;

- виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини;

- причини, у зв'язку з якими потрібно здійснити тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;

- вид спеціального права, яке підлягає тимчасовому обмеженню;

- строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню;

- перелік свідків, яких прокурор, слідчий вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

До клопотання також додаються:

- копії матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання;

- документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого, підозрюваного, його захисника (ч. 1 ст. 151 КПК).

Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, може розглядатися лише за участю підозрюваного, його захисника (ч. 2 ст. 151 КПК).

У своєму роз'ясненні Вищий спеціалізований суд України звертає увагу на те, що до клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, разом тимчасового обмеження в користуванні спеціальним правом, обов'язково додають: витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження – у всіх без винятку випадках; копії матеріалів, якими сторона кримінального провадження, що подала відповідне клопотання, обґрунтовує власні доводи; документи, що підтверджують надання підозрюваному, разом й обвину-

ваченому, копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання⁶.

Слідчий суддя, встановивши, що клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом подано без додержання вимог ст. 150 КПК, повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 151 КПК).

Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ч. 4 ст. 151 КПК).

У разі відмови в задоволенні клопотання вилучені документи підлягають поверненню володільцю не пізніше наступного робочого дня після отримання слідчим, прокурором відповідної ухвали слідчого судді.

Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, якщо слідчий, прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення або запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 152 КПК).

Прокурор має право звернутись із клопотанням про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, яке розглядається у порядку, передбаченому ст. 151 КПК.

У разі продовження в установленому порядку строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом копія відповідної ухвали слідчого судді надсилається не пізніше дня, наступного за днем її постановлення, центральному органу виконавчої влади, якому для зберігання надіслано документи.

⁶ Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223-558/0/4-13. Судовий вісник. К., 2013. № 4.

8.3.5. Тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні

Тимчасовий доступ до речей і документів – це один із видів заходів забезпечення кримінального провадження, що полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі та документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, в разі ухвалення відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку) (ч. 1 ст. 159 КПК).

Під сторонами кримінального провадження, які мають право подавати клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, згідно з п. 19 ст. 3 КПК, є: з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених КПК; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Під річчю варто розуміти предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки (ст. 179 ЦК України). Документом є спеціально створений, з метою збереження інформації, матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту або обставини.

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення.

Згідно з ДСТУ 2392-94, інформаційна система – комунікаційна система, що забезпечує збирання, пошук, оброблення та пересилання інформації⁷.

⁷ ДСТУ 2392-94 Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. URL: <http://document.ua/informacija-ta-dokumentacija-bazovi-ponjattja.-termini-ta-v-std487.html>

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду (ч. 2 ст. 159 КПК).

У клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів зазначаються:

- короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

- правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;

- підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

- значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;

- можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, і неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

- обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

Речами і документами, до яких заборонено доступ, є:

- листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

- об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією (ст. 160 КПК).

Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (ч. 1 ст. 45 КПК). Адвокат також

є представником потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача (ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 63 КПК).

До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

- інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

- відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

- відомості, які можуть становити таємницю учинення нотаріальних дій;

- конфіденційна інформація, зокрема така, що містить комерційну таємницю;

- відомості, які можуть становити банківську таємницю;

- особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

- інформація, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

- персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

- державна таємниця;

- таємниця фінансового моніторингу;

- відомості, що становлять професійну таємницю відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ст. 162 КПК).

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи:

- перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

- самі собою або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

– не становлять або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, окрім обставин, передбачених ч. 5 ст. 163 КПК, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, і неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється у порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів може дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення є реальна загроза зміни або знищення речей або документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

За результатами розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд виносить ухвалу. Зміст і форма вказаної ухвали передбачені ст. 164 КПК.

Порядок виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів закріплений у ст. 165 КПК.

Особа, яка зазначена в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів як володілець речей або документів, зобов'язана надати тимчасовий доступ до вказаних в ухвалі речей і документів особі, зазначеній у відповідній ухвалі слідчого судді, суду.

Зазначена в ухвалі слідчого судді, суду особа зобов'язана пред'явити особі, яка зазначена в ухвалі як володілець речей і документів, оригінал ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів та вручити її копію.

Особа, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і оригіналів або копій документів, зобов'язана залишити володільцю речей і оригіналів або копій документів опис речей і оригіналів або копій документів, які були вилучені на виконання ухвали слідчого судді, суду.

На вимогу володільця особою, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має бути залишено копію вилучених оригіналів документів. Копії документів, які вилучаються, або оригінали яких вилучаються, виготовляються з використанням копіювальної техніки, електронних засобів володільця (за його згодою) або копіювальної техніки, електронних засобів особи, яка пред'являє ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів.

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку згідно з положеннями КПК з метою відшукування та вилучення зазначених речей і документів (ч. 1 ст. 166 КПК).

У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, дізнавачу, прокурору або органу Національної поліції за місцем проведення цих дій. Проведення обшуку здійснюється за участю особи, за клопотанням якої надано дозвіл на його проведення, згідно з положеннями КПК.

8.3.6. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні

Тимчасове вилучення майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися його майном, яке має значення для встановлення обставин кримінального правопорушення до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Застосування такого заходу забезпечення пов'язане з обмеженням права особи, передбаченого ст. 41 Конституції України, а саме:

- кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами власної інтелектуальної, творчої діяльності;

- право приватної власності набувається у порядку, визначеному законом;

- громадяни для задоволення власних потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону;

- ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності;

- право приватної власності є непорушним;

- примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток із мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості;

- примусове відчуження таких об'єктів із подальшим повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного або надзвичайного стану;

- конфіскація майна може бути застосована винятково за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом;

- використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

- підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби або знаряддя учинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

- призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

- є предметом кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з їх незаконним обігом;

– одержані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

Під річчю варто розуміти предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права й обов'язки. Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту або обставини. Гроші – це законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Таким платіжним засобом є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Засоби учинення кримінального правопорушення – це предмети матеріального світу, що застосовуються особою під час учинення суспільно небезпечного діяння.

Знаряддя кримінального правопорушення – це предмети, використовуючи які, особа вчиняє фізичний вплив на матеріальні об'єкти.

Під предметом кримінального правопорушення розуміють предмети матеріального світу, з огляду на які, або з приводу яких учиняється таке правопорушення.

Сліди кримінального правопорушення у вузькому розумінні – це матеріально фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому. Якщо такі сліди збереглися на речах, документах, вони тимчасово вилучаються.

Винагорода за учинення кримінального правопорушення – це гроші, цінності та інші речі, надані особі з метою схилити її до його учинення протиправних дій.

Речі, документи, здобуті в результаті учинення кримінального правопорушення, або на які воно спрямоване, – це об'єкти такого правопорушення.

Доходи від набутих у результаті учинення кримінального правопорушення речей, грошей – це те, що набуто від реалізації майна, отриманого злочинним способом.

Порядок тимчасового вилучення майна визначений у ст. 168 КПК. Тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно

затримав особу у порядку, передбаченому ст.ст. 207, 208, 298² КПК. Кожна особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом, в якому вказується, хто передав і яка уповноважена службова особа прийняла майно, із зазначенням його назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого воно виготовлено, та індивідуальних ознак.

Тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду. Порядок проведення зазначених слідчих (розшукових) дій визначений у ст.ст. 236, 237 КПК. Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

У разі необхідності слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

Слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа під час затримання або обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол, копія якого надається особі, у якої вилучено майно, або її представнику.

Після тимчасового вилучення майна уповноважена службова особа зобов'язана забезпечити схоронність такого майна відповідно

до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України» від 19 листопада 2012 р. № 1104.

Порядок зберігання залежить від того, що становить вилучене майно. Наприклад, гроші підлягають передачі на зберігання до фінансових органів. Документи зберігаються з матеріалами кримінального провадження, а інше майно – у спеціально пристосованих приміщеннях (камерах зберігання речових доказів).

У разі ухвалення рішення про припинення тимчасового вилучення майна тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

- за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

- за ухвалою слідчого судді або суду в разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

- якщо клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна подано до суду пізніше наступного робочого дня після вилучення майна;

- якщо тимчасове вилучення майна проведене під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді та клопотання про арешт такого майна не подано слідчим, прокурором упродовж 48 годин після вилучення майна.

- клопотання про тимчасовий арешт майна надійшло до суду після 72 годин із моменту його вилучення;

- у разі скасування арешту;

- за вироком суду в кримінальному провадженні щодо кримінального проступку.

Про можливість отримання володільцем вилученого у нього майна він повідомляється письмово. Копія повідомлення долучається до кримінального провадження. У розписці отримувач вказує дані свого паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу та місце проживання. У разі неможливості особистої явки власника майна воно може бути отримано за дорученням іншою

особою, розписка якої із дорученням приєднується до справи. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їх представникам за наявності доручення, документа, що засвідчує особу, і під розписку⁸.

Копія судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, копія судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна негайно після його оголошення вручається слідчому, прокурору. У разі відсутності слідчого, дізнавача, прокурора під час оголошення судового рішення його копія надсилається таким особам не пізніше наступного робочого дня.

Слідчий, прокурор після отримання судового рішення про відмову в задоволенні або про часткове задоволення клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, судового рішення про повне або часткове скасування арешту тимчасово вилученого майна повинні негайно вжити заходів щодо виконання судового рішення та направити повідомлення про його виконання слідчому судді.

8.3.7. Арешт майна у кримінальному провадженні

Арешт майна – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

⁸ Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар. Х.: Право. С. 331.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження.

Арешт майна має тимчасовий характер, оскільки остаточне рішення про те, що необхідно учинити з майном, яке арештоване, буде вирішено судом під час ухвалення вироку (ст. 368 КПК).

Особами, які, згідно із законом, несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути:

- батьки (усиновлювачі) або опікуни малолітньої особи або інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи (ст. 1178 ЦК);

- батьки (усиновлювачі) або піклувальники неповнолітньої особи (ст. 1179 ЦК);

- опікуни або заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК);

- юридична або фізична особа за шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ст. 1172 ЦК);

- особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підляду, оренди тощо) володіє джерелом підвищеної безпеки (ст. 1187 ЦК України).

Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні ці особи можуть бути, якщо до них пред'явлено цивільний позов під час кримінального провадження до початку судового розгляду в порядку, встановленому ст. 128 КПК.

Метою арешту майна є забезпечення:

- збереження речових доказів;

- спеціальної конфіскації;

- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі застосування арешту для забезпечення використання майна як речового доказу будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що:

– воно може бути знаряддям учинення кримінального правопорушення;

– воно зберегло на собі сліди кримінального правопорушення або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту або обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, заразом предмети, що були об’єктом кримінально протиправних дій;

– гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок учинення кримінального правопорушення.

Арешт може бути накладений і на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК.

Забороняється накладати арешт на кошти на єдиному рахунку, відкритому у порядку, визначеному ст. 35¹ Податкового кодексу України, на кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, на кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до ст. 15¹ Закону України «Про електроенергетику», на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до ст. 19¹ Закону України «Про тепlopостачання», на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для кредитних коштів, відкритих відповідно до ст. 26¹ Закону України «Про тепlopостачання» і ст. 18¹ Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», на спеціальному рахунку експлуатуючої організації (оператора) відповідно до Закону України «Про впорядкування питань, пов’язаних із забезпеченням ядерної безпеки».

У разі застосування арешту для забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди він може бути накладений на майно:

– підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної або юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність

за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння;

– юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні, й так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не вжито раніше.

Вартість майна, яке слід арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

У невідкладних випадках і винятково з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації або спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину за рішенням директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж упродовж 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна.

Якщо протягом 24 годин прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Арешт може бути накладений на рухоме або нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, водночас кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках або на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою або рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, окрім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Нерухоме майно – це земельні ділянки, а також об’єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких неможливо без їх знецінення та зміни їх призначення (ст. 181 ЦК України).

Майновими правами інтелектуальної власності є:

- право на використання об’єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об’єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об’єкта права інтелектуальної власності, зокрема забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (ст. 424 ЦК України).

До розрахункових документів, за допомогою яких можуть здійснюватися безготівкові розрахунки, належать: акредитиви, розрахункові чеки (чеки), банківські платіжні картки, векселі, інкасові доручення (розпорядження), платіжне доручення, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення (ст. 1088 ЦК)⁹.

Процесуальною підставою арешту майна є ухвала слідчого судді або суду, яка виноситься, зазвичай, на підставі поданого клопотання про арешт майна.

З клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням із прокуро-

⁹ Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22.

ром, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач (ч. 1 ст. 171 КПК).

Фактичною підставою арешту майна є сукупність фактичних даних, що вказують на завдання кримінальним правопорушенням матеріальної та/чи моральної шкоди, заявлення цивільного позову про її відшкодування або можливість заявлення такого позову та накладення майнових стягнень, конфіскації майна за вироком суду.

У клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:

- підстави і мету відповідно до положень ст. 170 КПК та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна;
- перелік і види майна, що належить арештувати;
- документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування або розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном;
- розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 6 ст. 170 КПК.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання (ч. 2 ст. 171 КПК).

У клопотанні цивільного позивача у кримінальному провадженні про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено:

- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір позовних вимог;
- докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди (ч. 3 ст. 171 КПК).

Клопотання слідчого, дізнавача, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його вилучено.

У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, здійснюваних на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої

ст. 235 КПК, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом 48 годин після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, в якій його було вилучено.

Порядок розгляду клопотання про арешт майна визначено у ст. 172 КПК.

Порядок зберігання майна, на яке накладено арешт, визначений в Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду, яка затверджена наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, ДПА України, СБ України, Верховним Судом України, Державною судовою адміністрацією України 27 серпня 2010 р. № 51/401/649/471/23/125.

Ухвалу про арешт тимчасово вилученого майна слідчий суддя, суд постановляє не пізніше 72 годин із дня надходження до суду клопотання. В іншому разі таке майно повертається особі, у якій його вилучено (ч. 6 ст. 173 КПК).

Копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, дізнавачу прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали:

- фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів;

- підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації;

- підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

- підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній або юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній особі, щодо якої

здійснюється провадження, – під час вирішення питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), або стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі відсутності таких осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Підозрюваний, обвинувачений, треті особи мають право на захисника, право оскаржити судові рішення щодо арешту майна (ч. 7 ст. 173 КПК).

Кримінальним процесуальним законом встановлено такий ***порядок і випадки скасування арешту майна.***

Так, підозрюваний, обвинувачений, їх захисник, законний представник, інший власник або володілець майна, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які не були присутні під час розгляду питання про арешт майна, мають право заявити клопотання про скасування арешту майна повністю або частково. Таке клопотання під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, а під час судового провадження – судом.

Окрім цього, арешт майна також може бути скасовано повністю або частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування або суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника або законного представника, іншого власника або володільца майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу немає потреби або арешт накладено необґрунтовано (ч. 1 ст. 174 КПК).

Клопотання про скасування арешту майна розглядає слідчий суддя, суд не пізніше трьох днів після його надходження до суду. Про час і місце розгляду повідомляється особа, яка заявила клопотання, та особа, за клопотанням якої арештовано майно (ч. 2 ст. 174 КПК).

Прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації (ч. 3 ст. 174 КПК).

Суд одночасно з ухваленням судового рішення, яким закінчується судовий розгляд, вирішує питання про скасування арешту

майна. Суд скасовує арешт майна, зокрема, у разі виправдання обвинуваченого, закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації, непризначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації, залишення цивільного позову без розгляду або відмови в цивільному позові (ч. 4 ст. 174 КПК).

Ухвала про арешт майна виконується негайно слідчим, прокурором.

8.4. Запобіжні заходи під час провадження дізнання

***Запобіжні заходи** – це вид заходів забезпечення кримінального провадження, застосування яких полягає в обмеженні підозрюваного обвинуваченого в його правах на свободу й особисту недоторканність; недоторканність житла або іншого володіння особи; таємницю спілкування; невтручання у приватне життя.*

Запобіжні заходи, як і інші заходи забезпечення кримінального провадження, застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження, тобто виконання його (провадження) завдань: захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щодо жодної особи не був застосований необґрунтований процесуальний примус і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Застосування запобіжних заходів має дві мети:

забезпечувальну – створення умов і вжиття заходів для виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього (них) процесуальних обов'язків: прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за

викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб; виконувати обов’язки, покладені на нього рішенням про застосування запобіжних заходів; підкорятися законним вимогам і розпорядженням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду;

превентивну – запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншою мірою; учинити інше кримінальне правопорушення або продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставами застосування запобіжного заходу є:

– наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, що здебільшого тлумачиться як вказівка на факт притягнення особи до кримінальної відповідальності, тобто виконання процесуальної дії повідомлення особі про підозру в порядку, визначеному Главою 22 КПК;

– наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може не виконати покладені на нього обов’язки або учинити дії, які розглядаються як ризики через призму превентивної мети застосування запобіжних заходів, тобто наявність фактичних даних, що вказують на учинення або спроби учинення дій, які перешкоджатимуть кримінальному провадженню.

Закон забороняє слідчому, прокуророві ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього вказаних підстав: обґрунтованої підозри та хоча б одного з ризиків, визначених ст. 177 КПК. У такому разі вказане ініціювання вважається необґрунтованим, відтак клопотання не підлягає задоволенню.

Система запобіжних заходів визначена в ст. 176 КПК, у якій вони розташовані у порядку їх суворості, а саме:

- особисте зобов’язання (ст. 179 КПК);
- особиста порука (ст. 180 КПК);

- застава (ст. 182 КПК);
- домашній арешт (ст. 181 КПК);
- затримання – тимчасовий запобіжний захід (ст.ст. 188–192, 207–213, 298² КПК);
- тримання під вартою (ст. 183 КПК).

Під час провадження дізнання як тимчасовий запобіжний захід застосовується затримання особи на підставах та в порядку, визначеному ст. 298² КПК, а також такі запобіжні заходи, як особисте зобов'язання та особиста порука.

Підозрюваному роз'яснюється його обов'язок з'явитися за першим викликом до дізнавача, прокурора або суду.

До переліку умов застосування запобіжних заходів варто віднести такі:

- вони можуть застосовуватися лише в межах кримінального провадження, за винятком тимчасового запобіжного заходу – затримання, яке фактично може бути застосоване одночасно з початком кримінального провадження або ж як привід до його початку;

- запобіжні заходи застосовуються до належних суб'єктів: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого;

- запобіжні заходи за ступенем обмеження прав і законних інтересів мають бути в кореляційному зв'язку з тяжкістю вчиненого злочину: домашній арешт і взяття під варту застосовуються лише у разі учинення особою злочину, за який передбачено призначення покарання позбавлення волі;

- щодо особи одночасно може бути застосовано лише один із передбачених запобіжних заходів.

Законом, а саме ст. 178 КПК, визначено *обставини, що враховуються під час обрання запобіжного заходу судом*. Ці обставини виявляються у конкретному кримінальному провадженні, подаються стороною обвинувачення та (або) захисту та оцінюються слідчим суддею (судом) щодо кожного підозрюваного (обвинуваченого), до якого застосовується запобіжний захід. Самі собою обставини, за відсутності положень щодо ризиків, які визначені ст. 177 КПК, не дають слідчому судді, суду права на застосування запобіжного заходу.

До таких обставин належать:

- вагомість наявних доказів про учинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення: тобто наявність

фактичних даних щодо учинення діяння, яке містить ознаки злочину, та даних про учинення цього діяння підозрюваним (обвинуваченим) за неоднозначності позицій двох сторін: сторонами обвинувачення та захисту досліджується сукупність даних щодо учинення злочину та винуватості у його вчиненні підозрюваним (обвинуваченим). Застосовується положення про те, що жоден доказ для слідчого судді (суду) не має наперед установленної сили;

– *тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується*: аналізується санкція норми кримінального закону, яка передбачає кримінальну відповідальність за учинення злочину, щодо якого підозрюється або обвинувачується особа; ця вимога кореспондує з положенням про зарахування часу утримання під вартою, на домашньому арешті в строк позбавлення волі;

– *вік і стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого*: у цьому разі враховується вік (чи є підозрювані, обвинувачені неповнолітніми особами або особами похилого віку); стан здоров'я (наявність хронічних захворювань, перебування на стаціонарному (амбулаторному) лікуванні);

– *міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, зокрема наявність у нього родини й утриманців*: досліджуються дані, які характеризують особу за місцем проживання, шлюбні відносини, наявність дітей або інших недієздатних або обмежено дієздатних осіб;

– *наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання*: необхідно з'ясовувати наявність не лише роботи, а й інших засобів для існування, зокрема заняття підприємницькою діяльністю, творчою, науковою, тобто такою, що приносить дохід, а також навчання, його форма тощо;

– *репутацію підозрюваного, обвинуваченого*: суспільно корисна або суспільно шкідлива діяльність, факти притягнення до адміністративної, дисциплінарної, а також матеріальної відповідальності, дані про факти уникнення від відповідальності;

– *майновий стан підозрюваного, обвинуваченого*: наявність нерухомого майна, рахунків у фінансових установах частки власності на корпоративні права тощо;

– наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого: враховуються незнята та непогашена судимість, а також обов’язково факт неповного відбування призначеного покарання або невідбування призначеного покарання в разі звільнення від його відбування або відстрочки від виконання;

– дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше: вказана обставина враховується під час зміни або продовження застосовування запобіжного заходу;

– наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення: підлягає з’ясуванню факт повідомлення про підозру у вчиненні іншого злочину (злочинів) у кримінальному провадженні, що не було об’єднане з тим, у якому вирішується питання про застосування запобіжного заходу;

– розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок учинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини: у злочинах із матеріальним складом, відповідно тих, якими заподіюється майнова шкода, а також у тих, які передбачають отримання доходів, установлюється факт заподіяння такої шкоди, її розмір, або ж розмір доходу, який отримала особа від учинення протиправних злочинних дій, та доходів, які отримала особа в разі легалізації протиправної діяльності.

Окрім того, треба зауважити, що ч. 5 ст. 194 КПК передбачено перелік обов’язків, виконання яких покладається на особу в разі застосування того або іншого запобіжного заходу, при цьому вид запобіжного заходу може не мати значення, за винятком застосування тримання під вартою (відповідно затримання), логічно в окремих випадках домашнього арешту з вимогою цілодобово не покидати місце проживання.

До таких обов’язків належать:

– прибувати за кожною вимогою до суду або іншого визначеного органу державної влади;

– прибувати до визначеної службової особи з установленою періодичністю;

– не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає або перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;

– повідомляти слідчого, прокурора або суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;

– утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;

– не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;

– пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежностей;

– докласти зусиль із пошуку роботи або навчання;

– здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;

– носити електронний засіб контролю.

Запобіжні заходи застосовуються *під час досудового розслідування* у формі дізнання слідчим суддею за клопотанням дізнавача, погодженого з прокурором, або за клопотанням прокурора.

Тимчасовий запобіжний захід затримання може бути застосований уповноваженою службовою особою, якій законом надано право здійснювати затримання. Такими є працівники органів Національної поліції, СБУ, Державної прикордонної служби тощо.

Для застосування запобіжного заходу уповноважений суб'єкт подає звернення з клопотанням до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого провадиться дізнання. Дізнання здійснюється тим органом, під юрисдикцією якого знаходиться місце учинення кримінального правопорушення.

Якщо місце учинення кримінального правопорушення невідоме (його не встановлено зібраними у провадженні доказами) або його вчинено за межами України, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор із урахуванням:

– місця виявлення ознак кримінального правопорушення;

– місця перебування підозрюваного;

– місця перебування більшості свідків;

– місця завершення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо.

Як виняток, розгляд клопотання про застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування до особи, яку затримано без ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, може здійснюватися слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа була затримана. Такий розгляд можливий тільки за умови, що затримана без ухвали слідчого судді, суду особа з об'єктивних причин не могла бути доставлена у строк не пізніше шістдесяти годин із моменту затримання до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування (ч. 1 ст. 192 КПК).

У разі здійснення досудового розслідування слідчою групою клопотання про застосування запобіжного заходу також розглядається слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Клопотання виконується в трьох примірниках і повинно містити:

- вказівку на слідчого суддю, який уповноважений розглядати клопотання;
- назву документу, дату та місце складання, посадову особу, що звертається з клопотанням, вказівку на кримінальне провадження (номер і дату внесення даних у ЄРДР);
- короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа (формулювання суті обвинувачення або підозри, зазначення часу, місця його учинення, обставин учинення, дій співучасників, розмір й обсяг шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням);
- правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті, пунктів) закону України про кримінальну відповідальність;
- виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилення на матеріали, що підтверджують ці обставини (документи та показання, отримані під час кримінального провадження);
- посилання на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК, та обов'язково виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор зробив висновок про наявність цих ризиків і посилання

на матеріали кримінального провадження, що підтверджують ці обставини;

- обґрунтування неможливості запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, способом застосування більш м'яких запобіжних заходів, тобто їх неефективність з погляду забезпечення дієвості кримінального провадження; пропозиція покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, з обґрунтуванням указаних обтяжень.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання слідчим суддею або судом. Також копія клопотання залишається в матеріалах провадження та в наглядовому провадженні прокурора – процесуального керівника.

Для підтвердження законності, обґрунтованості та вмотивованості поданого клопотання суб'єкти звернення зобов'язані додати до нього:

- копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує докази клопотання;

- копії характеризуючих даних, кримінальних процесуальних документів;

- документ, яким слідчий, прокурор визначив перелік свідків, яких вважають за необхідне допитати під час судового розгляду щодо вирішення питання про застосування запобіжного заходу;

- підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу;

- витяг із ЄРДР щодо кримінального провадження, в межах якого подається клопотання.

Законом вимагається внесення щодо кожної особи підозрюваного (обвинуваченого) окремого клопотання згідно з індивідуальним обґрунтуванням застосування запобіжного заходу.

Законом передбачено випадки відкликання, зміни та доповнення клопотання про застосування запобіжного заходу до моменту їх задоволення або відмови в задоволенні.

Зокрема, прокурору стають відомі обставини, які не дають підстав підозрювати особу у вчиненні кримінального правопору-

шення або обґрунтувати наявність кримінального правопорушення як такого. У такому разі законом чітко вимагається відкликати клопотання про застосування запобіжного заходу. Такі обставини можуть стати відомі й дізнавачу, однак відкликати клопотання має право лише прокурор – процесуальний керівник.

Якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу, однак до моменту його задоволення, слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу (з'ясування наявності додаткових ризиків, передбачених ст. 177 КПК, обставин, які підлягають урахуванню під час застосовування запобіжних заходів, які визначені ст. 178 КПК), уповноважені суб'єкти зобов'язані доповнити або змінити клопотання. Якщо зміни та доповнення суттєві, стосуються більшості положень, які мають бути визначені в клопотанні, його необхідно замінити новим.

Клопотання про застосування запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин із моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого, якщо таке виникло.

У кримінальному процесуальному законодавстві України передбачено забезпечувальні заходи щодо вирішення питання про застосування, зміну або скасування запобіжних заходів. Такими забезпечувальними заходами є: судовий виклик, привід, затримання особи з метою приводу.

За підсумками розгляду клопотання слідчий суддя, суд ухвалює рішення, яке оформлюється ухвалою:

- про відмову в застосуванні запобіжного заходу;
- задоволення клопотання про застосування запобіжного заходу та ухвалення рішення про його застосування.

В ухвалі про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд зазначає відомості про: кримінальне правопорушення (його суть і правову кваліфікацію із зазначенням статті (частини статті) КК України, у якому підозрюється, обвинувачується особа); обставини, які свідчать про ризики, передбачені ст. 177 КПК; обставини, які свідчать про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК; посилання на докази, які обґрунтовують ці обставини; запобіжний захід, який застосовується.

У разі застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, зазначаються конкретні обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, що покладаються на підозрюваного, обвинуваченого, та у випадках, установлених КПК, строк, на який їх покладено.

Обов'язково копія ухвали про застосування запобіжного заходу вручається підозрюваному, обвинуваченому негайно після її оголошення.

Прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором має право звернутися у порядку, передбаченому ст. 184 КПК, до слідчого судді, суду з клопотанням про:

- зміну запобіжного заходу;
- скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, або про зміну способу їх виконання.

У клопотанні про зміну запобіжного заходу обов'язково зазначаються обставини, які:

- виникли після ухвалення попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;
- існували під час ухвалення попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий, прокурор на той час не знав і не міг знати.

Не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, надається підозрюваному, обвинуваченому.

Окрім того, підозрюваний обвинувачений, а також його захисник має право звертатись із клопотанням про зміну запобіжного заходу. Також необхідно звернути увагу, що законом не передбачено право клопотання про дострокове скасування запобіжного заходу. Підстави для скасування визначені ст. 203 КПК, відповідно до якої ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію після:

- закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;
- ухвалення виправдувального вироку;
- закриття кримінального провадження у порядку, передбаченому КПК.

У разі ухвалення рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно. Якщо ж застосовано запобіжний захід у виді особистої поруки, підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

Ухвала слідчого судді, суду щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення.

8.5. Особисте зобов'язання у кримінальному провадженні

Особисте зобов'язання – найм'якший запобіжний захід у системі заходів забезпечення кримінального провадження, який полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати визначені слідчим суддею, судом обов'язки, передбачені ст. 194 КПК.

Доцільно від підозрюваного (обвинуваченого) відібрати документ, яким указати перелічені обов'язки, які покладаються на нього, з огляду на застосування цього запобіжного заходу. У такому разі письмово під розписку підозрюваний вказує на перелік зобов'язань, які він повинен виконувати, та наслідки їх невиконання або неналежного виконання, зокрема може бути застосований жорсткіший запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення від 0,25 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб до 2 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Застосовуючи цей запобіжний захід, вихідним обов'язком вважається постійне проживання або перебування підозрюваного (обвинуваченого) в місці, визначеному слідчим суддею, судом. Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», місцем перебування є адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік; місцем

проживання є адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік. Як усі запобіжні заходи, особисте зобов'язання застосовується на підстав ухвали слідчого судді. Якщо це питання вирішується на стадії досудового розслідування або суду – на стадії судового розгляду.

Контроль за виконанням особистого зобов'язання виконує дізнавач, якщо запобіжний захід застосовується на стадії досудового розслідування, а якщо справа перебуває у провадженні суду, – прокурор. Дізнавач або прокурор контролює, чи виконує підозрюваний (обвинувачений) покладені на нього обов'язки, визначені ст. 194 КПК, або не вчиняє дії, які визначені як ризики під час застосування запобіжних заходів: факти переховування від органів досудового розслідування та/або суду, факти або наміри знищення, переховування або спотворення речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, факти протидії розслідуванню через незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні через погрози, шантаж, підкуп, знищення або погрози знищення майна тощо, а також учинення іншого кримінального правопорушення або факт продовження кримінального правопорушення, у якому він підозрюється, обвинувачується.

8.6. Особиста порука у кримінальному провадженні

***Особиста порука** як запобіжний захід полягає в отриманні від осіб, яких слідчий суддя, суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання, у якому, по-перше, ці особи беруть на себе зобов'язання на першу вимогу органу досудового розслідування або суду забезпечити явку (доставити) підозрюваного або обвинуваченого, по-друге, вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків, визначених в ухвалі та передбачених ст. 194 КПК.*

Точна кількість поручителів, що мають бути залучені, у КПК не вказана. Їхню кількість визначає слідчий суддя або суд із урахуванням тяжкості учинення злочину, характеристики особи підозрюваного (обвинуваченого) та характеристики поручителів.

Недоцільно як поручителів залучати:

- раніше судимих осіб, судимість яких не знята або не погашена, осіб, що неодноразово притягувалися до адміністративної відповідальності;

- щодо яких є дані про факти вживання наркотичних засобів психотропних речовин, їх аналогів;

- осіб, які зловживають алкогольними напоями;

- неповнолітніх;

- осіб, що є недієздатними або обмежено дієздатними;

- осіб, що перебувають на обліку в лікарів-психіатрів (наркологів);

- осіб з явними вадами здоров'я, які фізично не спроможні забезпечувати явку підозрюваного (обвинуваченого);

- працівників суду, прокуратури, органів Національної поліції.

Кількість поручителів визначає слідчий суддя, суд, який обирає запобіжний захід. Наявність одного поручителя може бути визнана достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру: особи, що нагороджувалися державними нагородами, громадські (політичні) діячі, інші особи, авторитет яких дає підстави вважати, що вони спроможні забезпечити виконання підозрюваним (обвинуваченим) покладених на нього обов'язків.

Зазвичай під час вирішення питання про застосування цього запобіжного заходу потенційний поручитель (поручителі) звертається із клопотанням до органів досудового розслідування або до слідчого судді, суду з пропозицією застосовувати вказаний запобіжний захід і фактично дають згоду залучити їх як поручителів. Неefективно буде застосовувати цей запобіжний захід у разі, коли поручителем зобов'язують виконувати покладені на нього обов'язки без попередньої його згоди. У разі подання такого клопотання воно долучається до клопотання про застосування запобіжного заходу, або ж може бути подане, наприклад, стороною захисту як альтернатива суворішому запобіжному заходу.

Щодо поручителя, то під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу йому роз'яснюється, у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа: обставини учинення злочину, кримінально-правова кваліфікація, передбачене законом покарання за його учинення, обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання: застосування щодо поручителя грошового стягнення та можливість зміни особистої поруки на суворіший запобіжний захід, право на відмову від узятих на себе зобов'язань.

Поручитель може відмовитися від узятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність: ухилення підозрюваного (обвинуваченого) від слідства або суду, порушення умов запобіжного заходу в частині невиконання покладених на нього обов'язків.

За виникнення обставин, коли поручитель (поручителі) має підстави вважати, що не забезпечуватимуться умови запобіжного заходу, він (вони) забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування або суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший. Забезпечивши явку підозрюваного (обвинуваченого) до органу досудового розслідування або суду, поручитель подає клопотання про звільнення його від виконання покладених на нього обов'язків. Після ухвалення рішення про зміну запобіжного заходу на інший або його скасування поручитель вважається таким, що увільнений від виконання покладених на нього обов'язків.

Однак, якщо поручитель через стан здоров'я не може забезпечити явку підозрюваного (обвинуваченого), він про це повинен повідомити через засоби зв'язку орган досудового розслідування або прокурора – осіб, які контролюють виконання запобіжного заходу. Уповноваженні службові особи мають прибути до нього, отримати його клопотання про звільнення від виконання застосованого запобіжного заходу та вживати заходів щодо забезпечення явки підозрюваного (обвинуваченого) до суду для вирішення питання про зміну запобіжного заходу на інший.

У разі невиконання поручителем узятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення – захід забезпечення кримінального провадження, що застосовується у разі невиконання або неналежного виконання покладених обов'язків.

8.7. Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 176 КПК, тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав і в порядку, визначених КПК.

Уповноважена службова особа зобов'язана вжити заходів щодо виявлення, припинення та запобігання правопорушенню та відвернення його наслідків, незалежно від часу, місця, особи учинення правопорушення. Щодо правопорушника, то він може бути затриманий, якщо на це є підстави і немає заборон, визначених законом.

Ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків, передбачених КПК.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК.

Кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статтях 482 і 482² КПК:

1) під час учинення або замаху на учинення кримінального правопорушення. У цьому випадку особа, що затримує правопорушника, є очевидцем цього правопорушення (можливо, жертвою його учинення), фактично припиняє протиправні дії особи. Зауважимо, що замахом на злочин є учинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на учинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо кримінальне правопорушення не доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Підстав затримувати особу за учинення готування до кримінального правопорушення у КПК не передбачено. Відтак особа не може бути затримана за дії, спрямовані на підшукування або пристосування засобів або знарядь, підшукування співучасників або змову на учинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для учинення кримінального правопорушення, якщо ці діяння не містять ознаки

закінченого кримінального правопорушення або замаху на його учинення;

2) *безпосередньо після учинення кримінального правопорушення або під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.* У цьому випадку законом фактично вказується, що скоєно закінчене кримінальне правопорушення, однак особа, що затримує правопорушника, здійснює цю дію безпосередньо після учинення кримінального правопорушення, зокрема, будучи очевидцем, не встигла, не змогла припинити кримінальне правопорушення на стадії замаху. Затримання здійснюється на місці учинення кримінального правопорушення або в іншому місці, коли особа, що вчинила кримінальне правопорушення, з місця його учинення втікає, а особа, що затримує правопорушника, безпосередньо його переслідує з місця учинення до місця затримання. Час переслідування значення не має. В разі цього особа, що затримує правопорушника, постійно візуально його бачить, відтак ототожнює затриманого з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Кримінальним процесуальним законодавством визначено, що кожен, хто не є уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) і затримав відповідну особу у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 207 КПК «Законне затримання», несе низку обов'язків, серед яких:

- негайно доставити затриману особу до уповноваженої службової особи;

- якщо це фізично неможливо, негайно повідомити уповноважену службову особу про факт затримання та місце знаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, передбачених пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК, та лише за умови, що ця особа:

- відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;

- намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;

– під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;

– перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або іншим.

Підстави затримання за вчинення кримінального проступку, визначені у пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 208 КПК, є виключними:

– якщо цю особу застали під час учинення злочину (кримінального проступку) або замаху на його учинення;

– якщо безпосередньо після учинення злочину (кримінального проступку) очевидець, зокрема потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі або місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (кримінальний проступок). У цьому випадку уповноважена службова особа очевидцем учинення кримінального проступку, зазвичай, не виступає, адже мала б запобігти учиненню кримінального проступку. Очевидцем кримінального проступку уповноважена службова особа виступає у тих ситуаціях, коли кримінальний проступок учиняється на відстані і раптово, що йому запобігти або припинити його на стадії замаху неможливо. Переважно ця підстава затримання застосовується, коли уповноважена службова особа прибула на місце учинення кримінального проступку або на місце виклику й інформацію про факт учинення кримінального проступку й особу, яка його вчинила, отримує від очевидців. Затримання у цьому випадку можливе: після законного затримання очевидцями або за їх інформацією уповноваженою службовою особою, яка безпосередньо прибула на місце учинення кримінального проступку.

Щодо сукупності очевидних ознак на тілі, одязі або місці події, які вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила кримінальний проступок, то це можуть бути: тілесні пошкодження, пошкодження одягу в підозрюваного, наявність на його одязі або тілі слідів, біологічних інших речовин, наявність у цієї особи зброї або інших предметів, пристосованих для заподіяння тілесних ушкоджень, або предметів, що могли використовуватися (застосовуватись) як знаряддя або засоби учинення кримінального проступку.

За підсумками затримання визначена законом категорія суб'єктів – уповноважена службова особа, дізнавач, прокурор –

може провести обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 КПК. Ухвалення рішення у формі ухвали слідчого судді не потрібне.

Уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання, зокрема ті, які передбачені у ст. 298² КПК, та у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, відтак визначити первинну кваліфікацію вчиненого особою діяння. А також роз'яснити їй право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти неї, негайно повідомити інших осіб про своє затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК. Якщо особа не розуміє мову, якою здійснюється провадження, у такому разі необхідно залучити перекладача.

З цього моменту особа реалізовує своє право на захист, яке полягає у наданні їй можливості збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені КПК.

У цьому випадку уповноважена службова особа, дізнавач, прокурор, зобов'язані роз'яснити:

- *право мати захисника* – відповідно до якого особа має право самостійно запросити собі захисника або скористатися правом на безоплатну правову допомогу, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів й інших джерел.

У цьому випадку йдеться про безоплатну вторинну правову допомогу, що є видом державної гарантії, яка полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя та охоплює такі види правових послуг:

- захист від обвинувачення;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складання документів процесуального характеру.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», право на цей вид правової допомоги в частині захисту від обвинувачення мають особи, які затримані за підозрою у вчиненні злочину¹⁰:

– *отримувати медичну допомогу*. Згідно з Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію, з огляду на хвороби, травми, отруєння і патологічні стани, а також вагітність та пологи. Відповідно до цього закону кожному гарантується право на кваліфіковану медичну допомогу та надання всім громадянам гарантованого рівня цієї допомоги. Отже, затриманий має право на його огляд медичним працівником для діагностики стану здоров'я, вжиття заходів для профілактики захворювання та лікування в обсязі, передбаченому в установах утримання затриманих.

Також затриманий має право на екстрену медичну допомогу, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до законодавства невідкладних організаційних, діагностичних і лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я¹¹.

У разі необхідності затриманий має право на домедичну допомогу, суть якої полягає у невідкладних діях й організаційних заходах, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи. До таких осіб, зокрема, належать працівники органів і підрозділів Національної поліції;

¹⁰ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/page2>

¹¹ Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5081-17/page2>

– *давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього.* Давання показання або пояснення особи розглядається законом як право, що реалізується через призму засад забезпечення права на захист, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, змагальність сторін і свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості. Отож, особа, яка дає пояснення з приводу затримання, що фіксується у протоколі затримання або показання, які вона дає під час допиту як підозрюваного, незалежно від визнання або невизнання вини у вчиненні діяння, за яке підозрюється, має розглядатись із позиції права на захист, не може без перевірки бути в основі повідомлення про підозру. Особа не може бути змушена давати пояснення або показання. Будь-які пояснення, які висловила затримана особа на вимогу уповноваженої законом особи, варто розглядати як пояснення підозрюваного з приводу затримання, і ці пояснення не можуть використовуватись у процесі доказування як визнання вини або підтвердження обставин, які підлягають доказуванню, якщо особа, яка їх надає, не знає, або є підстави вважати, що ці пояснення вона надає як затримана особа. Відмова особи, що затримана за підозрою у вчиненні злочину, не може розглядатись як намагання уникнути кримінальної відповідальності та як обставина, що обтяжує відповідальність;

– *негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування.* У разі затримання особи за підозрою у вчиненні злочину уповноважена службова особа зобов'язана негайно, але не пізніше як через дві години після затримання або арешту (взяття під варту) осіб, повідомляє про їх місцеперебування родичам та в разі заявлення усної або письмової вимоги – захиснику, а також адміністрації за місцем роботи або навчання. Для цього затриманий повинен вказати, кого необхідно повідомити про його затримання, надати контактні дані. За неможливості повідомити визначену затриманим особу, про це затриманий інформується, йому пропонують вказати інших осіб, яких необхідно повідомити про його затримання.

У разі затримання неповнолітньої особи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це її батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування.

У разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це відповідний розвідувальний орган.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. У разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, уповноважена службова особа негайно повідомляє про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги;

– *вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інших процесуальних прав, передбачених КПК.* Відповідно до закону затриманий має право звертатися до прокурора, слідчого судді з вимогою перевірити правомірність й обґрунтованість його затримання. Прокурор цю вимогу виконує відповідно до функції виконання нагляду за дотриманням прав і законних інтересів особи та нагляду за дотриманням законності під час провадження досудового розслідування, слідчий суддя – з позиції виконання судового контролю.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол.

Протокол повинен містити такі відомості: назву документу, дату та місце складання, особу, яка складає протокол затримання (прізвище, ім'я, по батькові, посада); перелік осіб, які здійснили затримання, були присутні під час затримання (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання; місце, дату і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; отримані внаслідок процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, зокрема виявлені та/або надані речі і документи в результаті особистого обшуку, способи їх ідентифікації; клопотання, заяви або

скарги затриманого, якщо такі надходили; його пояснення з приводу затримання; повний перелік процесуальних прав й обов'язків затриманого; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Протокол про затримання підписує особа, яка його склала, і затриманий.

Якщо затримана особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом відбувається у присутності її захисника, який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності – понятих.

Копія протоколу негайно під підпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Зауважимо, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через виконання наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою або в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Тому момент затримання, очевидно, за часом швидше, ніж складання протоколу.

Строк затримання. Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється не більш як на три години з моменту фактичного затримання.

Затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, передбачений ст. 286¹ КК України, з ознаками перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або перебування під впливом лікарських засобів, що знижують її увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчення.

Особу може бути затримано:

- до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених п.п. 1–3 ч. 1 ст. 298² КПК, та з дотриманням вимог ст. 211 КПК;
- до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298² КПК.

Копія протоколу затримання особи невідкладно надсилається прокурору.

Затриманому надається можливість повідомити інших осіб про затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 цього Кодексу.

Службова особа, відповідальна за перебування затриманих за вчинення кримінального проступку, зобов'язана вчинити дії, передбачені ч. 3 ст. 212 КПК, з урахуванням особливостей, передбачених ст. 298² КПК.

Контрольні запитання

1. *Що таке заходи забезпечення кримінального провадження?*
2. *Розкрийте загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження.*
3. *Що таке виклик слідчим, прокурором, судовий виклик у кримінальному провадженні?*
4. *Що таке привід у кримінальному провадженні?*
5. *Що таке накладення грошового стягнення у кримінальному провадженні?*
6. *У чому полягає тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом у кримінальному провадженні?*
7. *Що таке тимчасовий доступ до речей і документів у кримінальному провадженні?*
8. *У чому полягає тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні?*
9. *Окресліть порядок виконання арешту майна в кримінальному провадженні.*
10. *Які є види заходів забезпечення кримінального провадження?*

11. Розкрийте підстави та порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
12. Що таке запобіжні заходи у кримінальному провадженні?
13. Яка мета застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні?
14. Що є підставами застосування запобіжних заходів?
15. Яка система запобіжних заходів у кримінальному провадженні?
16. Перелічіть умови застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.
17. Які обставини враховуються під час обрання запобіжного заходу?
18. За чий рішення застосовуються запобіжні заходи?
19. Які обов'язки можуть бути покладені на особу, до якої застосовано запобіжний захід?
20. Висвітліть порядок застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.
21. Розкрийте порядок зміни запобіжних заходів у кримінальному провадженні.
22. Охарактеризуйте порядок скасування запобіжних заходів у кримінальному провадженні.
23. Що таке особисте зобов'язання у кримінальному процесі, в чому воно полягає?
24. Хто здійснює контроль за виконанням особистого зобов'язання?
25. Що таке особиста порука, в чому вона полягає?
26. Скільки повинно бути поручителів?
27. Хто може бути поручителем?
28. Які наслідки невиконання умов особистої поруки?

Рекомендована література

1. Бобік В. П. Поняття та зміст конституційних прав, як об'єкту обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 460–463.

2. Бондаренко О. Особисте зобов'язання як форма процесуального забезпечення участі осіб у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2 (35). С. 66–70.
3. Бондаренко О. Процесуальні аспекти затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1 (34). С. 47–51.
4. Бортун М. Особливості затримання особи без ухвали слідчого судді. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 5 (38). С. 102–106.
5. Григор'єва О. І. Запобіжні заходи, що обмежують право на свободу пересування: історичний аспект. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 195–201.
6. Грицюк І. В. Запобіжні заходи в системі заходів процесуального забезпечення участі осіб у досудовому розслідуванні. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 84–87.
7. Громова М. Є. Обґрунтована підозра як підстава застосування запобіжних заходів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2. С. 40–43.
8. Даль А. Л. Щодо визначення застави при застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Право і безпека*. 2015. № 1. С. 47–51.
9. Даль А. Л., Юхно О. О. Застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 51–58.
10. Дідюк І. Л. Місце домашнього арешту в системі запобіжних заходів. *Митна справа*. 2014. № 1 (2.2). С. 273–277.
11. Дрозд В. Г. Проблемні питання застосування домашнього арешту як виду запобіжного заходу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2 (71). С. 200–206.
12. Завтур В. А. Допустимість доказів під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 41 (2). С. 154–157.
13. Калачова О. М. Гарантії забезпечення прав громадян під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 3. С. 276–287.
14. Копіца О. В. Проблемні питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 166–168.
15. Куспись Б. А. Мета тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1. С. 189–193.
16. Куцкір Г. М. Заходи забезпечення кримінального провадження, які обмежують майнові права громадян. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3. С. 301–305.

17. Лапкін А. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 58–63.
18. Мироненко О. В. Зміна запобіжних заходів у досудовому провадженні: проблеми й недоліки процесуального порядку. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 223–229.
19. Мороз О. В. Обов'язки, які частково обмежують право особи на свободу пересування при застосуванні запобіжних заходів на досудовому розслідуванні. *Право і суспільство*. 2014. № 6.2 (3). С. 230–234.
20. Москалюк Ю. Д. Процесуальний контроль і нагляд за законністю та обґрунтованістю обрання запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту та тримання під вартою. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4 (2). С. 298–303.
21. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. 2014. № 7. С. 118–125.
22. Паламар Д. С. Розмір застави як чинник дієвості запобіжного заходу. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1 (2). С. 348–352.
23. Рибалко В. О. Наявність ризику переховування від органів досудового розслідування та/або суду як одна з підстав застосування запобіжного заходу. *Форум права*. 2015. № 2. С. 152–158.
24. Сироткіна А. О. Порядок та особливості розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 200–204.
25. Сівак О. В. Критерії доцільності й ефективності застосування застави як запобіжного заходу в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1 (2). С. 221–228.
26. Сліпченко В. І. Підстави та процесуальний порядок витребування речей і документів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 4 (2). С. 282–289.
27. Смоков С. Кримінальні процесуальні гарантії при застосуванні запобіжного заходу у вигляді особистої поруки. *Право України*. 2013. № 11. С. 242–250.
28. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 183–189.
29. Фірман О. В. Класифікація запобіжних заходів за КПК України. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (3). С. 187–191.
30. Фоміна Т. Г. Деякі аспекти забезпечення прав підозрюваного під час застосування запобіжних заходів. *Право і безпека*. 2015. № 1. С. 65–71.
31. Шелякін О. С. Окремі питання застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16 (2). С. 110–114.

32. Шило О. Г. Особливості обґрунтування обрання запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 25. С. 269–273.

33. Щасна А. Е. Морально-правові критерії застосування заходів за забезпечення кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 5.2 (3). С. 236–240.

34. Щасна А. Обмеження майнових прав окремих категорій осіб у ході застосування заходів за забезпечення кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 53–56.

35. Юнін О. С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 191–197.

Тема

9

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗУПИНЕННЯ ДІЗНАННЯ

9.1. *Поняття, підстави та умови зупинення дізнання*

9.2. *Розшук підозрюваного*

9.3. *Відновлення дізнання*

9.1. Поняття, підстави та умови зупинення дізнання

*Зупинення досудового розслідування регламентується **Главою 23 КПК**. Насамперед, потрібно з'ясувати сутність поняття «зупинення дізнання». Зауважимо, що на законодавчому рівні немає визначення понять «зупинення досудового розслідування» та «зупинення дізнання».*

*З огляду на наявні у теорії кримінального процесу визначення, **зупинення дізнання** – це тимчасова вимушена перерва в проведенні дізнання, яка оформляється мотивованою постановою прокурора або дізнавача за погодженням із прокурором, за наявності однієї з передбачених у законі підстав, що перешкоджають подальшому провадженню або закінченню дізнання.*

Положеннями статті 298⁵ КПК визначається, що перебіг строку дізнання зупиняється у випадку, передбаченому ст. 280 КПК.

Відповідно до ч. 1 ст. 280 КПК, дізнання у кримінальному провадженні може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо:

- підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;
- оголошено в розшук підозрюваного;
- наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Варто зауважити, що правова підстава, передбачена п. 2¹ ч. 1 ст. 280 КПК, щодо зупинення досудового розслідування (відмова слідчого судді у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування) не може бути використана під час досудового розслідування кримінальних проступків, оскільки статтею 297¹ КПК встановлено, що спеціальне досудове розслідування здійснюється лише щодо злочинів, а глава 25 КПК, яка визначає особливості досудового розслідування кримінальних проступків, не встановлює можливості розповсюдження процедури спеціального досудового розслідування у досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

Саме тому є три підстави зупинення дізнання. Перелік цих підстав є вичерпним. Будь-які інші обставини, які також перешкоджають продовженню досудового розслідування (наприклад, тривале проведення експертизи, від'їзд підозрюваного у відрядження або за кордон, хвороба потерпілого, свідка), не є підставами для зупинення дізнання.

Наслідком такого рішення є те, що у провадженні дізнання настає перерва, під час якої не допускається проведення слідчих (розшукових) дій, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного, та прийняття процесуальних рішень. Ця перерва триває доти, доки обставини, котрі перешкоджають закінченню дізнання, не буде усунуто. Тривалість такої перерви не включається в строки дізнання, передбачені ст. 219 КПК.

Розглянемо зміст кожної із підстав для зупинення дізнання:

- ***підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком.***

Зупинення за цієї підстави можливе за дотримання таких умов:

а) особа повинна бути повідомлена про підозру;

б) наявність відповідного медичного документа щодо підтвердження тяжкої хвороби підозрюваного: медичного висновку, висновку експерта (судового медика або психіатра).

Зупинити розслідування зі вказаної підстави можливо, якщо підозрюваний страждає тяжким захворюванням (психічним або соматичним). Закон указує, що воно повинно бути тяжким. Вважається, що тяжким визнається захворювання, за якого стан здоров'я підозрюваного перешкоджає можливості його участі у кримінальному провадженні.

Зрозуміло, що для визнання особи хворою на тяжку хворобу необхідно отримати медичний висновок. Під час зупинення дізнання у зв'язку із захворюванням підозрюваного на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі в кримінальному провадженні, медичний висновок про підтвердження діагнозу захворювання та неможливість участі підозрюваного в кримінальному провадженні поновлюється дізнавачем не рідше одного разу на місяць.

Відомі випадки, коли відповідні медичні висновки отримуються зацікавленими в тому особами шляхом надання медичним працівникам неправомірної вигоди або ж навіть із застосуванням насильства чи погроз його застосування щодо них або членів їхніх сімей чи родичів;

в) захворювання повинно бути не хронічним, а мати тимчасовий характер, тобто коли через деякий час можливе як повне видужання, так і зняття гострих форм захворювання. У науково-практичному коментарі до КПК указується на те, що захворювання має бути тимчасовим, таким, що лікується, результатом чого є одужання підозрюваного.

Так, якщо в результаті судово-психіатричної експертизи буде встановлено, що психічне захворювання підозрюваного є хронічним і потребує тривалого часу лікування із застосуванням примусового заходу медичного характеру, дізнання не зупиняється, а закінчується відповідно до вимог, передбачених статтями 292, 301 та статтями Глави 39 КПК. У разі видужання особи, яка після вчинення кримінального проступку захворіла на психічну хворобу

або в неї настав тимчасовий розлад психічної діяльності чи інший хворобливий стан психіки, які позбавляли її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, суд на підставі висновку комісії лікарів-психіатрів своєю ухвалою припиняє застосування примусового заходу медичного характеру в порядку, передбаченому ст. 514 КПК.

Якщо у дізнавача виникає сумнів щодо осудності підозрюваного або здатності його усвідомлювати свої дії або керувати ними, судово-психіатрична експертиза має бути призначена обов'язково (п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК). Експерти-психіатри повинні відповісти на такі запитання: чи має підозрюваний психічне захворювання; який його характер (хронічне чи тимчасове); чи позбавляє хвороба підозрюваного можливості усвідомлювати свої дії та керувати ними; чи становить особа, з огляду на її стан, небезпеку для суспільства; чи потребує вона примусового лікування, тощо.

У тих випадках, коли з метою встановлення психічного (а інколи і фізичного) стану підозрюваного призначається судова експертиза, до одержання її результатів дізнання не може бути зупинено. Призначення та проведення експертизи є слідчою (розшуковою) дією, а, згідно з ч. 2 ст. 280 КПК України, до зупинення досудового розслідування дізнавач зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе;

– оголошено в розшук підозрюваного.

Зупинення дізнання здійснюється у разі, коли підозрюваного неможливо залучити до участі в кримінальному провадженні через те, що він переховується від органів розслідування та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцеперебування невідоме.

Тут варто зазначити, що, відповідно до ч. 1 ст. 40¹ КПК, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, а згідно з ч. 2 ст. 298 гл. 25 КПК, дізнання здійснюється за загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК, з урахуванням положень гл. 25 КПК.

Тому, відповідно до ст. 281 КПК, зазначена підстава означає, що у випадку, коли під час кримінального провадження особу підозрюваного встановлено, але його місцезнаходження залишається

невідомим або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик дізнавача, прокурора за умови його належного повідомлення про виклик і це перешкоджає закінченню дізнання, то дізнавач або прокурор оголошує його в розшук.

Зупинення розслідування на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК можливе лише після додержання таких умов:

а) особа повинна бути повідомлена про підозру (вручення письмового повідомлення про підозру). Особа вважається належно повідомленою про визнання її підозрюваною тоді, коли є підстави визнати її такою, повідомлення про підозру складено уповноваженою особою і за змістом відповідає ст. 277 КПК України, а також вручене в порядку, передбаченому ст. 278 КПК;

б) місце знаходження особи не відоме і наявна мета – уникнення кримінальної відповідальності, дізнавач зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також усі дії для встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 2 ст. 280 КПК). Це означає, що дізнавач або прокурор мають достатньо доказів, які підтверджували б, що своє місцеперебування підозрюваний приховує навмисно з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

На практиці, під час розслідування, можуть виникати такі ситуації:

- коли особа переховується зовсім не від розслідування та суду, а від осіб, які погрожують підозрюваному або його близьким, з метою недопущення розголошення підозрюваним відомостей, що вказуватимуть на співучасть таких осіб у проступку, учиненому підозрюваним;

- коли місцеперебування підозрюваного відоме, однак реальної можливості участі його в досудовому розслідуванні немає. Такими ситуаціями можуть бути перебування обвинуваченого в районі бойових дій, на території, де сталося стихійне лихо або природні катаклізми, за кордоном.

- коли підозрюваний знаходиться у відрядженні, на відпочинку або просто змінив місце проживання та виїхав в інше місто і дізнавачу або прокурору відома адреса знаходження підозрюваного.

У таких випадках розслідування не може бути зупинено. Може бути прийнято рішення про продовження строків досудового розслідування та вжито заходів для встановлення місцезнаходження особи (якщо немає доказів свідомого переховування особи з метою уникнення кримінальної відповідальності), або повинні бути застосовані заходи, спрямовані на доставлення підозрюваного до місця провадження дізнання (якщо місцеперебування особи відоме).

Під час кримінального провадження можуть виникати й інші об'єктивні обставини, які обумовлюють неотримання дізнавачем інформації щодо місця перебування підозрюваного, наприклад, смерть підозрюваного, його раптова госпіталізація, стихійне лихо, в результаті якого виникли обставини, що спричинила безвісне зникнення особи;

в) дізнавач, прокурор оголосив розшук підозрюваного (ст. 281 КПК). Про оголошення розшуку виносяться або окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій допускається, якщо вони спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Ця норма дає змогу, з одного боку, особі, яка провадить розслідування кримінального правопорушення, брати активну участь у розшуку особи, а з іншого – зберегти строки розслідування;

– наявна необхідність виконання процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва.

Зупинення дізнання на цій підставі можливе за таких умов:

а) особа повинна бути повідомлена про підозру;

б) матеріали кримінального провадження повинні містити запит, складений відповідно до ст. 552 КПК, і документи, що до нього додаються.

Відповідно до ст. 542 КПК, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової пере-

дачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб і виконання вироків, а також інших форм, які не містяться в кодексі, проте можуть установлюватися договорами України, згоду на ратифікацію яких буде надано Верховною Радою України.

Зрозуміло, що для звернення уповноваженими державними органами України з відповідними запитами до уповноважених органів інших держав про виконання в кримінальному провадженні певних процесуальних дій, їх виконання в іноземних державах вимагає тривалого часу.

У зв'язку з цим на час виконання відповідних процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва до отримання компетентними органами України матеріалів щодо виконання запитів про міжнародну правову допомогу досудове розслідування може бути зупинене.

Отже, попри три різні підстави зупинення дізнання, існує багато норм, що узагальнюють їх застосування. Зазначимо деякі з них.

Перед зупиненням дізнання особі має бути повідомлено про підозру. Необхідно виконати всі можливі та необхідні слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії та вжити заходів щодо збереження документів та інших можливих доказів у кримінальному провадженні.

Якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх із них, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних.

Дізнання зупиняється мотивованою постановою прокурора, дізнавача за погодженням з прокурором, Постанова повинна бути мотивованою. Крім викладу суті справи, у ній вказуються, які слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії були виконані під час розслідування, які заходи вживалися щодо встановлення підозрюваного, їх результати. Необхідно також надати докази, які переконують в тому, що у дізнавача виникла підстава для зупинення розслідування.

Відомості щодо винесення постанови вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається потерпілому, стороні захисту, представнику юридичної особи,

щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді.

Після зупинення дізнання можуть продовжуватися заходи, рішення про проведення яких було прийняте до моменту зупинення: затримуватися кореспонденція в результаті накладення на неї арешту, зніматися інформація з транспортних телекомунікаційних мереж, надходити відповіді на запити до різних установ. Водночас запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження в період зупинення дізнання застосовуватися не можуть.

Перебіг строку дізнання зупиняється у випадках, передбачених ст. 280 КПК.

Отже, **зупинення дізнання** – це тимчасова перерва в провадженні процесуальної діяльності щодо розслідування кримінальних проступків, яка не виключає проведення розшукових і оперативно-розшукових заходів з метою розшуку підозрюваного. Зупинення дізнання можна розуміти як самостійний інститут кримінального провадження, який передбачає вимушену тимчасову перерву процесуальної діяльності в кримінальному провадженні і застосування якого можливе за наявності доказових фактів.

Слід зазначити, що інститут зупинення досудового розслідування не лише заощаджує строки досудового розслідування, а й сприяє тому, що дізнавач, слідчий, прокурор упродовж певного часу зосереджуються на інших важливих провадженнях, у яких ще не виконано всі можливі процесуальні дії для зупинення досудового розслідування чи прийняття остаточного процесуального рішення та звернення до суду.

Наявність кримінального процесуального інституту зупинення досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи, яка тимчасово не бере участі у кримінальному провадженні.

9.2. Розшук підозрюваного

Якщо під час дізнання місцезнаходження підозрюваного невідоме, або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин за викликом дізнавача, прокурора

за умови його належного повідомлення про виклик, то дізнавач, прокурор оголошує його розшук.

Про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 1 ст. 40¹, ст. 281 КПК).

Розшук – це діяльність, спрямована на встановлення місця знаходження підозрюваного.

Водночас *перед тим, як оголосити в розшук підозрювану особу*, дізнавач, відповідно до ст. 276, 279 КПК, зобов'язаний скласти та здійснити повідомлення про підозру, а також зібрати докази, які підтверджують, що підозрювана особа переховується з метою ухилення від кримінальної відповідальності та її місцезнаходження невідоме.

Доказами ухилення особи від розслідування можуть бути: підтвердження інформації про отримання повістки про виклик (ст. 133 КПК), постанова про привід підозрюваного та результати її виконання (ст. 140–143 КПК), інші докази: довідки з місця роботи або навчання, паспортної служби про зміну реєстрації, отримання закордонного паспорта, закладів охорони здоров'я щодо можливості перебування підозрюваного на лікуванні тощо.

Окрім того, необхідно перевіряти дані прикордонної служби щодо перетину конкретною особою державного кордону України. Таку інформацію може бути отримано під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій або шляхом виконання окремих доручень дізнавача, надсилання запитів до відповідних установ.

Отже, якщо підозрюваний переховується від органів дізнання з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик дізнавача, прокурора за умови його належного повідомлення про виклик, дізнавач, відповідно до ст. 40¹ та 281 КПК, виносить постанову про зупинення досудового розслідування, яка погоджується прокурором. Якщо досудове розслідування не зупиняється, дізнавач виносить окрему постанову про оголошення розшуку підозрюваного та вживає заходів щодо його розшуку.

Здійснення розшуку може бути доручено оперативним підрозділам. Відповідно до ст. 40¹ КПК, дізнавач має право давати доручення оперативним підрозділам.

Відповідно до Наказів МВС України № 575 від 07 липня 2017 року та № 420 від 28 травня 2020 року, у день прийняття процесуального рішення про зупинення розслідування та оголошення особи в розшук дізнавач доповідає про оголошення розшуку підозрюваного керівникові органу дізнання (досудового розслідування) для їх погодження та подальшого направлення керівникові територіального органу, підрозділу поліції або міжрегіонального територіального органу Національної поліції України або його територіального (відокремленого) підрозділу, який здійснює оперативне супроводження кримінального провадження або матеріали діяльності якого стали підставою для початку кримінального провадження, для організації розшуку підозрюваного.

Зазначені матеріали повинні містити витяг із ЄРДР, копії письмового повідомлення про підозру, постанови про оголошення розшуку підозрюваного або постанови про зупинення досудового розслідування, ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, довідку про особу або копію документа, який посвідчує особу.

Організація розшукової роботи покладається на керівників оперативних підрозділів.

У постанові про розшук викладається суть суспільно небезпечного діяння, його кваліфікація й дані про особу, яка розшукується. До постанови доцільно додавати довідку про особу зниклого підозрюваного, в якій вказуються відомості про його зовнішність, одяг, звички, особливі прикмети, родинні чи інші зв'язки; останнє місце роботи і проживання, звідки і коли зник; місце, де можливе перебування або поява; дані паспорта, а також інші відомості, що сприяють розшуку, зокрема слід вказувати про наявність або відсутність судимостей, чи є в розшукуваного співучасники проступку і де вони перебувають.

Якщо здійснення розшуку підозрюваного доручається оперативному підрозділу (ч. 3 ст. 281 КПК), то його співробітнику повинна бути надана можливість особисто ознайомитися з матеріалами кримінального провадження і зробити з нього певні виписки, необхідні для організації успішного розшуку.

Окрім того, до постанови додається копія письмового повідомлення про підозру, копія ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу (якщо його було обрано), копія постанови про зупинення розслідування. Варто також передбачити й умови етапування підозрюваного до місця розташування в разі його знаходження, затримання.

Після зупинення дізнання в разі переховування підозрюваного від органів досудового розслідування з метою ухилення від кримінальної відповідальності оперативний підрозділ щомісяця письмово інформує дізнавача про заходи, ужиті для встановлення його місцезнаходження.

У разі необхідності керівникові органу дізнання (досудового розслідування), а також дізнавачу надається можливість ознайомлення з матеріалами ОРС (оперативно-розшукової справи з додержанням режиму секретності).

Керівник оперативного підрозділу:

- погоджує зняття особи з розшуку з керівником органу дізнання (досудового розслідування) шляхом візування ним відповідної облікової картки;

- забезпечує у встановленому законодавством порядку закриття ОРС лише за наявності копії постанови дізнавача про відновлення дізнання у зв'язку з установленням місцезнаходження підозрюваного, а якщо дізнання не зупинялося – за наявності документів, які підтверджують встановлення місцеперебування розшукуваної особи, а у випадках, коли особа підлягає видачі іншою державою, – після завершення проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Керівник територіального органу поліції (у разі, якщо оперативне супроводження дізнання здійснюється територіальним (відокремленим) підрозділом, керівник цього територіального (відокремленого) підрозділу):

- координує оперативно-розшукову діяльність підпорядкованих органів, підрозділів поліції під час розшуку підозрюваних;
- щокварталу проводить оперативні наради з питань організації розшуку осіб, які переховуються від органів дізнання.

Керівник територіального органу, підрозділу поліції спільно з керівниками органу дізнання (досудового розслідування) та опе-

ративного підрозділу із залученням представників підрозділів інформаційного забезпечення щомісяця проводять взаємозвірення кількості підозрюваних, оголошених у розшук, та заведених ОРС, за результатами якого складається акт такого взаємозвірення, який затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції.

Дізнавач з метою отримання матеріалів, що характеризують особу підозрюваного, громадянина іншої держави, відповідно до вимог ст. 551 КПК, негайно направляє до країни його походження запит про міжнародну правову допомогу.

У разі отримання інформації про те, що оголошений у розшук підозрюваний, який є громадянином іншої держави, перебуває на території цієї держави, дізнавач у стислі строки, відповідно до вимог розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК, у встановленому порядку надсилає запит про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні або надсилає зазначене кримінальне провадження стосовно вказаної особи разом з клопотанням про передання кримінального провадження.

9.3. Відновлення дізнання

Відновлення дізнання здійснюють за таких підстав: якщо підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, у зв'язку з потребою проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій (ч. 1 ст. 282 КПК), а також у разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення дізнання (ч. 2 ст. 282 КПК).

Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться дізнавачем, прокурором до ЄРДР.

Проаналізуємо кожну із зазначених підстав відновлення дізнання.

Так, у ч. 1 ст. 282 КПК вказано, що зупинене досудове розслідування, зокрема дізнання, відновлюється, якщо підстави для його зупинення припинили існувати. Слід зазначити, що підставою для відновлення досудового розслідування є не тільки видужання підозрюваного, а й таке покращення стану його здоров'я, яке забезпечує можливість брати участь у процесуальних діях, причому незалежно від наявності в нього листка тимчасової непрацездатності.

Підставою відновлення провадження необхідно вважати отримання дізнавачем інформації про місцезнаходження розшукуваного підозрюваного або обвинуваченого або про його фактичне затримання, як гарантії його участі у кримінальному провадженні.

Тож про завершення розшуку необхідно зазначити в матеріалах кримінального провадження з метою фіксування встановлення місцезнаходження розшукуваного та припинення діяльності відповідних підрозділів з розшуку цієї особи.

Щодо відновлення зупиненого дізнання з підстави завершення проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, то зупинене дізнання, за п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК, при встановленні особи в іншій країні автоматично підлягає відновленню.

Проте, цим моментом відновлення дізнання можна вважати отримання вповноваженим (центральним) органом України матеріалів виконання міжнародного запиту за дорученням.

Міжнародне співробітництво між Україною та іноземною державою здійснюється на засадах взаємної поінформованості про хід дій у виконанні міжнародних запитів. Якщо між сторонами немає будь-яких укладених договорів, то слід керуватись загально-визнаними принципами міжнародного права, нормами внутрішнього законодавства.

Тобто у разі відсутності ратифікованих договорів між державами міжнародне співробітництво під час кримінального провадження реалізується на бездоговірній основі, в порядку, передбаченому ст. 554 КПК, тобто на підставі запиту іншої держави на засадах взаємності.

Про прийняття компетентним органом іноземної держави рішення про видачу особи в Україну чи про відмову в цьому має

бути повідомлено Центральний орган України, з огляду на що зупинене кримінальне провадження відновлюється.

Отож, доречно відновлювати дізнання з того моменту, коли дізнавач отримає реальну можливість для здійснення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з участю підозрюваного, оскільки кримінальне провадження зупинялось, власне, з приводу того, що не можливо було забезпечити таку участь підозрюваного у кримінальному провадженні.

Відновлення зупиненого дізнання не завжди здійснюється стосовно підстав, з яких воно було зупинене, зокрема **відновлення може здійснюватися задля проведення додаткових слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій**. Так, якщо після зупинення дізнання з'ясується нові факти чи обставини у провадженні, з метою їх перевірки необхідно буде провести відповідні слідчі (розшукові) чи інші процесуальні дії, то дізнання відновлюють. А після проведення необхідних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій дізнання знову зупиняють, оскільки підстава, за якої воно було зупинене, не припинила існувати.

Про відновлення дізнання дізнавач за погодженням із прокурором або прокурор виносять мотивовану постанову. У ній зазначаються підстава, за якою дізнання було зупинене, та обставини, у зв'язку з якими воно підлягає відновленню. Копія постанови про відновлення дізнання надсилається стороні захисту та потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Відомості про відновлення досудового розслідування вносяться дізнавачем, прокурором до ЄРДР.

Відповідно **до ч. 2 ст. 282 КПК, зупинене дізнання також відновлюється у разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення дізнання**.

Тут слід зазначити, що закон не зобов'язує дізнавача чи прокурора виносити постанову про відновлення кримінального провадження за наслідками скасування слідчим суддею постанови про зупинення дізнання, за фактом розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, прокурора та, як наслідок, прийняття інших процесуальних рішень. Тобто дізнавач, прокурор зобов'язаний лише внести відомості про відновлення дізнання до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 282 КПК).

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 305 КПК, дізнавач, прокурор можуть самостійно скасувати постанову про зупинення дізнання та внести про це відомості до ЄРДР. У цьому випадку дізнання також відновлюється.

Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження, зокрема дізнання, до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про його відновлення не включається до строків дізнання (ч. 4 ст. 298⁵ КПК).

Якщо на час розгляду питання про відновлення кримінального провадження прийнято закон, який усуває кримінальну відповідальність за вчинений кримінальний проступок, то, відповідно до ч. 4 ст. 284 КПК, кримінальне провадження підлягає закриттю, якщо особа, щодо якої розглядається питання, не заперечує проти цього.

Відновлення має ретроспективний характер, а саме: містить розгляд минулих подій; звернене у минуле та водночас реконструктивне, адже відроджує процес розслідування.

Контрольні запитання

1. *Розкрийте поняття «зупинення дізнання».*
2. *Назвіть підстави та умови зупинення дізнання.*
3. *Означте підстави оголошення розшуку підозрюваного.*
4. *Кому доручають здійснення розшуку підозрюваного?*
5. *Хто уповноважений приймати рішення про зупинення дізнання?*
6. *Назвіть підстави відновлення дізнання.*
7. *Вкажіть процесуальний порядок відновлення дізнання.*

Рекомендована література

1. Бобченко Н. Р. Суть, завдання та класифікація рішень суду апеляційної та касаційної інстанції у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. № 1. Ч. 2. С. 145–154.

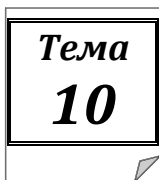
2. Бойко О. П. Процесуальні форми взаємодії слідчих з підрозділами кримінального розшуку на досудовому провадженні. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 7 червня 2019 р.)*. Дніпро: ДДУВС. 2019. С. 9–12.
3. Бойко О., Литвинов В. Окремі питання здійснення дізнання в кримінальному процесі України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. С. 100–104.
4. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. Київ, 2020. С. 298–301.
5. Галаган О. І., Дунаєва А. В. Зупинене досудове розслідування у зв'язку з невстановленим місцезнаходженням підозрюваного. *Науковий Вісник академії внутрішніх справ*. 2013. С. 282–287.
6. Калінніков О. В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia): теоретичні та практичні проблеми законодавства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (17). С. 62–78. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1062/1072doi:10.33270/04191701.62>.
7. Керевич О. В. Основні напрямки взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС при оголошенні в розшук підозрюваного. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 49–53.
8. Комісарчук Ю. А., Занько М. Я. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування: проблемні питання застосування кримінального процесуального законодавства. *Збірник IX Міжнародної науково-практичної конференції «WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS»*. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/WORLD-SCIENCE-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-19-21.05.21.pdf2021>. С. 354–360.
9. Комісарчук Ю. А., Майстренко М. М. Зупинення досудового розслідування на підставі тяжкої хвороби підозрюваного: проблемні аспекти. *The 3rd International scientific and practical conference «The world of science and innovation»* (October, 14–16, 2020). Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2020. 637 p. С. 359–363.
10. Комісарчук Ю. А., Майстренко М. М. Порядок відновлення досудового розслідування: проблемні аспекти. *Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ; Братислава, 07 вересня 2020 року / за ред. Є. О. Романенка, І. В. Жукової. Київ; Братислава, 2020. 192 с. С. 130–133.
11. Кривонос І. С. Проблемні питання процесуального порядку відновлення досудового розслідування в контексті Кримінально-процесуального кодексу України. *Вісник ХНУВС*. 2013. № 1 (60). С. 74–81.
12. Лисенко О. В. Організація розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. *Науковий вісник Національного університету ДПС України. Серія: Економіка, право*. 2013. № 4 (63). С. 189–195.

13. Малютін І. А. Підстави та процесуальний порядок зупинення попереднього розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2014. 19 с.

14. Наливайко Є. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 375–380.

15. Расчотнов Є. В. Відновлення досудового розслідування у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 138–144.

16. Топчій В. В. Зупинення досудового розслідування для виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 107–113.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

10.1. Підстави, умови та порядок закінчення досудового розслідування у формі дізнання

10.2. Суб'єкти закінчення дізнання

10.3. Відкриття матеріалів дізнання іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення

10.4. Закінчення досудового розслідування у формі дізнання. Підстави закриття кримінального провадження

10.5. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру

10.1. Підстави, умови та порядок закінчення досудового розслідування у формі дізнання

Оскільки, відповідно до ч. 2 ст. 298 КПК, досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюють згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК, з огляду на положення глави 25 КПК, то на етап закінчення дізнання поширюються всі загальні правила закінчення досудового розслідування, встановлені главою 24 КПК. Норми глави 25 КПК є спеціальними щодо норм глави 24 КПК, оскільки встановлюють винятки із загальних правил, закріплюють окремі умови, які

не підлягають застосуванню у сфері родових суспільних відносин (тобто відносин, пов'язаних із закінченням досудового розслідування в загальному порядку).

Закінчення дізнання – це комплекс процесуальних дій рішень, що здійснюються у визначені КПК строки, встановленій послідовності й порядку, які у сукупності забезпечують можливість здійснення подальшого кримінального провадження або його припинення відповідно до завдань кримінального провадження загалом (ст. 2 КПК) і безпосередніх завдань досудового розслідування у формі дізнання зокрема.

Заключний етап дізнання має доволі важливе значення, оскільки саме на цьому етапі дізнавач, прокурор узагальнюють матеріали проведеного досудового розслідування у формі дізнання, здійснюють остаточну оцінку доказів, прокурор приймає рішення про форму закінчення дізнання.

Закінчення дізнання здійснюють за наявності відповідних підстав та умов.

Фактичною підставою закінчення дізнання є достатність доказів для здійснення тих процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень (складання відповідних процесуальних документів), якими закінчується досудове розслідування у формі дізнання.

Юридичною підставою закінчення дізнання є передбачене кримінальним процесуальним законом повноваження дізнавача, прокурора здійснювати процесуальні дії, ухвалювати процесуальні рішення (складати відповідні процесуальні документи), якими закінчується дізнання за наявності до того фактичних підстав й умов у конкретному кримінальному провадженні.

Умовами закінчення дізнання є проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, від виконання яких залежить можливість з'ясування всіх фактичних обставин кримінального проступку, зокрема встановлення тих обставин, які є фактичними підставами закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності, складання обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, клопотання про застосування примусових заходів медичного

характеру, направлення кримінального провадження для проведення досудового слідства.

У разі встановлення наявності підстав та умов закінчення досудового розслідування у формі дізнання має бути виконано відповідні процесуальні дії.

Процесуальна процедура закінчення дізнання передбачає визначені КПК порядок, послідовність і строки виконання певних процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, складання відповідних процесуальних актів-документів, які, своєю чергою, мають відповідати установленим законом формі та змісту.

Відповідно до ст. 301 КПК дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого.

Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених дій:

- прийняти рішення про закриття кримінального провадження, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК, – про негайне звільнення затриманої особи;
- повернути дізнавачу кримінальне провадження з письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця та звільнити затриману особу (у разі затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298² КПК);
- звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності;
- у разі встановлення ознак злочину направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства.

Закінченню дізнання має передувати встановлення наявності відповідних підстав та умов.

10.2. Суб'єкти закінчення дізнання

Безпосередніми **суб'єктами закінчення дізнання** є дізнавач і прокурор. Саме ці посадові особи мають повноваження на виконання певних процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, складання відповідних процесуальних актів-документів.

Зокрема, дізнавач:

- установлює наявність підстав та умов для закінчення дізнання в одній з передбачених законом форм;

- за наявності відповідних підстав та умов ухвалює рішення про закриття кримінального провадження;

- встановивши під час здійснення дізнання, що особа вчинила злочин, за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності;

- у разі закінчення дізнання у формі складання обвинувального акта – роз'яснює підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, зміст установлених досудовим розслідуванням обставин, а також наслідки надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку;

- у разі закінчення дізнання у формі складання обвинувального акта – переконується в добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні;

- систематизує та оформлює матеріали дізнання;

- направляє прокурору матеріали дізнання;

- письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого та інших зацікавлених учасників про подання прокурору матеріалів дізнання;

прокурор:

- за матеріалами дізнання, одержаними від дізнавача, перевіряє наявність підстав та умов для закінчення дізнання в одній з передбачених законом форм;

- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про закриття кримінального провадження;

- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про звільнення затриманої особи;
- скасовує постанову дізнавача про закриття кримінального провадження в разі її незаконності та необґрунтованості;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про повернення дізнавачу кримінального провадження письмовими вказівками про проведення процесуальних дій з одночасним продовженням строку дізнання до одного місяця;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про звернення до суду з обвинувальним актом;
- у разі закінчення дізнання у формі складання обвинувального акта – роз'яснює підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, зміст установлених досудовим розслідуванням обставин, а також наслідки надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку;
- у разі закінчення дізнання у формі складання обвинувального акта – переконується в добровільності згоди підозрюваного, потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні;
- за наявності відповідних підстав та умов формулює в обвинувальному акті клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності;
- за наявності відповідних підстав та умов приймає рішення про направлення кримінального провадження для проведення досудового слідства;
- забезпечує надання підозрюваному або його захиснику, потерпілому чи його представнику матеріалів дізнання шляхом їх

вручення, а в разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, зокрема шляхом надси- лання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем про- живання чи перебування таких осіб;

- складає протокол про відмову в отриманні копій матеріалів дізнання чи їх неотримання;

- систематизує та оформлює матеріали дізнання;

- направляє матеріали дізнання до суду з обвинувальним ак- том, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення від криміна- льної відповідальності.

Поряд з дізнавачем і прокурором владні повноваження на ухвалення процесуальних рішень на етапі закінчення досудового розслідування, зокрема й у формі дізнання, має *слідчий суддя*.

Так, слідчий суддя розглядає та вирішує скарги на рішення, дії чи бездіяльність посадових осіб під час досудового розслідуван- ня, зокрема й на рішення про закриття кримінального провадження (п. 3 ч. 1 ст. 303 КПК України), а також на відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК України (п. 11 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Участь у завершальному етапі дізнання беруть й *інші учас- ники кримінального провадження*, зокрема підозрюваний, його захисник, законний представник, потерпілий, його представник, законний представник та ін.

10.3. Відкриття матеріалів дізнання іншій стороні кримінального провадження для ознайомлення

Відповідно до ч. 13 ст. 290 КПК, відкриття матеріалів діз- нання сторонами кримінального провадження здійснюють у поряд- ку, передбаченому ст.ст. 301, 314 КПК.

У ч. 5 ст. 301 КПК встановлено, що в разі прийняття про- курором рішення про звернення до суду з обвинувальним актом,

клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор зобов'язаний у межах строків, визначених у ч. 2 ст. 302 КПК, забезпечити надання особі, яка вчинила кримінальний проступок, або її захиснику, потерпілому чи його представнику копій матеріалів дізнання шляхом їх вручення, а в разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, *зокрема шляхом надсилання копій матеріалів дізнання за останнім відомим місцем проживання чи перебування таких осіб*. У разі відмови цих осіб їх отримати чи зволікання з отриманням, зазначених осіб вважають такими, що отримали доступ до матеріалів дізнання.

Про відмову в отриманні копій матеріалів дізнання чи неотримання їх **складають відповідний протокол**, який підписують прокурор й особа, що відмовилася отримувати, а також прокурор у разі, коли особа не з'явилася для отримання матеріалів дізнання.

Відповідно до ч. 2 ст. 314 КПК, у разі встановлення об'єктивної неможливості ознайомитися з матеріалами дізнання в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 301 КПК, **суд за клопотанням сторони кримінального провадження вирішує питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів дізнання**, про що постановляє відповідну ухвалу.

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів.

10.4. Закінчення досудового розслідування у формі дізнання.

Підстави закриття кримінального провадження

Відповідно до ст. 301 КПК формами закінчення дізнання є:

- закриття кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 301, ст. 284 КПК);

- звернення до суду з обвинувальним актом (п. 3 ч. 2 ст. 301, ст. 291 КПК);

- звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 301, ч. 2 ст. 292 КПК);

- звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру (п. 3 ч. 2 ст. 301, ч. 1 ст. 292 КПК);

- звернення до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності (п. 3 ч. 2 ст. 301, § 2 глави 24 КПК);

- направлення кримінального провадження для проведення досудового слідства (п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК).

Закінченню дізнання в кожній із зазначених форм має передувати встановлення наявності відповідних підстав та умов.

Закриття кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 301, ст. 284 КПК)

Підстави й умови **закриття кримінального провадження** у формі дізнання визначено в ст. 284 КПК.

Повноваження дізнавача щодо прийняття процесуального рішення про закриття кримінального провадження безпосередньо передбачено в п. 7 ч. 2 ст. 40¹ КПК.

Будучи наділеним, відповідно до ч. 1 ст. 40¹ КПК, повноваженнями слідчого, дізнавач уповноважений приймати постанову про закриття кримінального провадження відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 284 КПК з підстав, передбачених пп. 1, 2, 4, 9, 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК, за умови, **якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомляли про підозру.**

Отже, дізнавач уповноважений скласти постанову про закриття кримінального провадження в разі, якщо:

- встановлено відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК);

- встановлено відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК);

- набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, учинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК);

- існує нескасована постанова про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК,

у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідували з дотриманням вимог щодо підслідності (п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК).

Якщо в зазначених випадках під час здійснення дізнання в кримінальному провадженні особі було повідомлено про підозру, рішення про закриття кримінального провадження приймає прокурор (абз. 3 ч. 4 ст. 284 КПК), а тому дізнавач у цих випадках має направити всі зібрані матеріали дізнання разом з повідомленням про підозру прокурору.

Встановлений КПК перелік підстав для закриття кримінального провадження є вичерпним.

Останнім абзацом ч. 1 ст. 284 КПК встановлено ще одну підставу закриття кримінального провадження – *дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.*

Оскільки, згідно з п. 1¹ ч. 2, абз. 4 ч. 4 ст. 284 КПК, кримінальне провадження з підстави, передбаченої п. 3¹ ч. 1 ст. 284 КПК, закривається судом за клопотанням прокурора, у разі закінчення цих строків і неповідомлення жодній особі про підозру, дізнавач зобов'язаний подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання для подальшого звернення прокурора до суду з відповідним клопотанням.

Відповідно до ч. 6 ст. 284 КПК, копію постанови про закриття кримінального провадження дізнавач зобов'язаний надіслати заявнику, потерпілому, прокурору. Копію постанови може бути вручено особисто заявнику, потерпілому, про що має бути позначка в матеріалах дізнання.

Цей обов'язок дізнавача забезпечує право зазначених осіб на оскарження постанови про закриття кримінального провадження, а також повноваження прокурора на її скасування.

У зв'язку із цим, варто нагадати, що дізнавач зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування у формі дізнання, несе відповідальність за законність і своєчасність здійснення дізнання (ч. 1 ст. 40¹ КПК), а на здійснення дізнання як на форму досудового розслідування кримінальних правопорушень поширюються всі

загальні засади кримінального провадження, серед яких засади законності (ст. 9 КПК) та публічності (ст. 25 КПК).

Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 КПК, дізнавач (як і прокурор, керівник органу дізнання) зобов'язані всебічно, повно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, які пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Засада публічності зобов'язує дізнавача, прокурора в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

У разі невиконання зазначених вимог дізнавачем (прокурором) постанову про закриття кримінального провадження визнають такою, що прийнята передчасно, є незаконною та необґрунтованою.

10.5. Звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру

Відповідно до п. 1 ст. 291 КПК, **обвинувальний акт** складається дізнавачем, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема, якщо він не погодиться з обвинувальним актом, складеним дізнавачем.

Обвинувальний акт складають, коли під час досудового розслідування у формі дізнання зібрано достатньо доказів, прийнято рішення про закінчення досудового розслідування у формі дізнання та виконано процедуру відкриття матеріалів.

На момент закінчення дізнання складанням обвинувального акта в дізнавача має сформуватися переконаність у вчиненні кримінально караного діяння й у винності підозрюваного. Окрім цього, дізнавач також повинен бути переконаний у тому, що під час розслідування виконано всі процесуальні дії, необхідні для перевірки (підтвердження чи спростування) інших обставин, які становлять предмет доказування. Зібрані під час досудового розслідування докази ретельно оцінюють як окремо кожен, так і в сукупності з іншими доказами.

В обвинувальному акті дізнавач, прокурор висловлюють упевненість щодо винності конкретної особи в учиненні кримінального проступку, що передбачає формулювання обвинувачення в матеріально-правовому значенні.

Обвинувальний акт, як і будь-який інший процесуальний документ, має відповідати певним вимогам, які висуває до нього КПК. Ці вимоги, крім ст. 291 КПК, також містяться в ст. 110, які висувають абсолютно до всіх процесуальних рішень, вони мають загальний характер.

Для законності обвинувального акта важливе значення має дотримання визначених ч. 1 ст. 301 КПК процесуальних строків: дізнавач зобов'язаний подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом з повідомленням про підозру в найстисліший термін, але не пізніше ніж за 72 год. з моменту затримання особи.

Важливою ознакою обвинувального акта є його обґрунтованість. Ця ознака передбачає обумовленість висновків дізнавача, прокурора достатніми та достовірними доказами. Однак, на відміну від інших процесуальних рішень, в обвинувальному акті мають бути відсутні прямі посилання на докази та їх джерела.

Відповідно до ч. 2 ст. 291 КПК, обвинувальний акт має містити такі відомості:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата й місце народження, місце проживання, громадянство);

– прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

– виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону й статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і формулювання обвинувачення;

– обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

– розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– підстави застосування заходів кримінально-правового

– характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими;

– розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

– дату й місце його складення та затвердження.

Згідно з ч. 3 ст. 291 КПК, обвинувальний акт підписують дізнавач і прокурор, який його затвердив, або лише прокурор, якщо він склав його самостійно.

Відповідно до ч. 4 ст. 291 КПК, до обвинувального акта додають:

– реєстр матеріалів досудового розслідування;

– цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;

– розписку підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297¹ КПК України);

– розписку або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного;

– довідку про юридичну особу, щодо якої здійснюють провадження, у якій зазначають: найменування юридичної особи, її юридичну адресу, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дату й місце державної реєстрації.

Відповідно до ч. 2 ст. 292 КПК, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати

вимогам ст. 291 КПК, а також містити інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонують застосувати, і позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я.

Попри загальне посилення щодо відповідності клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру вимогам ст. 291 КПК, тобто вимогам до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має певні особливості, зумовлені особливостями стану особи, щодо якої вирішують питання про застосування таких заходів. Такими особами, відповідно до ч. 1 ст. 503 КПК, є:

- особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;
- особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в стані неосудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

У клопотанні про застосування примусових заходів медичного характеру повинно бути вказано:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості особи, щодо якої є можливість застосувати примусові заходи медичного характеру;
- анкетні відомості потерпілого;
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- виклад фактичних обставин кримінального правопорушення чи суспільно небезпечного діяння, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- наявність в особи розладу психічної діяльності на момент учинення кримінального правопорушення чи на момент досудового розслідування;
- характеристика особи, щодо якої є можливість застосувати примусові заходи медичного характеру (наявність розладу психічної діяльності в минулому, поведінка особи до, на момент та

після вчинення кримінального правопорушення, небезпечність особи внаслідок її психічного стану для себе та інших осіб);

- обґрунтування необхідності застосування примусових заходів медичного характеру із зазначенням заходу, який необхідно застосувати;

- характер і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- думка слідчого (прокурора) щодо можливості особи бути присутньою під час судового розгляду;

- розмір витрат на залучення експерта;

- дата й місце складання та затвердження.

Разом із таким клопотанням до суду надсилають додатки, зазначені в ч. 4 ст. 291 КПК.

Відповідно до ч. 1 ст. 497 КПК, матеріально-правовою умовою застосування примусових заходів виховного характеру є обвинувачення неповнолітнього в учиненні вперше кримінального проступку. Додатковою процесуальною умовою є згода неповнолітнього обвинуваченого та його законного представника на складання клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру та його надіслання до суду (ч. 2 ст. 497 КПК).

Підставою застосування примусових заходів виховного характеру є висновок прокурора про можливість виправлення неповнолітнього обвинуваченого без застосування кримінального покарання (ч. 1 ст. 497 КПК).

З огляду на те, що обставини, які мають бути встановлені під час розслідування кримінальних правопорушень (суспільно небезпечних діянь), учинених усіма категоріями неповнолітніх, однаковими, форма клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру також буде однаковою. У будь-якому випадку остаточне рішення про застосування примусових заходів виховного характеру ухвалює суд, а дізнавач, прокурор своїм кінцевим рішенням лише підсумовують проведене досудове розслідування.

У клопотанні про застосування примусових заходів виховного характеру потрібно вказати:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

- анкетні відомості особи, щодо якої є можливість застосувати примусові заходи виховного характеру (обов'язково із зазначенням числа, місяця та року народження неповнолітнього);
- анкетні відомості потерпілого;
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада дізнавача, прокурора;
- викладення фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- відомості, які зазначені в ст. 485 КПК, тобто ті, які характеризують особу неповнолітнього та вказують на можливість його виправлення без застосування кримінального покарання;
- умови та підстави застосування примусового заходу виховного характеру (вчинення вперше кримінального проступку, доведення висновків щодо можливості виправлення неповнолітнього);
- зазначення виду заходу, який необхідно застосувати;
- характер і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- розмір витрат на залучення експерта;
- дата й місце складання та затвердження.

Додатки, які надсилають до суду, є аналогічними тим документам, які надсилають разом з обвинувальним актом.

Відповідно до ст. 293 КПК, одночасно з переданням обвинувального акта клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати їхню копію та копію реєстру матеріалів досудового розслідування у формі дізнання підозрюваному, його захиснику, законному представнику, захиснику особи, стосовно якої передбачено застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Контрольні запитання

1. Назвіть підстави та умови закінчення дізнання.

2. *Хто уповноважений приймати рішення про закінчення дізнання?*
3. *Розкрийте форми закінчення дізнання.*
4. *Назвіть суб'єктів закінчення дізнання.*
5. *Висвітліть підстави закриття кримінального провадження дізнавачем і прокурором.*
6. *Розкажіть про процесуальний порядок відкриття матеріалів іншій стороні під час проведення дізнання.*
7. *Хто уповноважений скласти обвинувальний акт?*
8. *Які є додатки до обвинувального акта?*
9. *Окресліть вимоги до клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.*
10. *Перелічіть вимоги до клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.*

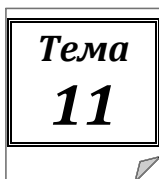
Рекомендована література

1. Бровко Н. І., Сімакова С. І. Інститут кримінальних проступків як механізм спрощеного порядку досудового розслідування. 2020. № 3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/74.pdf
2. Глобенко Г. І. До питань подальшого удосконалення процедури досудового розслідування. *Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Суми, 24–25 травня 2019 року). С. 117–119.
3. Горб Ю. В. Підстави закриття кримінального провадження. Новели в ст. 284 Кримінально-процесуального кодексу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 185–188.
4. Глобенко Г. І. Міжнародний та вітчизняний досвід щодо захисту прав людини в кримінальному процесі: окремі аспекти. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 16 трав. 2019 р.). Київ, 2019. С. 159–161.
5. Глобенко Г. І. Генезис законодавства про дізнання як форму досудового розслідування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2018. № 2 (107). С. 17–21.
6. Михайленко В. Завершення і закінчення досудового розслідування: гра слів чи різні етапи досудового розслідування. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/zavershennya-i-zakinchennya-dosudovogo-rozsliduvannya-gra-sliv-chi-rizni-etapi-dosudovogo-rozsliduva.html>

7. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. Ч. 2. С. 145–153.

8. Федотова Г. В., Расюк А. О. Правові тенденції визначення кримінального проступку в кримінальному законодавстві. URL: <http://ivpz.org/golovna-konferents>

9. Хитра А. Я., Кунтій А. І. Окремі питання початку досудового розслідування у формі дізнання. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 84. С. 10–14.

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ

11.1. Рішення, дії чи бездіяльність дізнавача чи прокурора, які можуть бути оскаржені під час провадження дізнання

11.2. Порядок, строки та наслідки оскарження рішень, дій чи бездіяльності дізнавача чи прокурора

11.3. Оскарження ухвал слідчого судді під час провадження дізнання

11.1. Рішення, дії чи бездіяльність дізнавача чи прокурора, які можуть бути оскаржені під час провадження дізнання

У ст. 3 Конституції України зазначено, що найвищою соціальною цінністю в Україні визнається людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека. Права і свободи, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Закріплення в Основному Законі України вказаних основоположних принципів ґрунтується на Міжнародному пакті про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., ратифікувавши який, держава взяла на себе зобов'язання забезпечити будь-якій особі, що перебуває у межах її території та під

її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у випадку порушення прав і свобод.

Наведені положення закріплені в ст. 55 Конституції України та Главі 26 КПК, якими кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого та прокурора. Особливої актуальності питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб набуває у кримінальних процесуальних відносинах, адже вчинення кримінального правопорушення порушує права та свободи потерпілих, тоді як викриття осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, доведеність їхньої вини та притягнення до кримінальної відповідальності, що зазвичай супроводжується засобами процесуального примусу, потребує дієвого механізму захисту прав вказаних учасників кримінального провадження. Саме тому право особи на судовий захист є невід'ємним і гарантує захист інших її прав та законних інтересів, необхідну передумову справедливого судочинства, є запорукою дотримання державними органами та їх посадовими особами процесуальних прав та обов'язків.

Глава 26 КПК містить чотири окремі порядки оскарження під час досудового розслідування, які відрізняються предметом оскарження, суб'єктом оскарження, суб'єктом та процедурою розгляду та вирішення скарги, а саме:

- оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування;
- оскарження недотримання розумних строків;
- оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування;
- оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Під час кримінального провадження вельми значущою є стадія досудового провадження, адже саме на цьому етапі формується інформація, що може мати характер доказової і бути вагомою для громадян та реалізації захисту їхніх прав. Досудове розслідування як вид діяльності має провадитися лише в межах і формі, які безпосередньо зазначені кримінальним процесуальним законодавством, яким передбачено сукупність визначених правових засобів,

призначення яких полягає в забезпеченні правильної реалізації закону під час розслідування кримінальних правопорушень. Ці засоби в теорії кримінального процесу називають гарантіями, які сукупно забезпечують виконання суспільних інтересів, а їх реалізація сприяє вирішенню завдань кримінального судочинства. Оскарження рішень, дій або бездіяльності на досудовому розслідуванні є дієвим засобом поновлення порушених прав і законних інтересів осіб, виправленню недоліків. Воно виступає гарантією збереження прав і свобод особи. У юридичній літературі оскарження розглядають із таких позицій:

- як одне з основних прав людини, що відобразилося у законодавстві України та міжнародних правових актах;
- як інститут кримінального процесуального права;
- як кримінальна процесуальна гарантія, тобто важливий засіб забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності, виконання вимог закону про швидке, повне, неупереджене дослідження обставин провадження.

Одним із основних елементів інституту оскарження є написання та подання скарги, яка є водночас засобом правового захисту прав та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження. Цей документ – один із основних джерел інформації про недоліки у роботі органів досудового розслідування, який сприяє виявленню порушень закону, які допущені під час кримінального провадження та виступає засобом відновлення порушених прав.

Скарга має на меті відновити порушене право та законний інтерес учасника кримінального провадження.

Відповідно під час досудового розслідування можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора:

- бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповному вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК строк, – заявником, потерпілим, його

представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;

- рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

- рішення слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

- рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

- рішення прокурора, слідчого, дізнавача про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

- рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

- рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;

- рішення слідчого, дізнавача, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК, – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником;

- рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором

під час досудового розслідування – особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником;

- повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником;

- відмова слідчого, дізнавача, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. 9¹ ч. 1 ст. 284 КПК, – стороною захисту, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представником.

Скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами ст.ст. 314–316 КПК.

Під час підготовчого судового засідання можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, передбачені пп. 5 та 6 ч. 1 ст. 303 КПК.

11.2. Порядок, строки та наслідки оскарження рішень, дій чи бездіяльності дізнавача чи прокурора

Під час розслідування кримінальних проваджень на стадії досудового розслідування часто виникає потреба в оскарженні рішень, дій чи бездіяльності.

Мета впровадження цієї процедури полягає у забезпеченні невідкладним судовим захистом прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Саме потреба у невідкладному судовому захисті обумовила необхідність надання цим суб'єктам можливості оскаржити рішення, дії чи бездіяльність

органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування.

Суб'єктами розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора є прокурор та слідчий суддя. Однак, ураховуючи те, що прокурор має повноваження на розгляд скарги лише на постанову про закриття кримінального провадження (ч. 5 ст. 284 КПК), основним суб'єктом, чию діяльність спрямовано на захист та відновлення порушених або обмежених прав та законних інтересів учасників досудового провадження шляхом розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні, є слідчий суддя, який п. 18 ст. 3 КПК визнаний носієм функції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Процесуальним документом, який ініціює судово-контрольне провадження (комплекс процесуальних дій, пов'язаний з ініціюванням і зверненням до слідчого судді з метою розгляду та вирішення ним питань, віднесених законом до його компетенції), є скарга. Правовим наслідком є її подання, виникнення нових кримінальних процесуальних відносин у межах цього виду провадження. Під скаргою в судово-контрольному провадженні розуміють подане до суду у встановленому законом порядку письмове звернення особи, чиї права, свободи та законні інтереси порушені (або можуть бути порушені) діями, бездіяльністю чи рішенням слідчого чи прокурора, або її захисника, представника чи законного представника, яке ініціює окреме судово-контрольне провадження з перевірки законності та обґрунтованості оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності, визначає його зміст і межі, а також містить вимоги стосовно скасування незаконного рішення, припинення дії або зобов'язання вчинити певні дії відповідно до закону.

Скарга має відповідати певним вимогам щодо її форми та змісту. Зокрема, у ній мають бути зазначені: назва суду, до якого вона подається; відомості про особу скаржника із зазначенням його процесуального положення, зареєстрованого місця проживання чи перебування або місця тимчасового знаходження, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; дія, бездіяльність чи рішення дізнавача, слідчого або прокурора, якими завдано шкоди правам та законним інтересам цієї особи; службова

особа, яка постановила рішення або вчинила дію чи бездіяльність; прохання особи, яка подала скаргу, адресоване суду; перелік документів, які додаються до скарги; дата подачі скарги та підпис скаржника або особи, яка подає скаргу в її інтересах.

Ще один важливий аспект – це те, що скарга може бути подана впродовж 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії чи бездіяльності. У разі пропущення цього строку скарга підлягає поверненню. Проте з цього питання триває багато дискусій: коли можна вважати «момент вчинення бездіяльності» та чи настає він взагалі.

Певне тлумачення з означеного питання надав Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ у п. 5 Листа від 09 листопада 2012 року № 1640/0/4-12 «Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», де було зазначено таке: «Цей строк обчислюється з моменту прийняття рішення, вчинення відповідної дії. При оскарженні бездіяльності обчислення строку оскарження починається із дня, що настає після останнього дня, який відведено КПК для вчинення слідчим або прокурором відповідної дії».

Зазначена норма визначає особливий порядок обчислення строку оскарження рішення слідчого, дізнавача чи прокурора, яке оформлюється постановою. В такому випадку строк обчислюється з моменту отримання особою копії оскарженої постанови. Водночас слід урахувати загальні вимоги щодо додержання процесуальних строків, установлені у ст. 116 КПК, згідно з якою строк подання скарги на стадії досудового провадження не вважається пропущеним, якщо скаргу або інший документ здано до його закінчення на пошту або передано особі, уповноваженій її прийняти, а для осіб, які тримаються під вартою або перебувають у медичному чи психіатричному стаціонарі, спеціальній навчально-науковій установі, – якщо скаргу або інший документ подано службовій особі відповідної установи до закінчення відповідного строку.

Як зазначалося, скарги на вказані рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора можуть бути подані особою протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого, дізнавача чи прокурора

оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії (ч. 1 ст. 304 КПК и). Інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора також можуть бути оскаржені, але такі скарги не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК). Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, які входять до підсудності Вищого антикорупційного суду, – слідчим суддею Вищого антикорупційного суду, згідно з правилами судового розгляду. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються не пізніше 72 годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше 5 днів з моменту надходження скарги (ч. 2 ст. 306 КПК).

Провадження у скарзі в суді починається з моменту її реєстрації, яка здійснюється в день надходження її до суду. Згідно із ч. 2 ст. 35 КПК, скарга підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду. Під час реєстрації скарги автоматизованою системою документообігу здійснюється визначення слідчого судді, який розглядатиме скаргу. Реєстрація скарги є правовою підставою для проведення всіх подальших процесуальних дій суду, пов'язаних із її розглядом і вирішенням, які в сукупності становлять зміст окремого судово-контрольного провадження. Про день і час судового розгляду скарги слідчий суддя повинен повідомити зацікавлених осіб. Так, у ч. 3 ст. 306 КПК зазначається, що розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

Відповідно, бездіяльність – це тривала пасивна поведінка суб'єкта, що виражається у формі невчинення дій, яку він зобов'язаний був і міг учинити. Тобто, бездіяльність немає невизначеного характеру, а отже – відповідного моменту вчинення також.

Це є однією з основних проблем. Зважаючи на це, відрахунок 10-денного строку розпочинається з дня, коли процесуальна дія повинна була бути вчинена, проте цього не відбулося. І саме з того моменту буде відраховуватися 10 днів, проте це бездіяльність не завжди вчасно виявляється, тому такий термін дуже швидко спливає, і подавати скаргу на дії слідчого, дізнавача, прокурора чи слідчого судді буває вже пізно.

Статтею 9 Міжнародного пакту про громадські та політичні права та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантовано право кожного на розгляд справи протягом розумного строку. Відповідно до ст. 308 КПК, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування.

Критеріями для визначення розумності строків у кримінальному провадженні є:

- складність кримінального провадження;
- поведінка учасників кримінального провадження;
- спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК України.

За результатами розгляду скарги прокурор вищого рівня впродовж трьох днів після може прийняти одне із таких рішень:

- про задоволення скарги та надання відповідному прокурору обов'язкових для виконання вказівок щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень;
- про відмову у задоволенні скарги, якщо прокурором вищого рівня буде встановлено, що розумні строки не були порушені, процесуальні дії вчинені і процесуальні рішення прийняті.

Особа, яка подала скаргу, невідкладно письмово повідомляється про результати її розгляду.

Скарга повертається особі, яка її подала, якщо вона:

- подана особою, яка не має права подавати скаргу;

- не підлягає розгляду в цьому суді;
- подана після закінчення десятиденного строку і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення (ч. 2 ст. 304 КПК).

Підставою для поновлення строків також може бути визнано й об'єктивні причини, внаслідок яких особа не змогла вчасно реалізувати своє право на подання скарги. Копія ухвали про повернення скарги невідкладно надсилається особі, яка її подала, разом зі скаргою та усіма доданими до неї матеріалами. На ухвалу слідчого судді про повернення скарги протягом п'яти днів з дня її оголошення може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Слідчий суддя вмотивованою ухвалою закриває провадження у розгляді скарги, якщо:

- слідчий, дізнавач чи прокурор самостійно скасують рішення, передбачені пп. 1, 2, 5 та 6 ч. 1 ст. 303 КПК, припиняють дію чи бездіяльність, які оскаржуються;
- прокурор, відповідно до ч. 5 ст. 284 КПК, скасує постанову слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження у зв'язку з її незаконністю чи необґрунтованістю (ст. 305 КПК).

За результатами розгляду слідчий суддя постановляє ухвалу про:

- скасування рішення слідчого, дізнавача чи прокурора;
- скасування повідомлення про підозру;
- зобов'язання припинити дію;
- зобов'язання вчинити певну дію;
- відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК).

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених пунктом 9¹ частини першої статті 284 КПК, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру.

11.3. Оскарження ухвал слідчого судді під час провадження дізнання

Відповідно до ст. 55 Конституції України, кожному гарантується судовий захист його прав і свобод і можливість оскаржити до суду рішення, дії та бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоуправління, громадських об'єднань і посадових осіб. Значення адекватного реагування вищого суду на апеляційні скарги, їх розгляд і відповідна перевірка законності, обґрунтованості та справедливості судових актів полягає в наданні можливості вищим судам виявити помилки і недоліки правозастосовної діяльності нижчих судів і правоохоронних органів.

Законність та обґрунтованість рішень слідчого судді, прийнятих під час досудового розслідування, можуть бути забезпечені можливістю їх оскарження в апеляційному порядку. Тому передбачене Главою 26 КПК право на оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасника кримінального провадження та процесуальним інструментом виправлення судової помилки на цьому етапі кримінального провадження.

Апеляція – це скарга учасника кримінального провадження на винесене судове рішення з проханням про його скасування або зміну в апеляційному порядку.

Форма і зміст апеляції мають важливе процесуальне значення, оскільки від викладених у них формулювань, доводів і прохань залежать наслідки розгляду апеляції. Саме тому до форми і змісту апеляції встановлено жорсткі вимоги. Апеляційна скарга подається лише в письмовій формі.

У тих випадках, коли слідчі судді виходять за межі наданих їм процесуальних повноважень і визначеного у законі предмета оскарження та здійснюють розгляд і задовольняють скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування, що не вказані у ч. 1 ст. 303 КПК як такі, що можуть бути оскаржені під час досудового розслідування і розгляд яких може бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді, як це передбачено у ч. 2 ст. 303 КПК, прокурорам слід обов'язково звертатися зі

скаргою до апеляційної інстанції і доводити, що позбавлення за зазначених обставин сторони обвинувачення права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді є порушенням засади змагальності, зокрема ч. 2 ст. 22 КПК.

Ст. 309 КПК містить перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Окрім цього, зважаючи на системне тлумачення низки положень КПК, що стосуються постановлення слідчим суддею відповідних ухвал, в апеляційному порядку також можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді, постановлені у порядку ч. 2 ст. 117, ч. 7 ст. 583, ч. 9 ст. 584, ч. 6 ст. 591 КПК. Заперечення проти інших ухвал слідчого судді, що не підлягають оскарженню, можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.

Таким чином, предметом оскарження в апеляційному порядку під час досудового розслідування можуть бути:

1) ухвали слідчого судді, постановлені в порядку судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні:

- ухвала про відмову у наданні дозволу на затримання (ч. 5 ст. 190 КПК);

- ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні (ст. 183 КПК);

- ухвала про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні (ст. 199 КПК);

- ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні (ст. 181 КПК);

- ухвала про продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні (ст. 181 КПК);

- ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу (ст. 182 КПК);

- ухвала про поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні (ст. 499 КПК);

- ухвала про продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні (ст. 499 КПК);

- ухвала про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні (ст. 509 КПК);

- ухвала про арешт майна або відмову у ньому (ст. 173 КПК);

- ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляється можливості здійснювати свою діяльність (ст. 163 КПК);

- ухвала про відсторонення від посади або відмову у ньому (ст. 154 КПК);

- ухвала про продовження відсторонення від посади (ст. 157 КПК);

- ухвала про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку (ч. 2 ст. 117 КПК);

- ухвала про застосування чи відмову у застосуванні тимчасового арешту (ч. 7 ст. 583 КПК);

- ухвала про застосування чи відмову в застосуванні екстрадиційного арешту (ч. 9 ст. 584 КПК);

- ухвала про задоволення чи залишення без задоволення скарги на рішення про видачу (екстрадицію) особи (ч. 6 ст. 591 КПК);

2) ухвали слідчого судді, постановлені за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора:

- ухвала про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження (ч. 3 ст. 307 КПК);

- ухвала про повернення скарги (ч. 6 ст. 304 КПК);

- ухвала про відмову у відкритті провадження за скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора (ч. 6 ст. 304 КПК) (п. 14 Листа від 09 листопада 2012 року).

За загальним правилом, подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді зупиняє набрання нею законної сили, але не зупиняє її виконання. Виняток становить порядок, передбачений ч. 6 ст. 591 КПК, відповідно до якого подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді про видачу особи (екстрадицію) зупиняє набрання нею законної сили та її виконання. Суб'єкти оскарження

ухвал слідчого судді у гл. 26 КПК не визначені. Утім, з огляду на загальний порядок апеляційного оскарження судових рішень, у визначенні суб'єктів оскарження ухвал слідчого судді слід керуватися правилами ст. 393 КПК та враховувати, чи стосується оскаржувана ухвала прав, свобод і законних інтересів особи, яка звертається з апеляційною скаргою (п. 15 Листа від 09 листопада 2012 року).

Порядок апеляційної перевірки ухвал слідчого судді встановлений ст. 422 КПК. Системне тлумачення відповідних положень глави 31 КПК дає змогу зробити висновок, що законодавець установив певні особливості апеляційної перевірки ухвал слідчого судді, які насамперед обумовлені характером цього виду судового рішення, необхідністю невідкладної перевірки його законності та обґрунтованості.

Апеляційна скарга подається:

- на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, – через суд, який ухвалив судові рішення;
- на ухвали слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, – безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

Апеляційна скарга, якщо інше не передбачено ч. 2 ст. 395 КПК, може бути подана:

- на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру – протягом тридцяти днів з дня їх проголошення;
- на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, – протягом п'яти днів з дня її оголошення;
- на інші ухвали суду першої інстанції – протягом семи днів з дня її оголошення;
- на ухвалу слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення.

Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому ст. 382 КПК, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.

Упродовж строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.

Зважаючи на зміст ч. 3 ст. 407 КПК, за результатом апеляційного розгляду скарг на ухвали слідчого судді суд апеляційної інстанції має право:

- залишити ухвалу слідчого судді без змін, а апеляційну скаргу – без задоволення;
- скасувати ухвалу слідчого судді і постановити нову ухвалу.

Постановляючи ухвалу за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, апеляційний суд вирішує питання щодо запобіжного заходу в порядку, передбаченому главою 18 розділу II КПК.

Згідно із ч. 4 ст. 424 КПК, ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають.

Після закінчення апеляційного провадження матеріали кримінального провадження не пізніше як у семиденний строк, а в провадженні за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді – не пізніше як у триденний строк, направляються до суду першої інстанції.

Контрольні запитання

1. Які рішення, дії дізнавача можуть бути оскаржені під час здійснення дізнання?
2. Які дії, рішення прокурора можуть бути оскаржені під час здійснення дізнання?
3. У чому може проявлятися бездіяльність дізнавача, прокурора під час здійснення дізнання?
4. До кого може звернутися особа за оскарження рішень дій і бездіяльності дізнавача чи прокурора під час здійснення дізнання?
5. Упродовж якого строку можна оскаржити рішення, дію чи бездіяльність дізнавача, прокурора під час здійснення дізнання?
6. Хто може звертатися з скаргами на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, прокурора під час здійснення дізнання?
7. Розкрийте наслідки оскарження рішень, дій чи бездіяльності дізнавача, прокурора під час здійснення дізнання.
8. Які рішення можуть бути прийняті за результатами розгляду скарг?
9. Висвітліть порядок оскарження ухвал слідчого судді під час здійснення дізнання.

Рекомендована література

1. Бойко О., Литвинов В. Окремі питання здійснення дізнання в кримінальному процесі України. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY and PRACTICE*. MARTIE 2019. С. 100–104.
2. Баулін О., Черняк О. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4 (16). С. 12–19.
3. Гловюк І. В. Проблемні питання оскарження та розгляду скарг на рішення та бездіяльність прокурора вищого рівня під час застосування статті 308 кримінального процесуального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 220–224.
4. Новожилов В. С. Право на оскарження рішення, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового провадження в механізмі реалізації завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 5. С. 105–113.

5. Трофименко В. М. Теоретичні та правові основи диференціації кримінального процесу України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 437 с.

6. Сінько О. А., Салко П. Г. Оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого під час досудового розслідування як ефективний спосіб захисту прав особи. «*Colloquium-journal*» *JURISPRUDENCE*. 2021. № 7 (94). С. 61–63.

7. Шестаков В. І. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора як предмет оскарження у кримінальному провадженні. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 3. С. 131–140.

8. Шаренко С. Л. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого або прокурора. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 247–253.

9. Шаренко С. Л. Проблеми правового регулювання судово-контрольного провадження щодо розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого чи прокурора. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 153–162.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
5. Про затвердження та введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції): Наказ ГПУ, МВС України, ДПА України, СБУ, ВСУ, ДСА України від 27.08.2010 р. № 51/401/649/471/23/125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10>
6. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: Постанова КМУ від 19.11.2012 р. № 1104 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012>
7. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
8. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права людини: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
12. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 3 лютого 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

14. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України: Закон України від 12 травня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1355-19>

16. Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

17. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

18. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>

19. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

20. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 1 жовтня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80>

21. Про захист персональних даних: Закон України від 1 жовтня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

22. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>

23. Про Національну поліцію: Закон України від 3 липня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

24. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>

25. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

26. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>

27. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр>

28. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

29. Про ратифікацію Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036

30. Про ратифікацію Європейської Конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік. Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/98-вр>

31. Про ратифікацію Європейської Конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24 січня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

32. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини, 1950 р. Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр>

33. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

34. Про статус народного депутата України: Закон України від 21 листопада 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

35. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

36. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

37. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1402-19/>

38. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-п>

39. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465 в редакції від 05.07.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-п>

40. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710 в редакції від 01.01.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%B>

41. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 № 878 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п>

42. Про затвердження порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 липня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-93-п>

43. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 вересня 1993 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п>

44. Про взаємодію Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України в питанні розшуку осіб: Наказ СБУ, МВС України від 03 травня 2012 р. № 169/391. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0804-12>

45. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 14 квітня 2016 р. № 296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0804-12>

46. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: Наказ МВС України від 10 вересня 2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>

47. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12?lang=ru>

48. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Наказ МВС України від 8 лютого 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>

49. Про затвердження Інструкції про порядок взаємного використання систем відеоспостереження Служби безпеки України, Управління державної охорони України, Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України: Наказ МВС України, СБУ, УДО України від 12 вересня 2016 р. № 475/265/917. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1292-16>

50. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: Наказ МВС України від 13 липня 2016 р. № 654. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1087-16>

51. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

52. Про затвердження Інструкції про порядок направлення представника Національного центрального бюро Інтерполу до Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: Наказ МВС України від 25 квітня 2016 р. № 319. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1447-18>

53. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Наказ МВС України від 26 серпня 2014 р. № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>

54. Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та поза її межами: Наказ МВС України від 02 липня 2015 р. № 794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0873-15>

55. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07 липня 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

56. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>

57. Про затвердження Положення про єдину цифрову відомчу телекомунікаційну мережу МВС: Наказ МВС України від 4 липня 2016 р. № 596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1055-16>

58. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Офісу Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

59. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю. Наказ МВС України № 480 від 08.06.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17>

60. Про затвердження Порядку взаємодії Генеральної прокуратури України та Міністерства внутрішніх справ України щодо обміну інформацією з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційних систем органів внутрішніх справ: Наказ ГПУ, МВС України від 17 листопада 2012 р. № 115/1046. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0115900-12>

61. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини. Наказ МВС України від 29.09.2017 № 807/1193/279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

62. Про затвердження Порядку дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та органів Національної поліції України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України осіб, автомобільних транспортних засобів і паспортних документів, які перебувають у банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу: Наказ МВС України від 14 червня 2016 р. № 505. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1052-16>

63. Про затвердження Порядку надсилання інформації про осіб у кримінальних провадженнях та електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення: Наказ ГПУ, ДСАУ від 14 серпня 2014 р. № 82/108 URL: <http://gp.gov.ua/ua>

64. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 2 грудня 2008 р. № 638 в редакції від 22.10.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-09>

65. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 06 липня 2017 року № 570. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

66. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ МВС від 20.05.2020 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>

67. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України Наказ МВС від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

68. Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції: Наказ МВС, МОЗ від 6 липня 2016 р. № 612/679. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1051-16>

Література

1. Адвокат при здійсненні судового контролю в досудовому розслідуванні: навчально-практичний компендіум / І. В. Гловюк, Т. В. Лукашкіна, М. М. Стоянов, О. В. Малахова. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 364 с.

2. Актуальні питання діяльності органів внутрішніх справ України: зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства ХНУВС за 2014 рік / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С. М. Гусарова. Харків: ХНУВС; НікаНова. 2015. 672 с.

3. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пяковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ: ЦУЛ. 2014. 320 с.

4. Басиста І. В. Прийняття і використання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: монографія. Івано-Франківськ, 2011. 532 с.

5. Бегма А. П. Прокурор як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2011. 20 с.

6. Береза К. Ю. Особливості проведення допиту підозрюваного під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 68–72.

7. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

8. Благута Р. І., Кунтій А. І., Хитра А. Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 204 с.
9. Галаган О. І. Захист прав і свобод суб'єктів кримінального судочинства в Україні та ФРН: навч. посіб. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 200 с.
10. Галаган В. І., Удовенко Ж. В., Калачова О. М., Клочуряк С. С. Дотримання прав учасників кримінального провадження під час проведення освідування: монографія. К.: ЦУЛ, 2015. 160 с.
11. Галаган В. І., Саліхова І. Ю. Встановлення події кримінального правопорушення як обставина, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні: монографія. Київ: УкрДГРІ, 2017. 198 с.
12. Гончаренко В. Г. Експертизи у судочинстві України: науково-практичний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
13. Глобенко Г. І. Окремі питання процесуального порядку закінчення досудового розслідування. *Право і безпека*. № 4. Харків: ХНУВС. 2016. С. 60–64.
14. Головки М. Б., Осипенко І. П. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення): навч.-метод. посібник. Чернігів: Чернігівський НТУ, 2015. 126 с.
15. Грицак Х. Тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом у контексті застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Национальный юридический журнал: теория и практика: уголовный процесс, криминалистика*. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/2/part_1/35.pdf
16. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Р. І. Благута та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 271 с.
17. Досудове розслідування: навч. посіб. / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.
18. Досудове розслідування кримінальних проступків: метод. рек. / С. С. Чернявський, М. С. Цуцкерідзе, Р. М. Дударець та ін. К.: НАВС, 2019. 160 с.
19. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук-практ. семінару (м. Харків, 21 жовт. 2016 р.) / редкол.: В. В. Федосєєв (голов. ред.), М. В. Членов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. Вип. 8. 222 с.
20. Дуфенюк О. М. Експертиза у кримінальному провадженні за законодавством України та Польщі: порівняльне дослідження: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
21. Європіна Л. Обвинувальний акт у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (15). С. 61–72. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2017/evropina.pdf>
22. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції: монографія / кол. авт. В. Ю. Шепітько,

В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін.. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2017. 238 с.

23. Заходи забезпечення кримінального провадження: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 191 с.

24. Загальноправова характеристика та визначальні процесуальні основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник / С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. С. 40–87.

25. Коваленко В. В., Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Кримінальний процес: підручник. Київ: ЦУЛ, 2013. 544 с.

26. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник. Київ: Прецедент, 2014. 135 с.

27. Криміналістика и судебная экспертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Мін'юст України, КНДІСЕ; редкол.: А. В. Янчук, О. М. Олійник, О. Г. Рувін та ін. К., 2015. Вип. 60.

28. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

29. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.

30. Кримінальний процес: навч. посіб. для підготовки до іспиту / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків: Право, 2016. 288 с.

31. Кримінальний процес: підруч. / Ю. М. Грошевий, Т. М. Миросниченко, Д. В. Філін, С. В. Давиденко, В. І. Маринів, В. М. Іщенко, С. Б. Фомін, В. В. Вапнярчук, О. В. Капліна, О. Г. Шило; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. Харків: Право, 2010. 606 с.

32. Кримінальний процес: підручник; за заг. ред. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, В. В. Луцик. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 1120 с.

33. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. П. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2013. 824 с.

34. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Дроздов О. М., Гриненко С. О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник. 2-ге видання, розшир. й доповн. Харків: «Оберіг», 2015. 424 с.

35. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності. Основи оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник / за ред. С. М. Гусарова. Харків, 2015. 218 с.

36. Кучевський П. В. Діяльність адвоката у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2011. 16 с.

37. Кучинська О. П. Системність принципів кримінального провадження як визначальний фактор їх ефективного регуляторного впливу на кримінально-процесуальні відносини. *Адвокат*. 2012. № 1. С. 7–11.
38. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях. 4-те видання, перероблене і доповнене / Л. Д. Удалова та ін. Київ: КНТ, 2016. 269 с.
39. Лазарева Д. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному процесі України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
40. Лозинська Ю. І., Шехавцов Р. М. Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
41. Маломуж С. І. Малозначність діяння в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. 21 с.
42. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
43. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 156 с.
44. Мовчан Г. В. Процесуальні повноваження прокурора у досудовому провадженні та в суді першої інстанції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2010. 20 с.
45. Мовчан Г. Правозахисна функція: це – один із основних напрямів діяльності прокурора в кримінальному судочинстві. *Вісник прокуратури*. 2009. № 4. С. 34–37.
46. Молдован В. В., Кацавсь Р. С. Кримінальний процес України: лекції. Процесуальні документи. 2-ге вид., із змін, та доповн. Київ: Алерта, 2016. 360 с.
47. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України. за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка; Центр політ.-прав. реформ. Харків: Фактор, 2013. 1058 с.
48. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник / Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусєва та ін.; МВС України Луган. держ. ун-т. внутр. справ ім. О. Є. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 245 с.
49. Основи судової експертизи: навчальний посібник / кол. авт. Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків: Право, 2016. 928 с.
50. Особливості розслідування окремих видів злочинів: збірник методичних рекомендацій; за заг. ред. О. В. Авраменка, Р. І. Благуті, О. В. Захарової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 692 с.

51. Організація початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень: збірник матеріалів практики / О. З. Гладун, В. П. Стадник, О. В. Яковлев, С. В. Янчишин. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. 68 с.
52. Паршак С. А. Процесуальний порядок забезпечення прав учасників кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків: Вид. Панов, 2016. 220 с.
53. Попович І. М. Процесуальне положення сторін у досудовому розслідуванні: теоретичні, законодавчі та функціональні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2019. 243 с.
54. Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні: збірник рішень / укладачі О. В. Авраменко, А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 358 с.
55. Процесуальне керівництво прокурором негласними слідчими (розшуковими) діями: наук.-практ. посібник / Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, В. В. Мухін та ін. Київ: Національна академія прокуратури України, 2014. 304 с.
56. Практикум з кримінального процесу України: навч. посібник / О. В. Бишевець та ін.; за заг ред. М. А. Погорецького та Н. П. Сизої. Київ: Алерта, 2018. 232 с.
57. Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення: наук.-практ. посібник; за заг. редакцією М. А. Погорецького та О. П. Кучинської. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 560 с.
58. Процесуальні документи досудового розслідування (слідчого, адвоката, судді) / М. А. Погорецький, О. П. Кучинська. 2-ге вид. Київ: Алерта, 2018. 274 с.
59. Процесуальні можливості досудового розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: довідник / укл. А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк, О. В. Захарова та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 84 с.
60. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: наук.-метод. рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків: ХНУВС, 2018. 10 с.
61. Сергєєва Д. Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному законодавстві: монографія. К., 2014. 272 с.
62. Сірко Б. П. Нагляд прокурора за виконанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва: навч. посібник; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Чернівці: Технодрок, 2016. 263 с.
63. Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування / А.-М. Ю. Ангеленюк, А. Я. Хитра, Ю. А. Комісарчук, А. І. Кунтій та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 384 с.
64. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг ред. Р. І. Благуті та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
65. Смоков С. М. Запобіжні заходи та кримінально-процесуальні гарантії їх застосування: навч. посібник; Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса: Букаев В. В., 2015. 132 с.

66. Судові експертизи у процесуальному праві України: навчальний посібник / Н. В. Нестор, О. Г. Рувін. Київ: Ліра-К, 2019. 424 с.
67. Судова практика Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Офіц. вид. Київ: Ін Юре. Кн. 2: Кримінальні справи / за заг. ред.: С. Міщенко. 2012. 496 с.
68. Судова експертологія: курс лекцій / кол. авт. В. М. Тertiшник, В. В. Варава, О. В. Сачко. Дніпро: ЛІРА, 2021. 208 с.
69. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник / О. М. Цільмак, О. Є. Користін, О. М. Засць та ін. Одеса: Фенікс, 2017. 352 с.
70. Татаров О. Ю. Досудове розслідування в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні підстави (за матеріалами МВС): монографія. Донецьк: Промінь, 2012. 640 с.
71. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія / І. В. Пиріг; Міністерство внутрішніх справ України, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. 430 с.
72. Тertiшник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 16-те, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2020. 1070 с.
73. Тertiшник В. М. Воля в інтегративній системі засад правової держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Ч. 1. С. 15–19.
74. Тertiшник В. М., Сачко О. В., Кошовий О. Г. Принципи права в інтегративній доктрині вдосконалення кримінального законодавства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. Вип. 3. С. 66–70.
75. Тетарчук І. В. Криміналістика: навч. посібник для підготовки для іспитів. Київ: ЦУЛ, 2016. 200 с.
76. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2015. 168 с.
77. Удалова Л. Д. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі: монографія. Київ: КНТ, 2014. 160 с.
78. Удалова Л. Д. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування: навч. посіб. Київ: КНТ, 2012. 160 с.
79. Чурикова І. В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого. Київ: Калинівська друкарня, 2011. 144 с.
80. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.
81. Юсубов В. Місце органів прокуратури у системі кримінально-процесуальних гарантій. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 1. С. 159–163.

Колектив авторів:

- Благута Роман Ігорович**,
кандидат юридичних наук, професор,
заслужений юрист України (тема 8);
- Гарасимів Олена Іванівна**,
кандидат юридичних наук (теми 5.4; 5.5);
- Гуцуляк Юрій Васильович**,
кандидат юридичних наук, доцент (теми 4; 6.2);
- Дуфенюк Оксана Михайлівна**,
кандидат юридичних наук, доцент (теми 5.6; 6.8);
- Захарова Олександра Василівна**,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 3);
- Комісарчук Юлія Анатоліївна**,
кандидат юридичних наук, доцент
(теми 1.1–1.3; 1.7; 3; 9);
- Кунтій Андрій Ігорович**,
кандидат юридичних наук, доцент
(теми 1.4–1.6; 1.8; 1.10; 1.11; 9; 10);
- Майстренко Марія Миколаївна**,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 2);
- Марко Сергій Іванович**,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 9);
- Пряхін Євген Васильович**,
кандидат юридичних наук, доцент
(теми 1.9; 5.8; 6.4; 6.6; 6.7);
- Ряшко Олена Василівна**,
кандидат юридичних наук, доцент
(теми 5.1–5.3; 5.7; 5.9; 6.5);
- Січковська Інна Віталіївна**,
кандидат юридичних наук, доцент
(теми 1.4–1.6; 1.8; 1.10; 1.11; 10);
- Стецик Богдана Василівна**,
кандидат юридичних наук (тема 3);
- Татарин Ігор Іванович**,
кандидат юридичних наук (тема 11);
- Хитра Андрій Ярославович**,
кандидат юридичних наук, доцент (теми 6.1; 6.3; 7; 8);
- Шехавцов Руслан Миколайович**,
кандидат юридичних наук, доцент (тема 6.9)

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ДІЗНАННЯ

Навчальний посібник

За загальною редакцією
Андрія Хитри

Редагування *Андріана Кузьмич-Походенко*

Макетування *Надія Лесь*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 29.12.2021.
Формат 60 × 84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 19,76.
Тираж 100 прим. Зам. № 66-21.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.